HET VOCALISME

VAN DEN

TONGVAL VAN NOORDHORN,

EEN BIJDRAGE

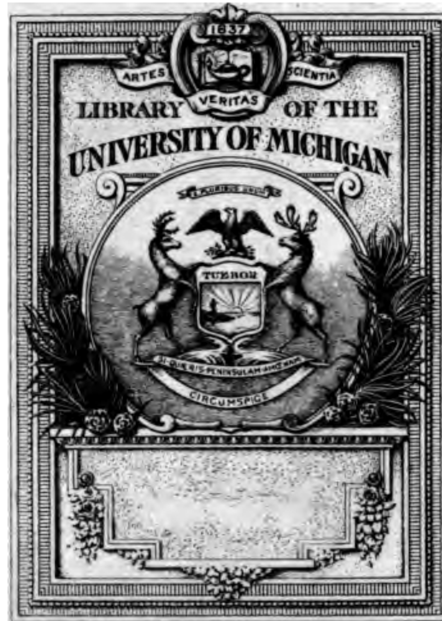
TOT DE KENNIS DER HEDENDAAGSCHE SAKSISCHE DIALECTEN,

DOOR

W. DE VRIES.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1895.

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

HET VOCALISME

VAN DEN TONGVAL VAN NOORDHORN,

EEN BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER HEDENDAAGSCHE SAKSISCHE DIALECTEN.

HET VOCALISME

VAN DEN TONGVAL VAN NOORDHORN,

EEN BIJDRAGE

TOT DE KENNIS DER HEDENDAAGSCHE SAKSISCHE DIALECTEN.

PROEFSCHRIFT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE,

AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE GRONINGEN

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

Dr. Is. VAN DIJK,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GODGELEERDHEID,

TEGEN DE BEDENKINGEN DER FACULTEIT IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

OP DINSDAG 30 APRIL 1895,

DES NAMIDDAGS OM 2 UUR,

DOOR

WOBBE DE VRIES,

GEBOREN TE NOORDHORN.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1895.

Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.

AAN MIJN VADER.

De tongvallen, heden ten dage in de provincie Groningen gesproken, zijn in twee hoofdgroepen te scharen: een westelijk-noordelijke, die het gebied van 't Westerkwartier, Hunsingoo, Fivelingoo en 't noordelijk Oldambt beslaat, en een zuidoostelijke, die zich over de stad Groningen en het oostelijk en zuidelijk daarvan gelegen platteland uitstrekt. Onder de vele (vooral ook lexicologische) verschilpunten dezer, althans ten noorden en westen der stad, door een scherpe grens gescheiden groepen trekt in 't bijzonder de aandacht het gebruik van 't diminutief-suffix *-in* [1]) (*-din*, *-χin*) in de stad Groningen enz. tegenover de in 't Westerkwartier enz. gebezigde uitgangen *-kə* of *-(t)jə*, een characteristicum, dat ons ter onderscheiding de benamingen „*-in*-groep" en „*-kə-*, *-jə*-groep" aan de hand zou kunnen doen.

Deze *-kə-*, *-jə*-groep nu laat zich voorts weer verdeelen in twee ondergroepen, een kleinere westelijke (waartoe ook nog de dialecten van Munnikezijl en Burum in de prov. Friesland behooren) en een grootere oostelijke, wier kenmerkend verschil hoofdzakelijk op het gebied van 't vocalisme te vinden is. Terwijl in het oosten aan een vroegere ē (d. i. de westgerm. gesloten ē en de uit *io* voortgekomen klank), ō (= de westgerm. ō), zonder of met volgenden „Umlautsfactor", de gediphthongeerde klanken $a^{\ddot{a}}i$, respectief $o^{u}u^{u}$, $\ddot{o}^{\ddot{u}}\ddot{u}^{\ddot{u}}$ beantwoorden, de op een oorspronkelijke *ai* + „Umlautsfactor" berustende klank als ai^{i} gesproken wordt en de vroegere ū als *u* of u haar oude qualiteit behouden heeft, hoort men in 't westen *i* of i voor een vroegere ē (= wgm. ē en < *io*), *u* of u voor een vroegere ō, zonder of met „Umlautsfactor", $e^{a}i^{i}$ in plaats van de oostelijke ai^{i} (= wgm. *ai* + „Umlautsfactor") en *ü* of ü voor een vroegere ū.

---

1) Voor de klankwaarde der hier gebezigde teekens zie ben. bl. 2 vlgg.

—

Tot gemelde oostelijke ondergroep behoort het dialect, waaraan de beneden volgende studie gewijd is, namelijk de tongval van het dorp Noordhorn, die aan de uiterste westelijke grens van dit taalgebied wordt gesproken en weinig of niets afwijkt van de streekspraak, in het naburige Zuidhorn, niet aanmerkelijk van die, in de meer oostwaarts gelegen gemeenten Oldehove, Aduard, De Leek en Ezinge in zwang. Als Nedersaksisch dialect, dat op oorspronkelijk Friesch taalgebied is gaan heerschen, heeft dit Noordhornsch, evenals de andere Westerkwartiersche en de Hunsingoosche, Fivelingoosche en Oldambster tongvallen, nog enkele Friesche resten bewaard, terwijl het ten gevolge der nabuurschap van 't Westerlauwersch der provincie Friesland niet geheel vrij is gebleven van Westfriesche indringers; toch zijn deze vreemde elementen betrekkelijk zeldzaam en zeker te weinig in getal om een recht tot het bezigen van den term „Friso-Saksisch" te verleenen. Integendeel, alle eigenaardigheden, die we in onzen tongval als kenmerkende verschijnselen van ontwikkeling waarnemen, vertoonen geheel en al en ontegenzeggelijk een zuiver Saksisch karakter.

Met betrekking tot hetgeen dit proefschrift geeft, zij er op gewezen, dat met de verzameling der bouwstoffen voor het vocalisme ook een beschrijving van het consonantisme en de flexie is gepaard gegaan. Dat de resultaten van laatstgenoemden arbeid alsmede die van het onderzoek naar de behandeling der vocalen in toonlooze en zwak geaccentueerde syllaben hier niet worden bekend gemaakt, vindt zijn verklaring in de omstandigheid, dat de bewerker voor het brengen der geldelijke offers, hieraan verbonden, is teruggedeinsd.

Eindelijk zij het den schrijver vergund te verzekeren, dat hij als geboren en getogen Noordhorner, behalve waar het tegenovergestelde uitdrukkelijk is opgemerkt, voor de juistheid der meegedeelde gegevens instaat. Nauwgezette en veelvuldig herhaalde waarnemingen in zijn Noordhorner omgeving hebben hem daarenboven steeds de middelen ter controleering van zijn materiaal verstrekt.

I. BESCHRIJVING DER VOCALEN EN DIPHTHONGEN.

1. „EINSATZ", „ABSATZ".

§ 1. De „leise Vocaleinsatz" is in ons dialect de norm. De „feste" wordt echter, wanneer men aan het woord bijzonderen nadruk wil geven, niet zelden vernomen in den „absoluten Anlaut" en, schoon minder vaak, in den „Wortanlaut" na een vocaal. Een enkelen keer merkte ik hem op, waar de nadruk ontbrak, ja zelfs na een consonant van het vorige woord.

Den „leise gehauchten Einsatz" heb ik zelfs in uitroepen niet waargenomen (waar hij zich, naar SIEVERS, in het Duitsch nu en dan voordoet).

De krachtiger „gehauchte Einsatz", dien men door *h* pleegt voor te stellen, heeft de articulatie der hd. *h*, niet die, welke voor het Ndl. beschreven is door VAN HELTEN, *Tschr.* 12, 191. De *h* stelt dus den „stimmlosen Vocal" voor en er zijn zooveel variëteiten van, als het aantal bedraagt der overige vocalen, vermeerderd met dat van die eerste bestanddeelen van diphthongen, welke niet als afzonderlijke klinkers voorkomen.

§ 2. Terwijl overigens de „leise Vocalabsatz" regel is, wordt in den „absoluten Auslaut" facultatief de „leise" en de „gehauchte Absatz" gehoord, de eerste zoowel als de laatste bij geopende stemspleet, want men is niet gewoon na het ophouden van den ademstoot de stembanden in hun positie te doen volharden.

Een eenigszins krachtige ademstoot is vooral, ofschoon niet uitsluitend, waar te nemen na korte uitroepen, als b.v. *ja!*, *ba! ha!* (uitroep van viesheid), *he*^{a}*!* De klank, welke dan ontstaat, verschilt hierin van den door *h* voorgestelden „Einsatz", dat de articulatiestand *niet* die van een vocaal is: de tong keert dadelijk na het uitspreken van den klinker in de „Indifferenzlage" terug.

2. QUALITEIT.

§ 3. In ons taaleigen komen voor: *niet korte vocalen* (zie § 4), *primair korte voc.* (zie § 5), *secundair korte voc.* (zie § 6), *toonlooze*

voc. (zie § 7), *genasaleerde voc.* (zie § 11), *sonantische liquidae en nasalen* (zie § 38), *h-klanken* (zie § 1 aan 't eind).

§ 4. *Niet korte*, in *open* syllaben of, bij rekking, in *gesloten* syllaben = een oorspronkelijk *korte* vocaal; in *gesloten* en *open* syllaben = een oorspronkelijk *lange* vocaal:

a (met de normale qualiteit, als gerekte klank van de a, zie § 5);

a^o (liggende tusschen *a* en *o*, doch eenigszins dichter bij de *a*, ten deele als gerekte klank van de a^o, zie § 5);

e^a (als gerekte klank van de e^a, zie § 5);

e (met de normale qualiteit);

e^i (liggende midden tusschen *e* en *i*, ten deele als gerekte klank van de e^i, zie § 5);

i (met de normale qualiteit);

o^a (liggende tusschen *a* en *o*, doch verreweg het dichtst bij de *o*);

o (met de normale qualiteit);

o^r (in qualiteit van de *o* verschillende, doordien de tongrug onder invloed der volgende *r* naar achter wordt getrokken);

u (met de normale qualiteit der hd. *u*);

ö (met de normale qualiteit, ontstaan door „Umlaut");

$ö^r$ (in qualiteit van de *ö* verschillende, doordien de tongrug onder invloed der volgende *r* naar achter wordt getrokken en de lippen niet naar voren worden gebracht);

ü (met de normale qualiteit, ontstaan door „Umlaut");

$ä^ö$ (als gerekte klank van de $\text{ä}^\text{ö}$, zie § 5).

Opmerking. De o^r en de o^a komen zeer veel in klank overeen. Vandaar dat enkelen iedere o^a als o^r uitspreken, b.v. o^rr ader, ko^rt kaart, lo^rtn laten, slo^rpm slapen (voor *n*, *m* zie § 38), $vro^r\eta$ vragen, in plaats van het normale o^ar enz.

§ 5. *Primair korte*, zich door een *kort afgebroken* uitspraak kenmerkende en meestal beantwoordende aan een oorspronkelijk *korte* vocaal, die in een van oudsher of tengevolge van oudgermaansche syncope *gesloten* syllabe staat (ter graphische voorstelling dezer klanken zal hier niet cursieve druk worden gebezigd):

a (met de normale qualiteit);

a^o (liggende tusschen a en o, doch eenigszins dichter bij de a);

e^a (liggende tusschen a en e, doch eenigszins dichter bij de e);

e^i (liggende midden tusschen e en i);

u^o (liggende tusschen o en u, doch het dichtst bij de u);

$\text{ä}^\text{ö}$ (een a^o, wier qualiteit is gewijzigd niet door „Umlaut", maar

door de achterwaartsche beweging des tongrugs, die zich onder invloed eener voorafgaande of volgende consonant had ontwikkeld);

ü^{ö} (historisch de „Umlaut” der u^{o}, doch phonetisch een korte *ö^{r}*, zie § 4).

§ 6. *Secundair korte*, ten gevolge van verkorting ontstaan uit *niet korte klinkers* (vgl. §§ 92, 94, 96 Opm., 98 Opm., 100, 102, 103 Opm. 3, 105, 108, 111, 117 Opm. aan 't eind, 131, 133, 135, 137, 139) of uit *diphthongen* (vgl. §§ 113, 116, 118, 120, 142, 151, 200); ze zijn, behoudens haar kort afgebroken uitspraak, dezelfde als de § 4 genoemde *niet korte*, dus:

a, a^{o}, e^{a}, e, e^{i}, i, o^{a}, o, o^{r}, u, ö^{r}, ü, ä^{ö}.

Opmerking. Somwijlen is het onzeker, of een vocaal tot deze categorie is te brengen, dan wel tot die van § 5. Zoo b.v. in het naast *a^{o}lt* oud, voorkomende *t* a^{o}*lpe^{i}rt* het oude paard, waar de korte uitspraak der a^{o} het gevolg kan zijn eener jongere verkorting of ook van de omstandigheid, dat in zulk een verbinding nimmer rekking plaats had.

§ 7. *Toonlooze klinkers*, welke in overeenstemming met het algemeen gebruik door *ə* zullen voorgesteld worden. In den „Silbenauslaut”, waar ze nog wat klemtoon hebben, komt het timbre overeen met dat der ü^{ö}. Vóór een tautosyllabische cons. heeft geen opzettelijke mondarticulatie plaats; het geluid varieert eenigszins naar gelang der aangrenzende consonanten en, in sterkere mate dan dat eener gewone vocaal, naar de individuen, wier verschillend orgaan zich hier niet op het voortbrengen van een bepaalden klank toelegt. Bij mij ligt de klank tusschen ü en ü^{ö}, bij sommigen schijnt hij ongeveer ä^{ö} te zijn, bij anderen luidt hij weer anders.

§ 8. Daarenboven wordt een zoogenaamde „glide”-vocaal eenigermate zelfstandig hoorbaar tusschen een voorafgaande *k* en een volgende sonantische *r* (vgl. § 38), b.v. in a*kr* akker: de stembanden beginnen reeds te trillen, vóór de tong den stand voor *r* heeft aangenomen.

§ 9. De diphthongen zijn *dalend* („fallend”); een bijaccent (op het tweede element) hebben alleen de gecontraheerde vormen *ait* altijd, en *ha^{ä}it* den geheelen tijd (het accent is hier dus „zweigipflig”). Het tweede element is (behoudens de veelal korte uitspraak, zie § 26) *i*, of een midden tusschen *e* en *i* liggende *e^{i}*, of *i^{i}*, d. i. een vocaal, die met nog sterker welving van het voorste deel van den tongrug wordt gesproken dan de normale *i*,

of u^u, d. i. een vocaal, die met nog sterker welving van het achterste deel van den tongrug wordt gesproken dan de normale *u*, of $ü^ü$, d. i. een door „Umlaut” gewijzigde u^u.

We vinden (de genasaleerde klanken, zie § 12, en bovengenoemd *ait* en $ha^{ä}it$ buiten rekening gelaten):

I. beantwoordende aan een oorspr. $\bar{e}$ + $\breve{i}$ (z. § 172):

$a^i i$ (met een zuivere *a*);

II. voortgekomen uit vocaal + de door j^1 of w^1 te voorschijn geroepen $\breve{i}$ of $\breve{u}$ (vgl. PBB. IX 523 vlgg. en z. §§ 173—'7):

$a^i i$ (= de onder I genoemde $a^i i$);

$a^o u^u$ (met de § 4 beschreven a^o);

III. voortgekomen uit een korte of lange vocaal + een door j^2 of w^2 te voorschijn geroepen $\breve{i}$ of $\breve{u}$ (vgl. PBB. XVI 306 vlgg. en z. §§ 178—189):

$a^i i$ (= de onder I genoemde $a^i i$);

$o^a i^i$ (met de § 4 beschreven o^a);

$o^u i^i$ (met een o^u = de o^u van $o^u u^u$, zie ben. V);

$o^i i$ (met een zuivere *o*);

$ä^ö e^i$ (met de § 4 beschreven $ä^ö$);

$a^o u^u$ (= de onder II genoemde $a^o u^u$);

$e^i u^u$ (met de § 5 beschreven e^i);

$e^i_u u^u$ (met een door *u*-„Umlaut” gewijzigde e^i, d. i. een e^i, welke met welving der voorste helft van den tongrug, als bij e^i, en gelijktijdige welving van de achterste helft des tongrugs, als bij *u*, wordt voortgebracht);

$ü^o u^u$ (met de § 5 beschreven $ü^ö$);

IV. beantwoordende aan een vroegere $\breve{e}$ + een uit *g* ontstane en gevocaliseerde *j* (z. § 156):

$a^i i$ (= de onder I genoemde $a^i i$);

V. ontstaan door diphthongeering eener lange vocaal (vgl. §§ 103, 106, 112, 136, 161—171):

$a^ä i$ (met een tusschen a en e, doch veel dichter bij a liggende vocaal als eersten component);

$e^a i^i$ (met een e^a, die nog dichter dan de § 4 genoemde e^a bij *e* ligt);

$a^o u^u$ (= de onder II genoemde $a^o u^u$);

$o^u u^u$ (met een tusschen o en u liggende o^u);

$ö^ü ü^ü$ (met een door „Umlaut” gewijzigde o^u);

en misschien (z. § 140) $a^i i$ (= de onder I genoemde $a^i i$);

VI. jonge diphthongen (ontstaan uit een vocaal of diphthong, op welke in hetzelfde of in een daarmee nauw, meest enclitisch verbonden woord *j* of *w* volgt of volgde; ze worden opgenoemd in § 194).

Over de quantiteit van het eerste element der tweeklanken zie § 26.

Opm. 1 (behoorende bij III). De e^iu^u, $e^i_uu^u$ en $\ddot{u}^{\ddot{o}}u^u$ (uit *e* en *ē* vóór *w*, zie §§ 187 en 188) staan in dezelfde woorden zóó, dat de eene spreker aan dezen, de andere aan genen klank de voorkeur geeft, b.v. le^iu^u of $le^i_uu^u$ of $l\ddot{u}^{\ddot{o}}u^u$ leeuw, $sgre^iu^un$ of $sgre^i_uu^un$ of $sgr\ddot{u}^{\ddot{o}}u^un$ schreeuwen. De meest gewone uitspraak is, naar mijn waarnemingen te oordeelen, $e^i_uu^u$.

Opm. 2. Over diphthongen in vreemde woorden zie § 121. Over eenige opmerkelijke $\ddot{a}^{\ddot{o}}e^i$'s § 182 Opm. 3. Over een nu en dan voorkomende triphthong § 194 Opm.

Opm. 3. In diphthongen, wier eerste element niet kort is, kan dit soms kort worden naar § 26.

§ 10. Verder verneemt men eenige zeldzame tweeklanken in interjecties en in woorden van vreemde of onbekende herkomst:

au^u (met een normale *a*) slechts in den smartkreet a^uu^u en in $miau^u(n)$, wanneer men bepaaldelijk de kat wil nabootsen [anders $mia^ou^u(n)$],

iu^u (met een normale *i*) slechts in den familienaam *Iwəmo*^{a} (vgl. § 14), in kiu^u kieuw, halve onderkaak, en piu^un zeer langzaam, haast in schijn eten (vgl. § 180), *piwr(t)* iemand die zoo eet (vgl. § 14), *kiwit* naast *kift* kievit, *kiwitjə* bitterkers,

u^oi^i (met de § 5 beschreven u^o, alleen in fu^oi^i! foei! (dus waarschijnlijk < ui^i),

ui^i (met een normale *u*) slechts in jui^in salaciter ludere ($g\partial jui^i$, op de jui^i, vgl. § 121), pui^i waarmee men de kat vriendelijk aanspreekt, $stui^in$ stoeien, $g\partial stui^i$ gestoei, en zui^i schommel met zui^in, $g\partial zui^i$, wellicht klanknabootsing; vgl. echter § 181 Opm. 2),

$\ddot{u}u^u$ (met een normale *ü*) slechts in den mansnaam *Üwə* (over de *w* vgl. § 14), den daarbij behoorenden vrouwennaam $\ddot{U}u^ukt j\partial$ (men schrijft *Eeuwe*, *Eeuwktje*) en den vrouwennaam $D\ddot{u}u^u(k\partial)$ (ook $De^iu^u(k\partial)$, $De^i_uu^u(k\partial)$, $D\ddot{u}^{\ddot{o}}u^u(k\partial)$, $De^iwr(k\partial)$ enz.; men schrijft *Dieuwertje;* hiernaast geen mij bekende mansnaam) en in $wo^atrgr\ddot{u}w\iota$ brij, waarin gerstegort, bessensap en krenten = $kre_{\iota}j^ntj\partial bre^ai^i$.

§ 11. Ons dialect bezit genasaleerde vocalen en diphthongen, welke zich van de elders in zwang zijnde nasale klanken hierdoor onderscheiden, dat het velum palatinum òf volstrekt niet òf nauw

merkbaar naar voren wordt gebracht. Haar articulatie onderscheidt zich dus van die der niet nasale klanken door het niet optrekken van genoemd velum. (Ter voorstelling dezer nasale geluiden worden in 't volgende kleine letterteekens gebezigd) [1]).

Bedoelde geringe voorwaartsche beweging van het velum heeft plaats bij de niet korte nasale vocalen, terwijl het velum zich bij de korte in dezelfde positie bevindt als bij normale ademhaling; dus b.v. *aŋ* angel (van korenaren of insecten) met, plur. aŋŋ zonder beweging naar voren.

Natuurlijk wordt, daar de mondbuis een afwijkenden vorm heeft aangenomen door den eigenaardigen stand van het velum, het timbre eenigszins veranderd. Bij sommige klanken hebben echter nog andere wijzigingen plaats, zoodat men de volgende nasale klinkers heeft:

I. *niet korte*, t. w. *a*, *a*^{o}, *e*^{a}, *e*, *e*^{i}, *i*, *o*^{a}, *o*, *u*, *ö*, *ü* (nasaal gesproken *a*, *a*^{o} enz.),

ä^ö (rekking der ben. sub II te beschrijven ä^ö);

II. *primair korte*, t. w. a (nasaal gesproken a),

a^o (nasaal gesproken a^o),

e$_i$ (een nasaal gesproken klank, die iets dichter dan e^i bij de e ligt; hij ontstond door nasaleering der e^a en der e^i),

e^a (nasaal gesproken e^a),

e^i (nasaal gesproken e^i),

ä^ö (het midden houdende tusschen een genasaleerde ä^ö en een genasaleerde ü^ö; hij ontstond door nasaleering der ä^ö en der ü^ö),

ü^ö (nasaal gesproken ü^ö).

III. Gelijk elke niet korte niet nasale vocaal een door jongere verkorting ontstane *secundair korte* naast zich heeft (§ 6), zoo staat ook naast elke der genoemde niet korte nasale vocalen een door jongere verkorting ontstane nasale *secundair korte.* Waar eertijds een korte vocaal in een gesloten lettergreep stond, kan men echter twijfelen, of men te doen heeft met jongere verkorting, dan of er nimmer rekking heeft plaats gehad (b.v. in *h*^{a}*j*^{n}*tjə*, diminutief van *hat* hand, met half lange, soms ook met lange *a*).

IV. De § 7 beschreven toonlooze klinkers komen ook genasaleerd voor, t. w. immer, wanneer ze onmiddellijk vóór of achter

[1]) De omstandigheid, dat vele der bovengenoemde vocalen en diphthongen ook als nasale geluiden voorkomen, verhindert mij hier het gewone teeken, een kleine *n* boven aan de letter, te bezigen; letterteekens als *a*^{on} enz. toch zouden tot een onjuiste voorstelling van het bedoelde geluid kunnen leiden.

een nasaal staan; in verband met deze omstandigheid zullen ze door geen afzonderlijk teeken worden voorgesteld.

§ 12. De genasaleerde diphthongen zijn:

$o^{u}{}_{i}{}^{i}$, $\ddot{a}^{\ddot{o}}{}_{e}{}^{i}$, $a^{\ddot{a}}{}_{i}$, $o^{u}{}_{u}{}^{u}$, $\ddot{o}^{\ddot{u}}{}_{\ddot{u}}{}^{\ddot{u}}$ (alleen door de nasaleering verschillende van $o^{ui^{i}}$, $\ddot{a}^{\ddot{o}e^{i}}$, $a^{\ddot{a}i}$, $o^{uu^{u}}$, $\ddot{o}^{\ddot{u}\ddot{u}^{\ddot{u}}}$);

alsmede ettelijke jonge diphthongen, ontstaan door samensmelting van een vocaal of diphthong + *n* of *m* met de *j* of *w* van een volgend enclitisch woord (z. § 195).

De $\ddot{a}^{\ddot{o}}{}_{e}{}^{i}$ hoort men alleen in *sgä*$^{\ddot{o}}{}_{e}{}^{i}$*n*, *sgä*$^{\ddot{o}}{}_{e}{}^{i}$*s* obliquus, -e (doch in de stad Groningen en reeds in Hoogkerk *sgüns*).

§ 13. Gelijk uit § 11 blijkt, zijn er onder de genasaleerde klinkers enkele, die dichter bij elkander staan, dan de overeenkomstige niet genasaleerde. Dit nu geeft bij kort afgebroken uitspraak soms aanleiding tot verwarring. B.v. daar de e_{i} tusschen e^{a} en e^{i} ligt, hoort men de woorden, waar e^{a} of e^{i} thuis hoort, soms uitspreken met e_{i}, die waar e_{i} thuis hoort met e^{a} of met e^{i}. Sommigen vervangen altijd e_{i} door e^{i}. Zoo kost het zeer veel moeite te constateeren, waar elk dier vocalen voorkomt en is het zeer wel mogelijk, dat de §§ 149, 150, 151 gegeven lijst voor andere kringen van sprekers dan de mij van zeer nabij bekende niet geheel juist is. Sommige woorden hebben dan ook tweeërlei uitspraak (vgl. §§ 149, 150).

Evenzoo staan $\ddot{a}^{\ddot{o}}$ en $\ddot{u}^{\ddot{o}}$ dicht bij elkander. Deze worden nu en dan evenzoo de een in plaats van de ander uitgesproken, zonder dat het de aandacht trekt. Een enkele zegt altijd $\ddot{u}^{\ddot{o}}$. Ook hier geldt dus het boven opgemerkte omtrent de moeielijkheid om de juiste uitspraak te constateeren en hebben enkele woorden tweeërlei uitspraak, ook in den mond van nauwkeurige sprekers.

§ 14. Wanneer het tweede lid van een diphthong gevolgd wordt door een *ə* of liquida sonans (vgl. ben. § 38), welke behoort tot den stam of tot een buigings- of afleidingsuitgang, dan wordt de engte tusschen tong en verhemelte, respectief tusschen benedenlip en boventanden gewoonlijk nauwer, het weer terugtreden van tong en lip in de normale positie hoorbaarder: de als vocaal ingezette klank gaat meestal over in een (hetzij met, hetzij zonder „Stimmton" gesproken) *j* en *w*. Voorb.: *Ho*^{a}*jə* mansnaam (tegenover *Hó*$^{ai^{i}}{}_{o}$*m* oom H.), *gajı* geil (vgl. voor dit en de twee volgende vbb. § 40 aan 't einde), *ba*$^{\ddot{a}}$*j*$_{r}$ bier, *flo*^{u}*w*$_{r}$ vloer, *mojə*, *lä*$^{\ddot{o}}$*jə*, *smö*$^{\ddot{u}}$*jə*, *ra*^{o}*wə*, verbogen vormen van *mo*$^{i^{i}}$ schoon, *lä*$^{\ddot{o}e^{i}}$ lui, *smö*$^{\ddot{u}\ddot{u}^{\ddot{u}}}$ smijdig, *ra*^{o}*u*^{u}; compar. *moj*$_{r}$ enz.

Vóór nasalis sonans heeft deze wijziging der uitspraak niet plaats: *moi*$^{i}{}_{n}$ plur. van *moi*^{i} (bij subst. gebruik en als adj. postpositum) enz.

Door een andere ongeaccentueerde vocaal van stam of uitgang wordt een diphthong alleen gevolgd in *va*$^{\ddot{a}}$*j*$_{a}$*nt* vijand. Het tweede element luidt als in *Ho*^{a}*jə* enz., doch de *j* heeft steeds den „Stimmton".

§ 15. *Diphthongen vóór j, w* (steeds van het volgend woord of compositielid). De e^{i}, i, i^{i}, $\ddot{u}^{\ddot{u}}$ worden vóór *j* facultatief veranderd in een vluchtig uitgesproken i^{i}, m. a. w. blijven slechts bewaard als een duidelijke „glide"; de u^{u} wordt facultatief even vluchtig vóór *w*: *lä*$^{\ddot{o}}$(i^{i}) *j*$_{a}{}^{o}$*ŋktjə* naast *lä*$^{\ddot{o}}$$e^{i}$ *j*$_{a}{}^{o}$*ŋktjə* lui jongetje, *ho*(i^{i})*jo*^{a}*r* naast *hoi*^{i}*jo*^{a}*r* jaar waarin men veel hooi wint, e^{i}*k ba*^{o}(u^{u}) *wez*$_{n}$*lik* ik bouw wezenlijk. Hier hoort men dus monophthongen, die anders niet voorkomen. Het verschijnsel heeft niet plaats in een naar § 194 ontwikkelde diphthong.

§ 16. De $o^{u}u^{u}$ verliest het tweede element, wanneer ze in 'tzelfde woord of door een nauwe, meest enclitische verbinding vóór een *j* staat, welke dan als de *j* van § 14 wordt voortgebracht: *go*^{u}*jə* met *j* voor *d* (in den verbogen vorm van *go*^{u}*u*^{u}*t* goed), *do*^{u}*jə* doe je, toen je, *ho*^{u}*jə* hoe je (naast *do*^{u}*u*^{u}*jə*, *ho*^{u}*u*^{u}*jə*).

§ 17. Wanneer *e*, *ö*, *ü* in den „absoluten Auslaut" of vóór een vocaal van 'tzelfde of het volgend woord staan, worden ze bij langzame uitspraak *ei*, *öe*^{i}, *üü*$^{\ddot{u}}$, doch de $\ddot{u}^{\ddot{u}}$ verschilt zeer merkbaar van het tweede bestanddeel der *ö*$^{\ddot{u}}$*ü*$^{\ddot{u}}$ door een nog hoogeren tongstand, zoodat de spreekbuis bijna gesloten is. Vóór een vocaal wordt het parasietische tweede element op de in § 14 beschreven wijze uitgesproken.

Vóór een vocaal (niet in den „Auslaut") wordt de *i* steeds, ook bij niet langzame uitspraak, *ii*^{i}; de i^{i} heeft dan de § 14 beschreven qualiteit. Bij een uitspraak zonder klemtoon hoort men niet *i*, *ü*, doch i, ü (*e*, *ö* noch e, ö komen toonloos voor). Hieruit ontwikkelt zich vóór vocalen i-*j*, ü-*j*:

I*to*^{a}*lija*^{o}*n* Italiaan, *güja*^{o}no guano.

§ 18. In een diphthong met e^{i}, i, i^{i}, $\ddot{u}^{\ddot{u}}$ als tweede lid blijft dit tweede bestanddeel slechts als „glide" bewaard vóór *tj* (waarvóór toevallig slechts *ä*$^{\ddot{o}}$$e^{i}$, *a*$^{\ddot{a}}$*i*, *ai*^{i}, *ö*$^{\ddot{u}}$*ü*$^{\ddot{u}}$ staan), b.v. in *rai*^{i}*tjə*, diminutief van *rai*^{i}*t* riet, *kla*$^{\ddot{a}}$*itjə*, dimin. van *kla*$^{\ddot{a}}$*it* kleed, *zö*$^{\ddot{u}}$*ü*$^{\ddot{u}}$*tjəs* zoetjes.

Van $o^{u}u^{u}$ wordt vóór *tj* het tweede lid geassimileerd: van *ho*^{u}*u*^{u}*t* hoed luidt het dimin. *ho*^{u}*i*^{i}*tjə*, *ho*^{u}*ü*$^{\ddot{u}}$*tjə* of iets dergelijks; wegens het plotseling afbreken is de juiste klank moeielijk te ontdekken.

Zoo ook *sgo*^{u}*i*^{i}*tjə* schoentje, zie ben., met $_{i}{}^{i}$ als nasaleering der § 9 besproken *i*^{i}.

Een *a*^{o}*u*^{u} staat vóór *tj* slechts in 't dimin. van *fa*^{o}*u*^{u}*t* fout, bij welk niet zeer gebruikelijk woord men aarzelt tusschen 't phonetische *fa*^{o}*i*^{i}*tjə* of iets dgl. en 't analogische *fa*^{o}*u*^{u}*tjə*.

Van *pui*^{i} poes gaat de *i*^{i} verloren in het vleiwoord *putjə*; verdere voorb. van *ui*^{i} + *tj* ontbreken.

Wanneer op de nasale diphthong nog een *n* volgt, blijft *a*$^{ä}{}_{i}$ intact, b.v. in *sta*$^{ä}{}_{i}$*tjn* met steenen gooien; evenzoo *ö*$^{ü}{}_{ü}{}^{ü}$, dat trouwens alleen voorkomt in het niet al te gebruikelijke *grö*$^{ü}{}_{ü}{}^{ü}$*tjə* groen dingetje, wezentje; *o*$^{u}{}_{u}{}^{u}$ verandert in *o*$^{u}{}_{i}{}^{i}$, met de boven voor *sgo*$^{u}{}_{i}{}^{i}$*tjə* aangegeven $_{i}{}^{i}$; elke *o*$^{u}{}_{i}{}^{i}$ is op deze wijs ontstaan; *ä*$^{ö}{}_{e}{}^{i}$ staat nergens vóór *tj*.

3. QUANTITEIT.

§ 19. Gelijk elders, zijn ook hier de oorspronkelijk korte vocalen in open lettergrepen verlengd. De zoo ontstane en de oorspr. lange of uit diphthongen voortgekomen lange klinkers worden echter niet zelden verkort, en wel in verschillende mate. Omgekeerd is een oorspr. korte vocaal vaak gerekt, en wel evenzeer in verschillende mate. Dientengevolge is de betrekking tusschen de quantiteit van het Westgermaansch en die van ons dialect uiterst ingewikkeld en moet een korte schets hier volstaan.

§ 20. In hoofdzaak heeft men vierderlei quantiteit te onderscheiden: *zeer lange* („überlange"), *lange*, *halflange*, *korte*.

§ 21. A. Van de lange (oorspr. lange, verlengde en gerekte) vocalen zijn *a*^{o} en *o*^{a} (beide uit *ā*, zie §§ 91, 101 en 154) geregeld zeer lang.

Vóór *r* zijn alle lange vocalen zeer lang.

Vóór *l* en vóór nasalen zijn *e*, *o*, *ö* zeer lang, *i*, *u*, *ü* halflang.

Vóór explosiva zijn *e*, *o*, *ö* halflang; in plaats van *i*, *u*, *ü* staan i, u, ü.

Vóór spirans zijn *e*, *o*, *ö* lang, *i*, *u*, *ü* meest halflang (b.v. in *lif* buik, *ris* rijst, *ruχ* ruw, *hüs*, huis), soms zeer lang (b.v. in *ris* rijs, *duf* duif, *vlüs* vlies).

In den „Auslaut" schijnt de regel te zijn: *e*, *o*, *ö* lang; facultatief halflange *i*, *u*, *ü* of i, u, ü (voor *o*, *ö*, *u*, *ü* te weinig voorb., doch overal gaan *o* en *ö* met *e* samen, *u* en *ü* met *i*).

B. Eertijds korte vocalen — hetzij oorspr. kort, hetzij door verkorting ontstaan — zijn vóór (bewaard gebleven of verdwenen) ex-

plosiva meest kort; soms lang vóór *m* uit *bbən*, b.v. in *kram* krabben.

Vóór spirans bijna steeds e^i, u^o, ü^ö; deels lange *a*, deels a; meest lange *e^a*, soms e^a; steeds a^o vóór dentale, in den regel lange *a^o* vóór labiale en gutturale spirans; *ä^ö* of ä^ö staat bijna uitsluitend vóór dentale spirans en *ä^ö* is daar meest halflang.

Vóór *r* in den regel zeer lange *a*, vóór *l* meest lange *a*, doch ook niet al te zelden a vóór *r* en *l*; vóór *r* en *l* lange *e^a* of e^a; vóór *r* lange *a^o* of a^o; vóór *l* lange of halflange *a^o*; vóór *r* en *l* meest zeer lange *ä^ö*, steeds e^i, u^o, ü^ö.

Vóór een bewaard gebleven nasaal zijn de eertijds korte vocalen gewoonlijk halflang of kort, vóór een (in jongeren tijd) gesyncopeerde nasaal (vgl. §§ 30 vlgg.) lang.

§ 22. Een volgende toonlooze lettergreep oefent verkortenden invloed uit, vooral wanneer de toonlooze klinker door meer dan één consonant wordt voorafgegaan. Terwijl b.v. de *e^i* overeenkomstig den boven opgegeven regel zeer lang is in *pe^{i}r* peer, *pe^{i}rt* paard, is zij lang in *ke^{i}rl* kerel, en hoort men e^i in *pe^{i}rtjə* paardje; de *i* is zeer lang in *ris* rijs, doch halflang in het deminutief *riskə*.

Wordt de *i*, *u* of *ü*, die in den „Silbenauslaut" stond, door een *ə* of sonantische *n* gevolgd, dan is zij i, u of ü geworden: *sgilək*, *wi glin*, *rin* wij glijden, rijden (tegenover de facultatief halflange *i* of i in e^i*k χli* of *χli*, *ri* of *ri*), *rün* ruien (van vogels), *zün* zuiden, *zünəχ* zuinig, *sgun* plur. van *sgut* schort (waar echter, gelijk trouwens in de meeste gevallen, analogie in 't spel kan zijn).

§ 23. Ook vóór een lettergreep met den bijtoon nemen we verkorting waar. Zoo is de vocaal der eerste syllabe kort in de telwoorden *dartin*, *ve^{i}rtin*, *viftin*, *ze^{a}stin*, *agtin* (lang in *dardə* derde, *ze^{a}s*, *agt*, zeer lang in *vif*).

§ 24. Toonlooze lettergrepen zijn kort. Zoo is de *ü* zeer lang in *sgür*, doch kort in *sgürdêl* harde aarden vloer in de schuur. In 't algemeen bestaat er neiging, de quantiteit langer te maken, naarmate het accent sterker wordt.

§ 25. Uit de menigte bijzonderheden kies ik als voorbeeld de behandeling der *i* en *ü* vóór spirans + *r* (*u* komt hier niet voor).

Halflang of kort is de vocaal in *ivr* of *ivr* ijver, *stivrn* of *stivrn* stollen, *hüvrn* of *hüvrn* huiveren, *nüvr* of *nüvr* aardig, bevallig, *stüvr* of *stüvr* stuiver, *züvr* of *züvr* zuiver.

Lang is de vocaal in *vivr* vijver en vóór *g* en *z*: *Sigr* mansnaam, *tigr* tijger, *izr* ijzer, *wizr* wijzer (subst.).

Afleidingen richten zich hier naar 't grondwoord; b.v. in wiz_{r} sapientior is de *i* halflang, gelijk in *wis* sapiens (tegenover *wis* modus met zeer lange *i*).

De *i*, *u*, *ü* vóór spirans + *ι* zijn (niet toevallig, want het aantal vbb. is vrij groot) facultatief halflang of tusschen halflang en kort; zoo in *gugιn* goochelen, *rugιn* laten vallen (van spijs, turf enz., doch niet van vloeistoffen; cf. *ruχ* ruw). Een lange vocaal heeft als eenige uitzondering *kugι* kogel (misschien hd., cf. § 99).

Ook hier richten zich de afleidingen naar 't grondwoord; slechts is de *i* in $g\partial riv^{l}k$ geriefelijk, even goed halflang en tusschen halflang en kort als lang naar *gərif* en *gərim* gerieven.

§ 26. *Diphthongen.* Het tweede element is overal kort, doch facultatief kort of halflang in den „Auslaut" en vóór spirans, liqu. of nas.; soms heeft ook in emphase rekking plaats.

In sommige tweeklanken is het eerste element zeer vluchtig, zoodat ze geheel bestaan uit een reeks „glides". Zóó spreekt men: $o^{u}i^{i}$, $e^{i}u^{u}$, $e^{i}_{u}u^{u}$, $ü^{ö}u^{u}$, $a^{ä}i$, $ö^{ü}ü^{ü}$, $o^{u}u^{u}$.

Bij andere heeft het eerste bestanddeel de quantiteit van een halflangen klinker, t. w. in iu^{u}, $üu^{u}$ en ui^{i} (z. § 10).

(Bij au^{u} en $u^{o}i^{i}$, z. § 10, kan, als slechts in interjectie of klanknabootsing voorkomend, van een bepaalde quantiteit geen sprake zijn).

Bij de overige is de eerste component lang, nam. bij ai^{i}, $o^{a}i^{i}$, $a^{o}u^{u}$, oi^{i}, $ä^{ö}e^{i}$, eu^{u}, $e^{a}i^{i}$.

Soms (b.v. vóór een toonlooze syllabe of bij $a^{o}u^{u}$, $ä^{ö}e^{i}$ vóór *t*) wordt de eerste component kort in plaats van lang.

Door het spoedig invallen der *tj* blijft vaak slechts de eerste helft van de diphthong bewaard (z. § 18).

Het eerste element van een diphthong in een toonlooze lettergreep wordt een „glide", b.v. in $ne^{a}i^{i}sgir\partial\chi$ nieuwsgierig, lastig en ongedurig, vooral bij onwelzijn, tegenover de lange e^{a} van $ne^{a}i^{i}$ nieuw.

Bij diphthongen, uit vocaal of diphthong + *j* of *w* van een volgend woord voortgekomen (§§ 194, 195), behoudt het eerste element de quantiteit, welke de vocaal of het eerste element der diphthong bezat; daar echter de volgende syllabe gewoonlijk toonloos is, *kan* dit (volgens hetgeen § 22 over vocalen is opgemerkt) eenige verkorting teweegbrengen. Zoo is de a^{o} kort in $je_{i}m$ $va^{o}nn$ jullie vondt, dus ook in $va^{o}{}_{i}{}^{i}m$ vond jullie; zoo is de a^{o} van $je_{i}m$ $ma^{o}nn$ jullie maant òf zeer lang òf lang, die van $ma^{o}im$ 'maan jullie' eveneens; de lange quant. is (naast de zeer lange) in beide gevallen toe te schrijven aan de volgende toonlooze syllabe: de a^{o} van $e^{i}k$ $ma^{o}n$ is zeer lang.

4. NASALEERING (EN SYNCOPE DER NASAAL) [1].

§ 27. Nasaleering van vocalen en diphthongen wordt te voorschijn geroepen door een volgende nasalis consonans (ook door j^{n}, een genasaleerde *j*), doch niet, wanneer deze nasaal behoort tot een ander woord of het volgend lid van een compositum. Over een ander geval van niet-nasaleering (vóór secundaire *m* 〈 *v*, *b*) zie § 48.

Uitzondering. De nasaal, met welke het tweede lid van een (niet meer als zoodanig gevoeld) compositum begint, doet den voorafgaanden klinker nasaal worden in $d_{a}{}^{o}$*mé*^{a}*t*, $d_{\dot{a}}{}^{o}$*me*^{a}*t*, $d_{\dot{a}}{}^{o}$*m*$_{m}$*t* mox (in de stad Groningen $d_{a}{}^{o}$*mé*, $d_{\dot{a}}{}^{o}$*me*, elders d_{a}*mé*, $d_{\dot{a}}$*me*, uit **da*(*r*)*met* tegelijk met dat; de *r* moet syncope hebben ondergaan, gelijk in *do*^{a}*me*^{a}*t* daarmee, naast *do*^{a}*rme*^{a}*t*).

§ 28. Deze nasaleering is echter over 't algemeen facultatief: men hoort b.v. even goed *tin* als t_{i}*n*.

Bij een woord met zeer lange vocaal, zooals *ma*^{o}*n* maan, of met lange, zooals *bom*, of met een diphthong, zooals *sgo*^{u}*u*^{u}*n* schoen, hoort men afwisselend met de genasaleerde en met de niet genasaleerde uitspraak nog een derde: het velum palatinum is bij 't begin van de articulatie der vocaal nog opgetrokken en verlaat dien stand eerst tijdens het vervolg dier articulatie ten behoeve der nasale uitspraak. Hierdoor is het eerste deel van den klank niet genasaleerd, het laatste wel.

Misschien komt deze uitspraak ook wel voor bij halflange en korte vocalen, doch het is hier zeer moeielijk ze te constateeren.

Eenigszins abnormaal is het, wanneer men de zeer korte vocalen vóór een nasaal ongenasaleerd uitspreekt; bij $_{e}{}^{i}$, e_{i}, $ü^{ö}$ geschiedt dit in 't geheel niet. Ook bij de *ö* is deze uitspraak niet al te gebruikelijk. Ongewoon is het ook, wanneer bij *a*^{ä}*i* reeds het begin nasaal klinkt.

§ 29. In woorden, die reeds in 't Oudgerm. de nasaal hadden gesyncopeerd, zooals *vif* telw., *zagt* [2]), *züt* zuid, *da*^{o}*gt* [2]) dacht, vertoont de klinker geen nasale qualiteit.

---

[1]) Apocope komt slechts schijnbaar voor (vgl. § 33).

[2]) Een spirans vóór een andere spirans of een tenuis, alsmede een gutturale spirans na een *s*, wordt in talrijke gevallen met een zwakken of zeer zwakken ademstoot en in vele verbindingen zeer kort uitgesproken; soms is daarenboven de spreekbuis minder, soms ook meer verengd, dan bij een gewone spirans. Deze geluiden, wier nadere beschrijving later in het hoofdstuk over de consonanten zal worden gegeven, stel ik graphisch voor door *v*, *z*, *g*, waarmee ze ten deele ook zijn samengevallen.

§ 30. Wanneer de syncope eener nasaal van jongeren datum is (vgl. §§ 31, 32, 33), heeft de daarvóór staande vocaal of diphthong *uitsluitend* nasale qualiteit; *niet*, gelijk vóór een bewaard gebleven nasaal, *facultatief*. Echter kan een zeer lange of lange klinker alsmede een diphthong ook hier niet genasaleerd beginnen (vgl. boven § 28).

§ 31. De *n* wordt vaak gesyncopeerd vóór een tot hetzelfde woord of een volgend encliticum behoorende (oorspronkelijke of uit *d* verscherpte) *t*, *s* (*z*), *l*, *ɩ*, *j*, *tj*, *w*. Voorb.: *hat* hand, *tatə*, *kas*, *razɩn* ranselen, $mal^{n}ü$ [1]) mannen (eig. manlui), $vrso^{u}{}_{u}{}^{u}ɩ^{n}k$ fatsoenlijk, $kaj^{n}ə$ kannetje, $ba^{o}tjə$ baantje, $wow^{m}ə$ wonen we.

Doch ook vóór de genoemde cons. hebben verscheiden woorden geen, enkele facultatieve syncope, b.v. *du sgest* en *sgenst* jij scheent, $e^{a}ɩ^{n}ŋ$ en $e_{i}nɩ^{n}ŋ$ eindelijk. Als voorbeeld kies ik de behandeling van den klankgroep $a^{o}ns$:

$a^{o}s$ nos, nobis, noster, $ba^{o}s$ bons ($ba^{o}z_{n}$, $gəba^{o}s$), $da^{o}s$ ($da^{o}zn$, $gəda^{o}s$, synoniem met $ba^{o}s$, doch ziet meer op het geluid), $ga^{o}zn$ gonzen ($gəga^{o}s$), $ra^{o}zln$ ronselen ($ra^{o}zɩlr$ ronselaar);

$a^{o}ns$ hectogram, $bra^{o}ns$, $ma^{o}nstr$, $pa^{o}ns$, $spa^{o}ns$, $Wa^{o}nsdaχ$ Woensdag.

Bij den 2^den ps. van 't imperf., b.v. *du* $va^{o}nst$ gij vondt, hoort men meestal de *n*. Uitgezonderd *du* $kä^{o}st$ gij kondt, gij kendet, en *du* $sta^{o}st$ gij stondt.

Een vaste regel is de overgang van *ans*, $e^{a}ns$ in *as*, $e^{a}s$; evenzoo van $a^{o}ns$ (uit *āns*) in $a^{o}s$ (slechts in verbale vormen als *du* $ma^{o}st$ gij maant).

Vóór cons. *l* is de sync. alleen vast in $mal^{n}ü$ (plur. van *man*), gewoon in $ma^{o}l^{n}e^{i}gt$ maanlicht.

Vóór *j* is de syncope noodzakelijk binnen in het woord, dus $kəstaj^{n}ə$ en $kəstaj^{n}ə$ kastanje, $kaj^{n}ə$ kannetje; facultatief op de grens van twee woorden: *va* $j^{n}a^{o}ŋks$ $a^{o}f$ en *van j.* van jongs af.

Vóór *tj*, hetzij de *t* tot den uitgang of tot het grondwoord behoort, wordt na eertijds lange vocalen en na diphthongen de *n* òf gesyncopeerd òf in j^{n} veranderd, b.v. in $ba^{o}tjə$ baantje, $sta^{ä}{}_{i}tjə$ steentje, *witjə* windje, naast $ba^{o}j^{n}tjə$, $sta^{ä}ij^{n}tjə$, $wij^{n}tjə$. Na oorspr. korte klinkers geldt in sommige woorden dezelfde regel (b.v. *batjə* of $baj^{n}tjə$ bandje, *ratje* of $raj^{n}tjə$ randje), in andere vindt steeds assimilatie plaats (b.v. $baj^{n}tjn$ er inhangen, de vraag zijn, $haj^{n}tjə$ handje). Bij niet-syncopeering heeft men dus kort afgebroken uitspraak.

---

[1]) Ook consonanten komen genasaleerd voor; in dit geval zijn ze voorgesteld met een er achter geplaatste kleine *n* of *m* (boven aan de lijn).

In tegenstelling tot alle andere gevallen, heeft vóór *tj* nooit syncope van *n* plaats op de grens van twee woorden, hetzij alleen de *n*, hetzij ook de *t* tot het eerste behoort.

Voor deze syncope op de grens van twee woorden is het overigens niet mogelijk regels te geven. In vele gevallen is ze facultatief; men zegt b.v. even goed *gaäi wnaonr* als *gaäin waonr* geen wonder. Sporadisch vertoont zich syncope der *n* vóór andere dan de in 't begin dezer § genoemde cons., inzonderheid bij de praefixen *an-* of *an-*, *in-* of *in-*, *aon-*, b.v. in *agaon* aangaan.

§ 32. Syncope der *m* heeft plaats in *lap* lamp (plur. *lapm*, dimin. *lapkə*), in het lok- en vleiwoord *lajnə* lammetje ('t gewone demin. is *lamkə*), in *kowmə* (naast *komwə*) komen we, *kojnə* (naast *komjə*) kom je (doch gewoonlijk, in gelijke beteekenis, *komwi*, *komju*, hoewel ook niet zelden *kowmi*, *kojnu*), *kojneim* of *koiim* kom jullie; minder vaak in 't imperf. en niet licht anders, dan in de vormen *kwawmə* of *kwawmə*, *kwajə* of *kwajnə*, *kwaiim*, steeds in *kaojnaoŋ*! kom jong! (lokroep, vooral tot een hond), vaak in *kaodan*! kom dan! (ook meest tot een hond).

§ 33. Syncope der *ŋ* vóór *k* heeft soms plaats (b.v. *mak* tusschen), soms niet (b.v. *maŋk* kreupel).

Vóór *s* wordt *ŋ* een paar maal gesyncopeerd: *las* langs, *eirstgas* voorloopig (eig. eerstgangs), *jaos*, gen. v. **jaoŋ* jongen; vandaar thans *jao* (vgl. pl. *jaoŋrs* en Stad-Groningsch *jaoŋ*, alsmede het gewone diminutief *jaoŋktjə* naast het vleiwoord *jaojnə*). *Eik χao*, *stao* ik ga, sta, moeten gevormd zijn naar het voorbeeld van *gaok*, *staok* ga, sta ik, waar ook de *ŋ* is gesyncopeerd; vocaal + „auslautende" *n* smelten namelijk niet samen tot een nasale vocaal.

Dajnə 'dank je' is kindertaal.

§ 34. In lettergrepen, wier vocaal, zonder of met weinig nadruk gesproken, kort bleef, heeft veelal geen sync. plaats: *maŋkəmeint*, *sgandoal* schandaal, *vaäjant* vijand.

§ 35. Omgekeerd bevordert syncope eener nasaal de rekking van den voorafgaanden klinker of tweeklank („Ersatzdehnung"). Vgl. *lap* en *ramp*, *kat* en *mant*, *aos* en *aons* enz. (§ 31), *batjə* en *bajntjə* (ib.), *lajnə* en *lamkə* (§ 32), *mak* en *maŋk* (§ 33).

§ 36. De *üö* is altijd kort; waar ze gerekt moest worden, wordt ze vervangen door *äö*: *güönn* gunnen, *du güönst* en *gäöst*, *haäi güönt* en *gäöt*, *gäöst* gunst, *bəgüönn* beginnen, *bəgäöst*, *bəgäöt*, *bəgäön* subst., *küönə* kunde, bekendheid, *käöst* kunst, *plüönn* = *pläöjnə* plunje, *rüönn* rennen, *räöst*, *räöt*; zie nog § 129 en § 133.

Evenzoo wordt de $\underset{i}{e}$ bij rekking vervangen door e^a: $\underset{i}{e}n\iota^n\eta$ naast $e^a\iota\eta$ eindelijk, *Dre*$\underset{i}{}$*nt* Drente, inwoner van Dr., *Dre*^{a}*s* Drentsch, *ke*$\underset{i}{}$*nn* kennen, kunnen, *bəke*^{a}*t*, *pe*$\underset{i}{}$*nn* buikpersing hebben, *pe*^{a}*t* 3. sing., *te*^{a}*t* naast het meer gewone *te*$\underset{i}{}$*nt* tent, *we*$\underset{i}{}$*nn* wennen, wenden, *we*^{a}*j*^{n}*ə* wen(d)t gij, ptc. *we*^{a}*t*. De $\underset{i}{e}$ staat alleen in *ke*$\underset{i}{}$*n* ken(t), kan, *ke*$\underset{i}{}$*st(e)*, *ke*$\underset{i}{}$*zə*, *ke*$\underset{i}{}$*s* jij kent, kunt.

§ 37. Gelijke nasaleerende invloed, als overigens een *volgende* nasaal heeft, gaat uit van een *voorafgaande* in eenige vocalisch „auslautende" atona, alsmede in een dgl. toonlooze syllabe:

na^{o} naar, *na*^{o} nu, *ne*^{a}? niet waar? (uit *nē*?), *na*^{o}*me*^{i}*rəχ* namiddag. *He*^{a}? he? kan de nasaleering van het synonieme *ne*^{a} hebben overgenomen, vooral daar het ook toonloos als *he*^{a} voorkomt, terwijl *ne*^{a} nu en dan tot *ne*^{a} wordt gerekt. Die nasaleering is vandaar ook ingedrongen in het steeds beklemtoonde *he*^{a}? wat zegt gij?

Evenzoo wordt de toonlooze vocaal genasaleerd, wanneer ze achter een neusletter staat, b.v. in *məsga*^{ä}$\underset{i}{}$*n* misschien, *zä*^{ö}*nə* zonde, *va*^{o}*nəs* vonnis. Die neusletter is steeds cons., b.v. in *hazmmə* verbogen vorm van *hazm* (§ 41).

5. DE SONANTISCHE LIQUIDAE EN NASALEN (QUALITEIT EN OORSPRONG).

§ 38. De in § 3 bedoelde (met periodieke trilling der stembanden gesproken en als „silbische" elementen dienst doende) sonantische liquidae en nasales zijn de volgende (ze worden door mij met een kleine letter voorgesteld [1]):

r, *ι* (beide uitgesproken met dezelfde tongarticulatie als *r*, *l*, t. w. alveolaar en coronaal, terwijl de tongspits gewoonlijk nog even aan de tanden komt en bij *r* rolt), een ten halve gearticuleerde *r* (z. § 71), een genasaleerde *ι*^{n} (z. § 70), *m*, *n* en *η*.

Opmerking. In de uitspraak van sommigen komt ook een genasaleerde *r*^{n} voor, te weten in *ar*^{n}*s* anders, en *ja*^{o}*r*^{n}*s* jongens, kinderen; de meesten zeggen evenwel *anrs*, *ja*^{o}*ηrs*. Dit zijn de eenige gevallen, waarin een nasaal vóór *r* wegvalt; de *r* ontwikkelt zich dus onder dezelfde omstandigheden, als de *ι* (zie § 70).

§ 39. Liquida sonans en nasalis sonans ontstaan:

---

[1]) Wegens typographische bezwaren, die verhinderen de gewone voorstelling met een punt onder *l*, *r* enz. te bezigen.

1°. uit *ə* [1]) + liquida of nasaal,

2°. uit liquida of nasaal + *ə*,

3°. uit een liquida of nasaal, door een consonant voorafgegaan en door geen vocaal gevolgd.

§ 40. Waar de *ə* gevolgd werd door een tautosyllabische liqu. of nas, is deze verbinding schier overal samengetrokken tot liqu. of nas. sonans (vóór *n* is daarbij veelal de *d* en soms de *n* weggevallen): *düvı*, duivel, *kugı* kogel, *stikı* distel, *weⁱrıt* wereld, *dᵣ* der, daar, *däönr* donder, *r* hij (enclitisch), *oᵃzm* asem, *Daᵒkm* Dokkum, *katn* plur. van *kat*, *lon* looden, *vraäizn* vriezen, *valn* vallen, *täörn* tornen, *weⁱnn* winnen, *loᵃdn̥* lading, *sgeᵃln̥* schelling, *vᵣboᵃzn̥* verbazing.

Slechts een deel der sprekers zegt *-pəm*, *-təm*, *-gəm*; men hoort dus *Daᵒkəm* naast *Daᵒkm*, *Fritəm* (gehucht onder Oldehove) naast *Fritm*, *krigəm* krijg hem, naast *krigm*.

Algemeener schijnt deze uitspraak bij *Räötəm* Rottumeroog, dorp Rottum.

Soms hoort men *woᵃrm*, *doᵃrm* voor *woᵃraᵒm*, *doᵃraᵒm* waarom, daarom.

Vgl. ook de blijkbaar door swarabhakti ontstane vormen *gajı* geil <**gaiⁱəl*, *baäjr* bier <**baäiər*, *floᵘwr* vloer <**floᵘuᵘər*, enz.

§ 41. Waar de postconsonantische *ə* gevolgd werd door een heterosyllabische *l*, *r*, *m*, *n*, die niet behoorde tot een volgend woord of het volgend lid van een als zoodanig herkenbaar compositum, heeft zich in vele gevallen *ıl*, *rr*, *mm*, *nn* ontwikkeld, terwijl somwijlen ook een op die wijze ontstane nasale vocaal onder invloed eener voorafgaande heterogene conson. zich met deze laatste assimileerde. Vóór *l*, *r* is echter het verschil in de vluchtige en toonlooze syllaben zóó weinig hoorbaar, dat ik er niet voor kan instaan, of de hieronder opgegeven regels bij iedereen doorgaan.

a. Vóór *l* en *r* is de assimilatie tot *ıl*, *rr* over 't algemeen facultatief, indien het hoofdaccent volgt, hoewel men 't meest tot assimilatie overhelt: *apıleⁱrn* appelleeren, *revıl̥ütsi* revolutie, *süökıloᵃ* chocolade, *kaprroᵃl* korporaal, *savrraᵒn* saffraan, *kamrroᵃt* kameraad, *vretrreᵃⁱ*, *bakrreᵃⁱ* naast het minder gewone *apəleⁱrn* enz.; *əl*, *ər*

[1]) Of de zeer korte vocaal, die vóór of na een liqu. of nas. sonans stond, onmiddellijk vóór haar verdwijnen overal *ə* was, blijve hier onbeslist. In elk geval geven de volgende §§ aan, onder welke omstandigheden thans *ə* staat, of wel liqu. of nas. sonans.

komen niet postvocalisch voor, na een diphthong heeft men slechts *r*: *drajrreaii*, *baowrreaii* (vgl. § 14), geen *-ǝreaii*.

Na een dentaal hoort men uitsluitend *ι*: *kastιlaäin* kastelein, *füzιleirn* fusilleeren, *tirιlirn*, *mártιlin* marlijn (met *ι* uit svarabhaktische *ǝ*), meest *mártιlin(n) taouu*.

Na een geaccentueerde syllabe hoort men zelden *ǝl*, *ǝr*; dus bijna steeds *haokιleiŋ* hokkeling, *staomrreik* stommerik, enz. Natuurlijk komt ook hier nooit *ǝl* voor na een dentaal; dus uitsluitend *kanιloar* kandelaar, *readιlos* reddeloos.

β. Een *ǝ* + *n* gaat na een dentaal over in *nn*, onverschillig waar het accent valt: *grouuutnneis* groetenis, *wennr* weduwnaar, *leaznnr* lessenaar, *taolnnoar* (naar 't bijbelsche *tollenaar*), *reintnnir* rentenier, *renneirn* redeneeren, *barnneas* barones.

Na *m* vindt geen verandering plaats: *harmǝneirn* harmonieeren, *kreimǝneirn* voortdurend klagen, *lamǝnoadǝχ* lam, ellendig, *paotmǝne* porte-monnaie.

Na *p*, *b* zijn weinig vbb. te vinden (in *opmmǝ* opene, *reimpmmǝ* plotselinge, *bǝnopmmr* compar. van *bǝnopm* bekrompen, en dgl., waarin steeds *m* staat, is deze wellicht langs analogischen weg (naar *opm* open, etc., z. § 45) ontwikkeld): *amneirn* abonneeren, *karmnoadǝ* karbonade (waarin de *b* vóór de nasalis sonans is gesyncopeerd; niet < **abnneirn* < **abǝnneirn*, z. § 76), naast *abǝneirn*, *karbǝnoadǝ*, en *ju* (zich) *opmneirn* zijn gevoelen uitspreken (fra. *opiner*), op welks ontwikkeling *opm* open, openen, en vooral *opmboarn* openbaren, blijkbaar invloed hebben uitgeoefend.

Na een labiale spirans ken ik slechts twee vbb., waar analogie niet waarschijnlijk is, en wel met assimilatie: uit **evnnr* evenaar, **ouuuvnnr* oefenaar, ontstond *emnr*, *ouuumnr*, wat nog gehoord wordt, doch waaruit zich tevens *emmr*, *ouuummr* en *emdr*, *ouuumdr* hebben ontwikkeld. Vormen als *eavmmr* effener, kunnen de hier constante assim. analogice vertoonen.

Na gutturalen: *pipkǝnáäil*, kaneel, *Aŋǝnáäit* Agniet, *reiŋǝnáet* renet(appel), *seiŋǝnáet* signet, tegenover *arŋnáäil* of *argŋnáäil* kamertje of hokje, dat uit het dak naar voren springt, *jeŋŋr* of *jeŋdr* tegenhanger, *aäiŋŋr* of *aäiŋdr* eigenaar, *döŋnaäit* deugniet, *saŋŋr* paarser (bij *saŋŋ*), *äörgŋnéist* organist.

Na een halfvocaal ken ik slechts *bajnǝnáet* bajonet.

Nog komt *n* voor na diphthongen, doch slechts in vormen als *laouunnǝ*, *laouunnr* laffe(r) (figuurlijk).

γ. Vóór *m*: *almmǝnak* almanak, *armmouuut* armoede, *kearmmǝs*

kermis (met *m* uit een svarabhaktische *ə*), buigings- of afleidingsvormen van woorden op *m*, als *hazmmr* compar. van *hazm* handig (uit **handsam*), *Daᵒkmmr* Dokkumer, en *balzmmın* balsemijn, benevens *-kmmə* (<**-kəmə*) in *lokmmətif* locomotief, *lokmməbil* locomobile; soms *reⁱkmmədeⁱrn* (voor *reⁱkəmə-*) recommandeeren. Daarentegen: *jüöstəmeᵢnt!* juist! *traktəmeᵢnt*, *faᵒnəmeᵢnt* fondement, *raləmaln* schertsen, stoeien, *eⁱrəmit* heremiet, *monəmeᵢnt* monument, *maŋkəmeᵢnt*, *bargəmuᵒt* bergamot, *draiⁱgəmeᵢnt* dreigement, *regəmeᵢntn* ravotten, op 't *aljəmeᵢnt* komen met iets = het te berde brengen, *lozjəmeᵢnt*, benevens de talrijke familienamen op *-əmoᵃ*.

δ. Enkele zeer gewone composita zijn als simplicia behandeld: *aᵒŋılüök* naast *aᵒgəlüök* (met halflange *aᵒ*), *jaᵒŋılü* naast *jaᵒŋəlü* jongelui, *aᵒlılü* naast *aᵒləlü* ouwelui, altijd *grotılü* (in compositie met *kınr*, *modə* en dgl. = kinderen, mode enz. van voorname (groote) lui). Nauwelijks als compos. herkenbaar is *veⁱŋrroᵘuᵘt* vingerhoed, vooral in den bijvorm *veⁱŋrrut*.

§ 42. Veel zeldzamer is een liqu. of nas. sonantisch geworden door versmelting met een *volgende* vocaal.

Een *ı* heeft zich ontwikkeld in *-ık(s)* < **-lik(s)*: *eⁱrık* eerlijk, *harık* (uit **hartık*) hartig, *väörık* vroeg, vroeg ontwikkeld (met **väör* < os. *for* voor), *doᵃgıks* dagelijks(ch) enz. (waarnaast *waᵒnrlik* wonderlijk enz.), *Bavıt* het dorp Baflo, *ımpıjeⁱrn* inpalmen (uit *employeeren*, doch met wijziging van vorm en beteekenis naar *ımpalm*), *kaᵒmpımeᵢnt* compliment, *kaᵒmpızant* complaisant (zeldzaam), *Paᵒwıs* < **Paᵒuᵘıs* (z. § 14) Paulus, *pızaäjr* pleizier, *rampızant* remplaçant, *rampızeⁱrn*, *rekımeⁱrn* reclameeren; wellicht ook in *-sı* (*roᵃtsı* raadsel enz.) = os. *-sla*; vgl. echter ook ohd. *-isal*. Voorts in **fıwaäil* of **vıwaäil* fluweel (zie § 54).

Een *r* is ontstaan in *abrkos* abrikoos, *Oᵃbrram* Abraham, *eᵃstr* estrik (de *k* verloren op 't voorb. van *eᵃstrstaäın* estriksteen, met sync.), *Febrwᵒari* Februari, *Heⁱnrk* Hendrik, *kaᵒntrbur* (contra)-beheerder der boerderij voor den inwonenden heerenboer, keuterboer, *kaᵒntrbütsi* contributie, *krdit* krediet, *Petrs* Petrus, *aᵒf-*, *ütpaᵒtrteⁱrn* portretteeren (eigenlijk af-, uitp.), *prboᵃtm* probatum, *prbeⁱrn* probeeren, *prveᵃstr* professor, *prfit* profijt, *przeᵃs* proces, *prveᵃzjə* provincie, *prveᵃzjəhaᵒlt* provinciehout, *rs* naast *raiⁱs* eens, *sakrmeᵢnt* sacrament, *seⁱkrteᵃr* secretaire, *seⁱk(r)toᵃrəs* (ook *seⁱkətoᵃrəs*, vgl. § 72) secretaris, *sgr-*, *skrbeⁱrŋ* lichte wonde, winkelhaak enz. (vgl. ndl. *schrobbeering* berisping), *strükŋ eᵢn strveᵃln* struiken en struweelen, alsmede in **kaᵒntrlörr* controleur (zie § 52). Voorts in woorden

op *-str*: a^{o}*kstr* ekster, *nai^{i}str*, *Ne^{a}i^{i}zilstr* inwoner van Niezijl, enz.

Een *m* vertoont zich in *Balmhüzn* Balmahuizen (gehucht onder Oldehove), *A^{ä}imte^{i}l* Enumatil (dorp op de grens der gemeenten Zuidhorn en De Leek), *d*a^{o}*mmt* naast *d*a^{o}*me*^{a}*t* mox (zie § 27).

Een *n* hoort men in de mansnamen *H*a*nns*, *J*a*nns*, *Jəh*a*nns* Johannes, (*Har*)*m*a*nns*, *T*ä^{ö}*nns* Teunis, *Mətinns* Martinus, in *mä^{ö}ln* molen (tenzij met *n* uit consonantische *n*, vgl. § 43, als nam. de apocope hier ouder is dan de genesis der *n*: os. **molna* = ags. *myln*, on. *mylna* naast os. **mulina* of **mulīn* = ohd. *mulīn*, vanwaar Stad-Groningsch *möln*), in *nt*, dat in de enclisis naast *na^{ä}it* niet, staat en in woorden op *-ns* (tenzij hier de ontwikkeling -**nəs*〉 -**ns* 〉*-ns* plaats gehad heeft), als ü*t* *g*e^{a}*kns* uit de grap, uit gekheid, *go^{u}u^{u}ns* goedheid, *kwo^{a}ns* boosheid, *vrk*a^{o}*lns* verkoudheid, *v*e^{a}*tns* vetheid, *vülns* of *fülns* nageboorte.

§ 43. Een postconsonantische nasaal, welke door geen vocaal gevolgd wordt of werd, is geregeld sonantisch geworden:

arm subst. en adj., *darm*, *he^{a}lm* helm, *stä^{ö}rm* storm, *warm*, *wü^{ö}rm* worm; *o^{a}rnt* arend (ook mansnaam), *go^{a}rn* garen, *hä^{ö}rn* hoek, die wat versperd of verscholen is (*hä^{ö}rnlegr* huis met heem en hof, *hä^{ö}rntat* hoektand), *ho^{r}rn*; e^{a}*vm* (〈*e^{a}*vn*, z. § 45) effen, enz.

Hier zou men echter soms epenthesis kunnen aannemen (z. § 80, r. 8 en 9).

Een postconsonantische liqu., welke door geen vocaal gevolgd werd, komt in inheemsche woorden niet voor. Heeft men haar in vreemde woorden uit te spreken, dan klinkt ze steeds sonantisch. Gangbare vbb. zijn moeielijk te vinden, daar Fransche woorden reeds in andere tongvallen vernederlandscht waren, eer ze ons bereikten (b.v. *gəpöpı*, *bisikı* bicycle, *kwivr poli* cuivre poli); misschien is echter de uitroep van verbazing *sakrdəfudr* (zoover ik weet elders niet voorkomend) van de Fransche soldaten overgenomen (evenals men naar hun voorbeeld, volgens getuigenis van oude menschen, een klein kind nog wel *t lü^{ö}tjə* (het kleine) *pətitjə* noemt).

6. WIJZIGINGEN DER SONANTISCHE LIQUIDAE EN NASALEN DOOR PROGRESSIEVE OF REGRESSIEVE ASSIMILATIE, BIJ SAMENSTOOTING VAN TWEE ZOODANIGE KLANKEN ENZ.

A. *Progressieve assimilatie.*

§ 44. Wanneer de *n* in hetzelfde of het vorige woord onmiddellijk wordt voorafgegaan door een niet homorgane consonant,

dan ondergaat ze in den regel assimilatie, waarbij de voorafgaande cons. soms geabsorbeerd wordt.

§ 45. De *n* na een labiaal wordt dus *m*; *pn > *pm*; *bn > *bm > *m*; *fn > fm en *vm* (dit *vm* zelden > *m*); *vn > *vm > *m*; *mn > *mm* > na cons. *m*; *wn komt niet meer voor, doch is òf in een diphthong opgegaan, na welke *n* bewaard blijft, b.v. *leiuun* leeuwen, òf samengevallen met de *v*, zoodat ze met *n* contraheert tot *m*, b.v. *varm* verven.

Voorb.: *healpm* helpen, *kopm* koopen, *kopmsguop* koopmanschap (hetzij uit **kopən-*, vgl. mnl. *copenscap*, hetzij uit **kopmansguop* > **kopmən-* > *kopm-*; cf. *Healpm* het dorp Helpen of Helpman bij Groningen), uop *mkanr* op elkander (*nkanr* elkander, contaminatie van *nanr* (hd. *einander*), zooals men b.v. in Doezum zegt, en **ıkanr* of **mekanr* of wel *məkoar*, zooals het in de stad Groningen luidt); *heam* hebben, *kram* krabben, *weam* webben; *blafm* of *blavm* blaffen, *keifm* of *keivm* keffen, *süöfm* of *süövm* suffen, e*ik kom gəreif* of *gəreiv m Zoatrdaχ* ik kom stellig 'n Zaterdag; *drim* drijven, *kalm* kalven (werkw.), *vimtweintəχ* 25; *komm* komen, *nemm* nemen, e*ik kwam m vivdn* ik kwam den vijfden; *kwalm* walmen, *stäörm* stormen.

Een *m* uit **fn* staat alleen in *gam* gaven (met a in plaats van *oa* naar den sing. *gaf*) en *tream* treffen, naast *gafm*, *gavm* en *treafm*, *treavm*.

Opmerkelijk is ook *wuolvm* (zonder bijvorm) in plaats van het te verwachten **wuolm* (doch nadere bijzonderheden behooren bij het consonantisme).

Opm. Ook wanneer de labiaal eerst door syncope (eener *d*) vóór de sonans is komen te staan, ontwikkelt zich *m*: *heimm*, *vreimm*, plur. van *heimt* hemd, *vreimdə* vreemde.

§ 46. De *n* na een gutturaal wordt *ŋ* (over uitzonderingen zie § 49); *kn > *kŋ*; *gn > *gŋ* > (meestal) *ŋ*; *ŋn > *ŋŋ* (*χ* is vóór *n* tot *g* verzacht).

Voorb.: *bouukŋ* boeken, *taäikŋ* teeken, *reakŋ* rekken, reiken, o*uk ŋ anr* ook een ander; *droaŋ* dragen, *swiŋ* zwijgen, *zeaŋ* zeggen; *lagŋ* lachen, *vrdedəgŋ* verdedigen, *t eis fandoag ŋ Maondaχ* 't is vandaag een Maandag; *rüöŋ* of *rüögŋ* ruggen; *haŋŋ* hangen, *zeiŋ ŋ däöjntjə* zing een deuntje.

Hierbij behoort ook *döŋnaäit* deugniet < **dögnaäit*, welk laatste volgens § 41 *β* moest ontstaan uit *dögənaäit*, dat bij bijzonderen nadruk nog wel gehoord wordt.

§ 47. De *m* wordt niet met een voorafgaande cons. geassimi-

leerd: *Fritm* 't gehucht Fritum onder Oldehove, *Zanmmr* (als 't ware Zandumer, vgl. § 67) adject. bij *t Sat* Het Zand, buurt ten z. van Grijpskerk, *beazm* bezem, *kwalm* walm, *wüörm* worm; *Daokm* Dokkum, e*ik krig m* ik krijg hem.

§ 48. De *ṇ* wordt evenmin geassimileerd met dę voorafgaande cons.; na *p* hoort men dan soms een ingelaschte *m*, vooral na *mp*; *b* is geassimileerd tot *m*; *v* eveneens, behalve waar ze ontstaan is door verzachting uit *f* ⟨ *ff*:

vrkopṇ, soms *vrkopmṇ* verkooping, *vrslapṇ*, soms *vrslapmṇ* verslapping, *bəkreimpṇ*, meest *bəkreimpmṇ* bekrimping; *asleimṇ* aanslibbing; *bəstrafṇ* of *bəstravṇ* bestraffing; *vrimṇ* wrijving, a*omswarmṇ* omzwerving, *bəkleimṇ* beklemming (van landerijen), *vrlamṇ* verlamming;

bəstroatṇ bestrating, *loadṇ* lading, *readṇ* redding; *vrläözṇ* verlossing; *inə moalṇ* in de maling; *heirṇ* haring; *vrmaonṇ* vermaning.

Uitgezonderd (dus met assimilatie) zijn de familienamen op **-ṇga*o: *Daomga*o Dobbenga, *Hoamga*o Havinga; *Feirnga*o Feringa, *Krüznga*o, *Nannga*o. (Vgl. daarentegen de vanouds geapocopeerde *Sgürṇ* Schuiringa, *Zantṇ* Zantinga.)

§ 49. De explosiva vóór een nasaal is eigenlijk slechts een implosiva, d. i. na de sluiting der spreekbuis volgt zonder heropening de nasaal; nu en dan explodeert ze echter *velaar* (vgl. Sievers, *Grundz.* § 22, 2). In het eenige geval, waar een niet velare explosiva voorkomt, hoort men geen assimilatie, t. w. in de denominativa, welke zich in vorm bij de diminutiva hebben aangesloten, dus *-kn*, *-jn* of *-tjn* vertoonen, naarmate ze achter een klank staan, die een dimin. eischt op *-kə*, *-jə* of *-tjə*, b.v. *burkn*, *gənirkn* het bedrijf van boer, gaardenier uitoefenen, *gazəbraäifkn* op het ganzenbord (ganzebrief) spelen, *haouukn* met de *haouu* (een soort van schoffel) het onkruid uitroeien, a*omkrüskn* voortdurend bezig zijn met iets, waaraan men zijn *krüs* kruis, verdriet heeft (waarbij een subst. *gəkrüskə*), *nöskn* rondsnuffelen, *apipkn* de pijp aansteken, *preipkn* zijn tol met de punt in die van een ander werpen (zulk een stoot heet *preip*; evenzoo de punt der tol), gaatjes steken, *ruskn* handelen in de *rus*, d. i. zooals het daar staat of ligt, zonder dat men eerst gewicht of maat bepaalt, *prumpkn* tabak pruimen, *vlaskn* vlas verbouwen. (Evenzoo zegt men *hajntjn*, *vustjn* elkander de hand, de vuist geven, *martjn* de markt bezoeken, waar ook de diminutieven *-tjə* hebben.)

Naast enkele dezer verba staat geen diminutief, doch een (soms verloren gegaan) verbum (**keitsn*, *bəkrupm* wegkruipen, **leapm*, **püötsn*,

*ruoiin, wem weven): *keitskn* het paard met een eigenaardig tonggeklak aanzetten, *bəkrupkn* verstoppertje spelen, *leapkn* langzaam drinken, *püötskn* idem, doch met het bijbegrip „gedurig wat", *rouiikn* (zie § 180), *wefkn* zich al zittend met het bovenlichaam heen en weer bewegen. [Evenzoo *stüötjn* stotteren, bij *stötn* stooten, *natjn* voortdurend nat zijn (van 't weer), bij **natn*, *nitjn* sarren, bij **nin* (uit **nidən* nijdig maken), enz.].

§ 50. Verder blijft de assimilatie nog achterwege in *gn*, dat in groeten voorkomt: *gndaχ*, *gnoamt*, *gnnagt* (over *gmmäörŋ* z. § 52).

§ 51. Een (geheel op zich zelf staand) geval van assimilatie der *ŋ* met de voorafgaande dentaal vertoont misschien *mäörn* naast *mäörŋ* mane, cras. Vgl. echter § 52.

B. *Regressieve assimilatie.*

§ 52. Regressieve assimilatie is zeldzaam: *kaontılörr* controleur, *kremılətin* (z. § 125), *övıleir* (z. § 132) en *ombleik* oogenblik; daarentegen *aäiŋbəlaŋ* eigenbelang, *reŋbäöei* regenbui, *aäikŋbom* eik(eboom), *teŋproatn* tegenpraten, *raogŋmel* roggemeel, *aäiŋwis* eigenwijs, enz.

Naast elkander staan *(n)arŋs* en *(n)arns*, *(n)arnt* (n)ergens. Daarom is het niet onaannemelijk, dat ook de *n* van *mäörn* (§ 51) zich heeft ontwikkeld in den adv. gen. *mäörns* (naast *mäörŋs*).

Het onbepaald lidwoord *n* wordt soms geassimileerd in den „absoluten Anlaut": *m peirt* een paard, *m bur* een boer, *ŋ kouuu* een koe, *ŋ göt* een goot; doch de niet geassimileerde vormen zijn meer gewoon. Wellicht hebben we hier te doen met den invloed der bijvormen *eim peirt*, *eiŋ kouuu* enz., welke hoofdzakelijk in emphasi gebruikt worden, doch juist in den „absoluten Anlaut" niet zelden ook buiten de emphasis staan (elders bijna alleen, wanneer men buitengemeen langzaam spreekt of na nas. sonans).

Nog hoort men *gouiim* en *gm mäörn* of *mäörŋ* goeden morgen, naast *gouuum* en *gouje* (z. § 53) *mäörn* of *mäörŋ*.

C. *Dissimilatie.*

§ 53. De vraag, of dissimilatie voorkomt, laat zich niet met zekerheid beantwoorden. Er vóór pleiten: 1° de bij MOLEMA, *Woordenboek der Groningsche Volkstaal* vermelde vormen *(n)arms* d. i. *(n)arms* (n)ergens; 2° dgl. verschijnselen bij de cons., b.v. *braneakı* brandnetel; 3° wat in §§ 71, 72, 75, 76 wordt opgemerkt.

Hier mogen de gevallen worden vermeld, bij welke men aan dit verschijnsel kan denken.

Overgang van interdentale *n* tot *m* kan men aannemen bij *harzms* in den *harst* herfst, dat zijn suffix *-ns* aan *$*o^{a}v_{n}s$ (> *$o^{a}ms$*), *$*mä^{ö}rg_{n}s$* (> *$mä^{ö}rns$*, *$mä^{ö}rns$*) kan hebben ontleend; echter zou ook *-ms* aan *$o^{a}ms$* ontleend kunnen zijn. Voorts bij *$No^{r}t$-*, *$Züthä^{ö}rmr$* Noord-, Zuidhorner (in die plaatsen zelf vrij zeldzaam, naast den meer gewonen vorm met *-nr*); doch het ligt meer voor de hand te denken aan navolging van *Duzmmr*, *$Ka^{o}lmmr$* Doezumer, Kollumer en dgl. *$No^{r}rt$-*, *$Züthä^{ö}rm$* voor 't meer gewone *$-hä^{ö}rn$* zal wel evenzoo zich naar *Duzm*, *$Ka^{o}lm$* enz. hebben gericht. Wil men dit niet aannemen, dan kan het uit *$-hä^{ö}rmmr$* geabstraheerd zijn. Voor dissimilatie met één dentaal pleit althans zeer weinig: *$bu^{o}ksm$* broek (elders *$bu^{o}ksn$*) kan de *m* aan de *b* te danken hebben (vgl. vbb. als *prum* pruim).

In *$go^{u}jə$ $mä^{ö}rn$*, *-rn* schijnt (daar de *n* niet geapocopeerd wordt) de herhaling eener nasaal vermeden. Zoo ook in *$vo^{a}jəmukə$* in plaats van het te verwachten *$*vo^{a}i^{i}nmukə$* vader en moeder (§ 78). En zoo kan men denken aan 't vermijden van *n* vóór dentaal in *$go^{u}jə$ $da\chi$* (naast *$go^{u}i^{i}n$ $da\chi$*). Doch deze groeten kunnen (evenals *$go^{u}jə$ $no^{a}mt$* in plaats van *$go^{u}i^{i}n$ $o^{a}mt$* goeden avond) navolgingen zijn van *$go^{u}jə$ nagt*.

§ 54. Waarschijnlijk is de *r* van *vrnön* van noode, ontwikkeld onder invloed van *vr* voor, en die van *$vrwa^{ä}il$* fluweel, onder dien van het praefix *vr*.

Evenzoo zal de dissimilatie wel schijn wezen in *$Grä^{ö}nəgr$* Groninger (naast *$Grä^{ö}n$* < *-ingen*, z. § 62), met *-ig*, het naast *-ing* voorkomende wgm. suffix (vgl. PBB. VI 546); en in *könək* koning en *$hä^{ö}nək$* honig, wier uitgang veeleer het contaminatie-product is van *-ig* en *-ing* (d. i. *-ink*).

D. *Wijziging bij samenstooting van sonantische liquidae en nasalen.*

§ 55. Een liqu. of nas. sonans ontwikkelt achter zich een aan haar gelijke cons., wanneer ze gevolgd wordt door een *r*; *r* + *r* wordt evenwel steeds *rdr*:

$ka^{o}pılr$ koppelaar, *$ra^{o}zılr$* ronzelaar, *vogı lrs* (hoor dien) vogel eens, *$Ka^{o}lmmr$* Kollumer, *opmmr* meer open, *kopm mr* (zij) koopen er, *$le^{a}znnr$* lessenaar, *vrsletnnr* meer versleten, *potn nr* (zij) poten er,

a^{ä}i$_{ŋ}$ŋr meer eigen, familiaarder, *vo^{u}lslo^{a}$_{ŋ}$ŋr* beter uitgegroeid, forscher, *rek$_{ŋ}$ ŋr u^{o}p* reken er op;

nüvrdr aardiger, *wakrdr* meer wakker, beter uitgeslapen.

In *srzin* chirurgijn, zijn de beide *r*'s samengesmolten of heeft men te doen met syncope (z. § 68).

Een *l* na liq. of nas. sonans komt niet voor; in *nä^{ö}strs* neusgaten van een paard (ags. *nosđyrl*) is het laatste element verdwenen door assimilatie of syncope (zoo niet apocope).

§ 56. Wanneer twee nas. son. (oorspr., althans in een simplex, door een nas. cons. gescheiden) op elkaar volgden, zijn deze in den regel samengetrokken.

Nemen we als voorbeeld **opənən* openen 〉 volgens § 40 **opənn* 〉 volgens § 41 **opnnn* 〉 door samentrekking en assimilatie *opm*.

Met de volgende vroegere verbindingen hebben we rekening te houden: **mn*, **mŋ*, **nn*, **nŋ*, **ŋn*; (aan *m* als tweede bestanddeel is alleen te denken voor het geval, dat *m* hem, op een nas. sonans volgde; de phonetisch te verwachten samentrekkingen zijn hier echter analogice verdwenen).

§ 57. Een **mn* 〉 *m*, welke niet met de voorafgaande cons. geassimileerd wordt (zie § 47):

o^{a}zm ademen, *wo^{a}zm* wasemen, *zə he^{a}m kanr* (naast *he^{a}m e$_{i}$ŋkanr*) ze hebben elkander.

§ 58. Een **mŋ* 〉 *mŋ*, waar *m* anders dan gewoonlijk een cons. met „Stimmton" is (zie een dgl. geval § 65):

in-, *ü*t*o^{a}zmŋ* in-, uitademing, *ü*t*wo^{a}zmŋ* uitwaseming.

§ 59. Een **nn* 〉 *n* wordt na labialen *m*, blijft na dentalen *n*, wordt na gutturalen *ŋ* (contractie na assimilatie of omgekeerd):

opm openen, *o^{u}u^{u}m* oefenen, *vre^{a}fm* vereffenen, *u^{o}p komm wegs* op weg naar ons toe (vgl. de verouderde ndl. uitdrukking *op komenden wege* en zie nog over soortgelijke constructies PBB. XIX 372);

zə min kanr (naast *zə min e$_{i}$ŋkanr*) ze mijden elkander, *hö^{r}rn kanr* hooren elkander;

rekŋ rekenen, *ta^{ä}ikŋ* teekenen, *reŋ* regenen, *zeŋ* zegenen.

§ 60. Ten deele tot de gevallen, in § 59 vermeld, ten deele tot die van § 45 behooren ook de (vóór *jo^{a}r* jaar, en de namen der jaargetijden en dagen) afwisselend gebezigde vormen *ákm* (zoo gewoonlijk), *ákəm*, *áka^{o}m* aankomende: met apocope (vgl. § 68*) 〈 **áka^{o}mm* 〈 **ånkomm* 〈 **ånkomənə(n)* 〈 **ånkoməndə(n)*.

§ 61. De **nŋ* 〉 *ŋ*, welke niet geassimileerd wordt (§ 48): *opŋ* of *opmŋ* opening, *rekŋ* rekening, *ta^{ä}ikŋ* teekening.

§ 62. Een *ŋn > ŋ: *Gräöŋ* Groningen, *zə pakŋ kanr* (naast *zə pakŋ eiŋkanr*) ze pakken elkander, *teŋ kanr* (naast *teŋ eikanr*) tegen elkander.

§ 63. Wanneer een in den „Wortauslaut" staande sonantische nasaal door *nkanr* wordt gevolgd, kan er samentrekking plaats hebben (z. §§ 57, 59, 62). Anders doet zich bij de *n* van 't volgende woord wel assimilatie (doch geen samentrekking) voor: *wi komm m* (naast *ein*) *anr keir* wij komen een anderen keer, *zə drouuuŋ ŋ* (naast *ein*) *Zäöndaχ* ze droegen 'n Zondag (met de oude praepos. *en* vóór de tijdsbepaling), *daäi slaäipm m* (naast *dn*, uit **dən*, het artikel) *vivdn lak* die sliepen den vijfden lang.

§ 64. Verder vindt men, blijkbaar duidelijkheidshalve, geen contractie bij den pluralis der substantief gedeclineerde adjectieven (de eigenlijke substantiva hebben, wanneer ze op nas. sonans eindigen, in 't meervoud *s*, b.v. *arms* brachia, *taäikŋs* teekens, teekeningen): *armm* pauperes, *aotəvrenn* ontevredenen, *gəvaŋŋŋ* gevangenen.

NB. Zoo declineert men ook de adjectiva postposita: *armə meiskŋ ein rikŋ* arme menschen en rijke.

§ 65. Waar een liqu. sonans door een nas. sonans gevolgd wordt, verliest deze laatste haar „silbisch" karakter en staat alzoo tot de voorafgaande sonans in dezelfde verhouding als het tweede element der tweeklanken tot hun eerste bestanddeel. Zoo vindt men als 't ware met diphthongische qualiteit *ln*, *lŋ*, *rn*, *rŋ* (voor de beide eerste staat soms *lən*, *ləŋ*, zie § 70) in: *bedln* bedelen, *deigln* tot scherven (*deigls*) maken, *keibln* kibbelen, *meigln* motregenen, *vaonlŋ* vondeling, *inə wanlŋ* in de wandeling, *keiprn* prikkelen (met den naam van een lichaamsdeel als subject), *noadrn* naderen, *sleiŋrn* slingeren, *vranrŋ* verandering, *vrwaonrŋ* verwondering.

Verdwenen (door assimilatie of syncope, resp. apocope) is het laatste element in *izr* ijzer (os. *īsarn*, vgl. echter ook NOREEN, *Abriss der Urgm. Lautlehre* bl. 195), *Zoatrdaχ* (ags. *Sæternes dæg*).

E. *Varia.*

§ 66. In plaats van de normale sonans hoort men soms in de emphasis de oudere vormen met *ə*, door de cons. gevolgd of voorafgegaan, b.v.: *eik kweil t naäit heab-bən!* ik wil het niet hebben! Vooral geschiedt dit bij eigennamen, als men iemand vermaant of roept: *Weil-ləm! Si-gər! Mətin-nəs!* Die *ə* krijgt een *hoofd*accent

en een oogenblik, waarin men bijna ophoudt met spreken, scheidt de laatste lettergreep van de voorlaatste.

Het onbepaald lidwoord en de vóór tijdsbepalingen staande praepositie *n* luidt in zulk geval *ean* of ook *ean*.

§ 67. Epenthesis eener *m* vertoont zich in *Bütnpaostmmr* adject. bij *Bütnpaost* (Buitenpost in Friesland), inwoner van B., *Grotəgastmmr* adject. bij *Grotəgast* Grootegast, inwoner van G., *Lüötjəgastmmr* id. bij *Lüötjəgast*, *Meidwaolmmr* id. bij *Meidwaolə* Midwolde, *Zanmmr* id. bij *t Sat* Het Zand (buurt ten Z. van Grijpskerk), alle analogieformaties naar de bij *Duzm*, *Kaolm*, *Moarm* enz. behoorende adjectieven *Duzmmr*, *Moarmmr*, *Kaolmmr* enz.

§ 68. Syncope (resp. assimilatie) der sonans komt voor:

in den dorpsnaam *Leaptrt* ‹ **Leatbrt* ‹ **Leatıbrt* Lettelbert (gemeente De Leek), en in *Knealsdáäip* Kolonelsdiep;

in den mansnaam *Kneals* (thans meest *Knelǝs*) Kornelis, den daarbij behoorenden vrouwennaam *Knealskǝ* (thans meest *Knelijao* of *Ke*), *Leimstr* adject. bij *Dǝ Leimr* De Lemmer (in Friesland), *knüt* kornuit, *seiktoarǝs* secretaris, naast *seikrtoarǝs* en *seikǝtoarǝs* (vgl. § 72), *seiktǝri* secretarie (nooit *seikrtǝri*), *vlen* verleden (vóór jaar, week en de namen der jaargetijden, maanden en dagen), en in *srzin* (?) chirurgijn (§ 55);

in den dorpsnaam *Garwrt* Garnwerd, en *háäildal* en *haäildál* (naast *háäilndal*, *haäilndál*) geheel en al, *aoneirn* ordonneeren, *eazn* eens (‹ **ēnǝn sin*, vgl. got. *ainamma sinþa*), *gäönt* gunnend (uit **güönnt*), en **grnir* › *gǝnir* gaardenier (z. § 72).

Zie ook 't slot van §§ 55, 65.

§ 68*. Apocope vertoont *akaom* (§ 60), *saom* in *dag saom* goeden dag samen, *gouja noamt* of *gn oamt* of *gouiin oamt saom* goeden avond samen;

evrlast: den uitgang van 't Eng. *everlasting* heeft men tot *n* vervormd en in verband daarmee opgevat als suffix van een stoffelijk adj.; dus *evrlastn* als adj., doch *evrlast* als stofnaam;

eals, *haoks* knieholte (ofri. *hōx(e)ne*), *keat* keten, ketting, vermoedelijk uit **ealsǝnǝn* › *ealzn* enz. „zurückdecliniert";

knaopm (knoppen) *van als* de plant alsem (ohd. *alahsan*).

§ 69. De sonans is weer cons. geworden in *Droa* Der A (vaart in de stad Groningen, evenals de daaraan gelegen huizen verdeeld in *Hogǝ* en *Legǝ Droa*; verder *-porrt*, *-brüöχ*, *-keark* enz.), *Strüstrven* Surhuisterveen (Friesch dorp), *Nanı* Den Andel (dorp in de gemeente Baflo) en in *aäinnk(s)* eigenlijk (z. § 70).

§ 70. De ι wordt genasaleerd, wanneer vóór haar een nasaal is gesyncopeerd:

$be^{a}\iota^{n}$ opgemaakte vlasschoof (vgl. mnd. *bendel* band), *grä*$^{ö}\iota^{n}$ grendel, $ando^{u}{}_{u}{}^{u}\iota^{n}k$ aandoenlijk, $p\iota\iota^{n}k$ pijnlijk, gierig, $a^{ä}{}_{i}\iota^{n}k(s)$ eigenlijk; $a^{o}de^{a}\iota^{n}k$ naast $a^{o}de^{a}n\iota k$ ordentelijk; $ze^{i}\iota^{n}k$ zindelijk, *grä*$^{ö}\iota^{n}n$ grendelen, $ha\iota^{n}\eta$ handeling, $va^{o}\iota^{n}\eta$ vondeling, naast het meer gewone $ze^{i}n\iota k$ enz.

Evenzoo de *r* in $ar^{n}s$ en $ja^{o}r^{n}s$ (z. § 38 Opm.).

Het velum palatinum wordt bij het uitspreken der ι en *r* niet opgetrokken.

§ 71. Elke consonantische *r* wordt, wanneer ze vóór *r* of vóór cons. + *r* of *r* komt (vóór *r* staat ze niet), zóó uitgesproken, dat de voorrand van de tong de alveolen niet aanraakt, de ademstoot zwak is en het vibreeren niet plaats vindt; daarnaast staat zoowel geheele syncope als onverzwakte uitspraak, hoewel de laatste min gewoon is in niet samengestelde woorden, als b.v. *ha(r)dr* harder.

De vocalische *r* ondergaat deze verzwakking slechts in het praefix *vr-* (bv. in $vrro^{a}n$ verraden, $vrbrek\eta$ verbreken; daarnaast staan de onverzwakte vormen en $v\partial ro^{a}n$, $v\partial brek\eta$) en nu en dan in *r* er, hij, *dr* als atonon naast $do^{a}r$ daar. In enkele andere woorden, waar men nog verzwakking zou kunnen verwachten, staat ∂ (evenals in de § 72 te vermelden vormen): *Məgraäit* Margriet, $p\partial tre^{a}t$ portret, *pətris* (zoo dit althans uit **pərtris* ontstaan is, men vgl. nam. het ndl. *patrijs*).

§ 72. In plaats van *r* staat vóór een dentaal vaak ∂, nl. in de pas genoemde woorden $p\partial tre^{a}t$, *pətris* en in $se^{i}k\partial to^{a}r\partial s$, *gənir* (z. § 68), $ap\partial te^{i}rn$ apporteeren, $k\partial ta^{o}n$ kanton, $k\partial ta^{ä}jr$ kwartier, *Mətinns* Martinus, $p\partial te^{a}i^{i}$ partij, *pətir* portier van een rijtuig, $p\partial to^{a}l$ portaal, *pətür* hoopje volk, groepje (een raar *pətür* of $p\partial tre^{a}t$ een wonderlijk mensch), $rap\partial te^{i}rn$ rapporteeren, $ak\partial de^{i}rn$ accordeeren, *gədin* gordijn, $k\partial do^{a}t$ kordaat, *kədus* kardoes (hond), $k\partial sje^{a}t$ corset (*sj* hoort men ook elders, b.v. in Den Haag), $m\partial se^{i}rn$ marcheeren, $b\partial linzü^{ö}lvr$ Berlijnsch zilver, *Kəlinə* Karolina, *Kəlinəkral* Karolinekraal, $g\partial ne^{i}rn$, $g\partial ne^{i}r\eta$, garneeren, -ing, $g\partial no^{a}t$ garnaal, *sgənir* scharnier.

§ 73. Omgekeerd hoort men een door volksetymologie of anderszins ontwikkelde *r* in plaats van ∂ in *vrkazjə* vacantie (naar $vrla^{o}f$), *frmiljə* familie (onder invloed van een eertijds gebruikelijk **vrwant*-$sgu^{o}p$?), *vrnazjə* overleg (vgl. mnd. *financie* bedrog, list) (naar $vrnü^{ö}ft$ en *vrstant*), *vrnazjəs* financiën (naar $vrmo\eta$ vermogen), *vrnin* dierlijk gif (naar $vrge^{i}f$), $vrso^{u}{}_{u}{}^{u}n$ fatsoen en *vrzitə* visite (niet direct naar een voorb. met *vr-* ontstaan), $u^{o}pstrno^{a}t$ woedend, geneigd tot woede

(vanwaar hier de *r*?), *fitrla°k* vetlok van den paardepoot (mhd. *vizzelock*) (invloed van *vetr* band = mnd. *veter*?), *evrtast* hagedis (vgl. ags. *efeta*; vanwaar de *r*?), *prakrze'rn* prakkezeeren (onder invloed der voorafgaande en der volgende *r*).

§ 74. In plaats van *ι* staat *ə* in *hoᵃzənöt* hazelnoot, met volksetymologische toespeling op de kleur van den haas, en waarschijnlijk in *kəneᵃl* kolonel (< **kιneᵃl* < **kolneᵃl*).

In plaats van *ə* staat *ι* in *hoᵃgιdoʳrn* haagdoorn, volksetymologie, uitgelokt door de kleur en vaak dichte opeenhooping der bloemen, naar *hoᵃgι* hagel, en, onder invloed eener volgende *l*, *parιplü* paraplu (doch *parəsaᵒl*), voorts in *kweⁱspιdoʳr* kwispedoor.

§ 75. **Mən* wordt *mə* (in plaats van *m* of *mm*) vóór een dentaal (vgl. § 72 over *ə* in plaats van *r* vóór dentalen) in: *kaᵒmədeⁱrn* commandeeren, *reⁱkəmədeⁱrn* recommandeeren, *kaᵒmədant* commandant, *laməteⁱrn* lamenteeren, *məseᵃstr* manchester (manufactuur), *məsjeᵃt* manchet, *vraᵒməsk* vrouw(mensch);

verder in *məkeⁱrn* mankeeren (doch met eenigen bijtoon op de eerste syllabe *mankəmeⁱnt*).

§ 76. In plaats van liqu. of nas. sonans staat voorts nog *ə* in *sjəpaȷⁿə* champagne, en in vreemde woorden, waarin men reeds bij 't overnemen een enkele (dus heterosyllabische) liqu. of nas. hoorde:

kəloᵃtr collator, *kəleᵃktə* collecte, *kaᵒŋkəreᵃzjə* concurrentie, *kəmis* kommies, *kəmeⁱzjə* commissie, *abəneⁱrn* abonneeren, *paᵒtməne* portemonnaie enz. (zie ook § 41 *α*, *β*).

§ 77. In plaats van *r* staat *ι* in *sjagιn* afzetten, bedriegen in den handel.

Een *n* in plaats van *ə* hoort men in *viznteⁱrn* visiteeren (vgl. *Mnl. Sprk.* § 135 *b*).

Raadselachtig is mij de *n* voor *r* in *ju vrdivndeⁱrn* zich vermaken (uit het fra. *divertir*).

§ 78. A. Een bijzondere vermelding verdienen de talrijke koppelingen met een uit de conjunctie *eⁱn* voortgekomen *n*, *m* of *ŋ*.

Substantiva. Koppelingen, in welke men den aard der verbinding nog duidelijk voelt, zoodat de *n*, resp. *m* somwijlen door *eⁱn* vervangen wordt en het er bij behoorend praedicaatsverbum den meervoudsvorm aanneemt:

beᵃpmbéᵃs grootmoeder en -vader, naast *beᵃp* [1]) *eⁱn beᵃs* (men bezigt

---

[1]) Buiten deze verbindingen zegt men *beᵃbə*.

de termen nog alleen, wanneer men over vroegere tijden spreekt of schertst), *haiitnmeim* vader en moeder, *nemnéigt* neef en nicht, *ommtátə* oom en tante, *veitnmáiin* knechts en meiden, jongens en meisjes, *Geirtntrın* Geert en Trijn, en andere dergelijke verbindingen der namen van echtgenooten; over *voajəmúkə* vader (*voaje*) en moeder (*mukə*), vgl. § 53.

Koppelingen, die in plaats van *n > m, ŋ ook wel eᵢn hebben, doch met een praedicaat in den sing. worden gebezigd:

hopmtróst hoop en troost, *kearkŋtórrn* kerk en toren, *kaopmsgüötıtjə* kopje en schoteltje, *speakŋvlaiis* spek en vleesch.

Koppelingen, waarin uitsluitend *n*, *m* of *ŋ* voorkomt:

klaokŋhoámr klokenhamerspel, *kolnstóf* stoof met een kool er in, met het praedicaat in den sing.; *hoakŋóŋ* haken en oogen, oneenigheid, *hoakŋtreazn* haken en trenzen, *napmsláäim* nappen en groote houten lepels (enkv. *slaäif*; hierbij *napmsláäifkr* die — rondvent), natuurlijk met het praedic. in den plur.; *bi kaopmgát* bij 't hoofd en 't achterste, *káopmorrn* met hoofd en ooren, *dörr deikŋdáön* door dik en dun, *nágtndaχ* nacht en dag (steeds als accus. van tijds duur), **paotnpann* is op te maken uit *paotnpájnr* vrouw, die potten en pannen rondvent.

Koppelingen, waarin de aard der verbinding niet duidelijk meer wordt gevoeld, zoodat de koppeling voor het taalgevoel een eigenlijke samenstelling is geworden (evenals b.v. *raogŋbrót* roggebrood, *wéilŋbom* wilgeboom): *bakŋbrüöχ* stuk roggebrood (*brüöχ*) met beschuit (*bak*), *mealkŋbák*, *mealknbrót*, *mealkŋgáort*, *mealkŋwóatr* melk met beschuit, brood, gort, water, *zupmbrót* karnemelk (*zupm*), waarin brood is gebrokkeld, *zupmgáort* gekookte gort, waaraan vervolgens karnemelk is toegevoegd, *peirnrítüχ* paard en rijtuig, *peirnsés* paard en sjees, *peirnwóaŋ* paard en wagen, *peirnwéipkoar* paard en wipkar.

Natuurlijk kan men ook zeggen: *bak eᵢn brüöχ* enz., doch dan heeft men de afzonderlijke deelen, niet het geheel op 't oog.

Een koppeling, wier eerste lid als simplex in onbruik is geraakt: *hákŋkrüök* kruk, hals, die slecht te been is (vgl. *hakmak* slechte waar, overschot, allegaartje, volk van slecht allooi, vgl. Van Helten, *Proeven van woordverklaring* bl. 57).

Adjectiva: baontnbláouu bont en blauw, *kaortnkláäin* kort en klein (naast de vormen met eᵢn).

Pronomina: ealkŋáäin of *ealkŋáäin* elk(en) een (naast *éalkeᵢnaüin*).

Numeralia. Beneden de honderd luiden de samenstellingen

áäinntwe̩ntəχ, *zö́mdartəχ*, *néŋseastəχ*, enz.; nooit hoort men de vormen met *e̩n* en evenmin blijft de contractie achterwege, waar die noodig is. Doch boven de honderd gebruikt men *e̩n* voor *n* (gewoonlijk echter *geen* verbinding); *hóanrt e̩n áäin* (meestal *haonrt áäin*).

Adverbia. Hirndóar hier en daar, u*opmáof* op en af, u*opmdéal* op en neer, ü*tnin* uit en in (naast de vormen met *e̩n*).

Opm. 1. U*opmáof* komt ook voor als praepositie: u*opmaof t bearə* het bed op en af.

Opm. 2. Behalve de koppelingen, die uit een numerale + tiental bestaan en waarin het tweede lid een sterken bijtoon heeft, worden de besproken verbindingen als composita geaccentueerd, alzoo met één hoofdaccent. (U*op sin* e*almdártəgstə* op zijn elf en dertigste, heeft op *dár* den hoofdtoon, op e*al* slechts een zwakken bijtoon.)

B. Waarschijnlijk ontstond op dgl. wijze *dö́rrnnat* doornat: nu en dan hoort men *dörr he̩n nat* letterlijk „door heen nat".

II. VERGELIJKING DER VOCALEN EN DIPHTHONGEN MET DIE VAN HET WESTGERMAANSCH.

1. DE KORTE BEKLEMTOONDE KLINKERS IN GESLOTEN LETTERGREPEN.

§ 79. Aan de wgm. *ă* beantwoordt a of met jongere rekking *a*: *gapm* (ohd. *chapfēn*) gapen, *draft* draf (het draven), *nat*, *last*, *fraksn* worstelen (vgl. ofri. *wraxlia*), *daχ*, *dartı*, *stampm* stampen, *man*, *haŋŋ* hangen;

graft gracht, *gast*, *vlaχ*, *stal* stabulum, *arm* brachium, pauper, *lat* land, *aŋ* angel (van koren en insecten);

gras en *gras*, e*ik maχ* en *maχ*, *zaχ* en *zaχ*.

Hiertoe behooren ook de onder invloed van den onverbogen vorm *nat*, *slap* enz. ontwikkelde verbogen vormen *natə*, *slapə*, *natn*, *natr* compar., enz. en *vrslapm*, *gəmakŋ* gemakken, bestekamers, *gətaln* getallen,

alsmede *vatn* vatten (ohd. *fazzōn*), *wan* door slijk loopen ⟨**waddən*,

wier voc. is ontstaan door „Anlehnung" aan een in *hantfat* bewaard subst. = 't mnd. *vat* handvatsel, *wad* doorwaadbare plaats.

Zie ook nog § 92.

Opm. In $ze^{a}l$, $ze^{a}l$ zal, evenals in $ze^{a}l_{n}$, $ze^{a}l_{n}$ zullen, berust de voc. op een oudfri. *ĕ* (z. *Altostfri. Gramm.* § 307 *δ*). Desgelijks is het naast *dat* als conjunctie gebezigde $de^{a}t$ een friesch residuum (vgl. oofri. *thet*, z. *Gramm.* §§ 246 en 247).

In $ple^{a}\acute{g}t(_{n})$ placht(en), heeft zich de e^{a} voor a waarschijnlijk ontwikkeld onder invloed van het praes. (tegenover de *e* in de open syllabe staat e^{a} in de geslotene, vgl. §§ 93 en 81).

§ 80. Vroegtijdige rekking (welke nl. anderen invloed had op de *qualiteit*, dan dat ze de vocaal niet kort maakte) was facultatief vóór *r* + *t*, *d*, *s* (*z*), *l* of *n*:

$ko^{a}t$ kaart, $to^{a}t$ taart, $wo^{a}rt$ wrat, $o^{a}rt$ aard, $o^{a}r_{n}$ aarden (werkw.), $bo^{a}rt$ baard, $swo^{a}rt$ zwoerd, $vo^{a}rt$ vaart, $me^{a}lkfo^{a}rt$ afgesloten melkplaats voor koeien (verouderd: de beesten worden thans gemolken, waar ze weiden), $bo^{a}rs$ baars, $o^{a}r_{n}t$ arend (ook als mansnaam), $go^{a}r_{n}$ garen (tenzij de twee laatste woorden uit **aran*, **garan* ontstaan zijn);

dartı, *kwartı*, *martm*, *sparm* spartelen, *swart* zwart, *flar* lomp, vod (als scheldwoord *flar* en *flarə*, men vgl. het oudoostfri. *flarde* lap), *hart* hard, *sgat* en *sgart* schaarde.

Daarentegen vóór *rr*: *Arn* mansnaam, *harəwarn*, *kar* kar met twee raderen (vgl. hiernaast $ko^{a}r$, § 91), *narn* sarren, *narəχ* wrevelig, *sgar* schar (visch), *sgarm* scharrelen, *snar* eng aansluitend (van kleeding), *spar* spar, den; met uitzondering van $da^{o}r$ droogplaats (mnd. *darre*, ohd. *darra*; wegens de a^{o} (niet o^{a}) moet het òf tijdens de a^{o}-qualiteit tot *$da^{o}r$ zijn verkort (wat lichtelijk later weer $da^{o}r$ kon worden, vgl. § 85 voor a^{o} ⟨ a^{o}), òf na den overgang van a^{o} tot o^{a} zijn overgenomen uit Westelijke dialecten, in welke de a^{o}-qualiteit stand heeft gehouden).

Opm. Het alleen schertsend gebruikte $ne^{i}rs$ anus is wegens zijn op een oudere e wijzende e^{i} (z. § 82) te houden voor ontleend uit een dialect, 'twelk de a vóór *r* door e had vervangen.

§ 81. Aan de wgm. *ĕ* beantwoordt e^{a} of met jongere rekking e^{a}:

$e^{a}p$ ebbe, $e^{a}v_{m}$ effen, $be^{a}z_{m}$ bezem, $he^{a}l_{r}$ helder, $fe^{a}gt_{n}$ vechten;
$we^{a}st$ geweest, $he^{a}lp_{m}$ helpen, $me^{a}lk_{n}$ melken, $ve^{a}r$;
$re^{a}gt$ of $re^{a}gt$.

§ 82. Vroegtijdige rekking vóór *r* + *t* (?), *d*, *s* (*z*), *l* of *n* was facultatief:

he^{i}rt haard (met *e^{i}* voor *e* naar § 146), *he^{i}r$_{n}$del* aarden vloer (ohd. *herda* bodem), *e^{i}r* aarde, grond, *kwe^{i}rtjə* (met e^{i} uit *e^{i}* naar § 22) (?) geringe hoeveelheid (verwant met het ohd. *querdar* esca?), *swe^{i}rt* gladius, *twe^{i}r$_{n}$* twijnen, meest fig. zaniken (mnd. *twernen*), *we^{i}rt* dignus, leno, *be^{i}rz$_{n}$* haastig en ongedurig heen en weer loopen (ofra. *bercer*, *berser* jagen, cf. KLUGE, *Et. Wb.* sub *birschen*), *ke^{i}rı* kerel (ags. *ceorl* < **kerl*), *ge^{i}r$_{n}$* gaarne, *e^{i}r$_{n}$s* ernst, *ste^{i}r$_{n}$* ster.

Over *a* of a in plaats van *e^{i}* of e^{i} vóór *r* z. § 143.

Rekking vóór *rr* vertoont *ınə ke^{i}r sta^{o}n* op een kier staan (mnl. *a(n) kerre staen*).

§ 83. Aan de wgm. *ĭ* beantwoordt e^{i}, zelden met jongere rekking *e^{i}* (vóór nas. e^{i}, soms ook e$_{i}$, met jongere rekking *e^{a}*, z. § 150):

ke^{i}bm kibbelen, *dre^{i}ft*, *le^{i}t* lichaamsdeel, deksel, *we^{i}zm* wisselen, *de^{i}k*, *je^{i}gtəχ* werkelijk waar (mnd. *gichtig*, *jichtig* eingestanden, offenbar), *swe^{i}gt$_{n}$* de zeilen opbinden, zoodat de molen minder wind vat, onderdoen, *ve^{i}lt* hoop waterplanten, die na droogwording stevig in elkaar vastzit, drijftil (ohd. *filz*);

be^{i}χ of *be^{i}χ* bigge.

Zie voorts nog § 96 Opm.

Vóór *r* vertoont zich de correspondent der *ĭ* meest als *a*, bij uitzondering als *e^{a}* (z. § 143).

Opm. De e^{a} van *sle^{a}gt$_{n}$* slechten (ohd. *slihten* < **slihtjan*) is ingedrongen uit *sle^{a}gt* effen.

§ 84. Vroegtijdige rekking vóór *nd* neemt men waar in: *bın$_{n}$* binden, *gəbınt* gebint (mnd. *gebinde*), *agtr-*, *vö^{r}rbın* touw achter en touw vóór aan een boerenwagen, die met den *bınsta^{o}k* (bindstok) het voer vasthouden, *dın$_{n}$* opzetten (van lichaamsdeelen of de lucht), *dınwo^{a}tr* water, dat bij verandering van weer op het ijs komt (ags. *ðindan* zwellen; vgl. ook u^{o}pda^{o}n$_{n}$ opgezet), *kınt* kind, *kıj^{n}tjə* kinnetje (boter) (mnl. *kindekijn*), *spın* spijskast, *spın* spint van het hout (ohd. *spint*), *vrswın$_{n}$* verzwinden, *vın$_{n}$* vinden, *wın* windsel, *wın$_{n}$* winden, *wıntsı* naam van twee slingerplanten (nam. de valbloem en een onkruid, waarvan de bloem en het blad aan boekweit herinnert), *wınt* wind, *wıntha^{o}nt* windhond, *wımbra^{o}u^{u}* wenkbrauw (ohd. *wintbrāwa*).

Daarentegen vertoonen geen rekking: *ble^{i}n$_{n}$* blinde vóór het raam, *ble^{i}nt*, *gre^{i}nt* grint (mnl. *grinde*), *he^{i}n$_{r}$n* hinderen, *le^{i}nəbom* linde, *hüsgəze^{i}n* huisgezin, alsmede de participia en adjectiva *bəme^{i}nt*, *gəze^{i}nt* enz.

Ook vóór *nt* staat *ı* of e^{i}: *spıt* 5 liter of (bij meel, boekweit

en gort) 3 kilogram (mnd. *spint*, pl. *-te*), *le*^{i}*nt*, *ple*^{i}*nt* plint, *vle*^{i}*nt* natuurlijke steen, *we*^{i}*ntr*.

Vóór *nn* staat geregeld e^{i}: *be*^{i}*nn* binnen, *he*^{a}*re*^{i}*nrn*, *ke*^{i}*n*, *me*^{i}*n* nutrix, *me*^{i}*nəbra*^{ä}*if* minnebrief, en dgl., *me*^{i}*n* adject., *spe*^{i}*n*, *spe*^{i}*nn*, *ve*^{i}*n*, *we*^{i}*nn*, *ze*^{i}*n*, *vrze*^{i}*nn* vergissen.

Rekking vertoont *in* praep. adv. en praefix (naast *be*^{i}*nn*, *he*^{a}*re*^{i}*nrn*); vandaar door volksetymologie ook *ikase*^{i}*rn*, *intre*^{a}*s* interest, enz.

§ 85. Aan de wgm. *ŏ* beantwoordt a^{o} of met jongere rekking *a*^{o}; aan de wgm. *ŭ* beantwoordt u^{o} (nooit gerekt), doch vóór een nasaal (ook vóór *j*^{n}) a^{o} of met jongere rekking (wanneer namelijk de nasaal is uitgestooten, zie § 21) *a*^{o};

de a^{o} of *a*^{o} is in sommige gevallen overgegaan in een ä^{ö} of *ä*^{ö}, de a^{o} of *a*^{o} in een ä^{ö} of *ä*^{ö}.

A. *kla*^{o}*pm* kloppen, *kra*^{o}*p*, *sta*^{o}*pm* stoppen, *gra*^{o}*f*, *ha*^{o}*f*, a^{o}*tr*, *spa*^{o}*t(n)*, *ma*^{o}*s*, *ka*^{o}*st*, *ka*^{o}*stn*, *bla*^{o}*k*, *bra*^{o}*k*, *la*^{o}*k*, *la*^{o}*kn̥* lokken, *ra*^{o}*k*, *da*^{o}*gtr*, a^{o}*s*;

a^{o}*f* af, *ra*^{o}*χ* rogge, *tra*^{o}*χ* trog, *ha*^{o}*l* (adj.), *ha*^{o}*lt* hout, *sga*^{o}*l* ijsschots, *va*^{o}*ln̥* volgen, *va*^{o}*lk* (nog meer vbb. ben.);

B. u^{o}*p* op, *sgu*^{o}*pm* (mnd. *schuppen*), *mu*^{o}*strt* (mnd. *mustert*), *mu*^{o}*zl* mossel (mnd. *mussel*), *slu*^{o}*kn̥* slikken (mnd. *slucken*), *pu*^{o}*ls* (mnd. *puls*), *sgu*^{o}*lr* schouder (mnd. *schulder*), *wu*^{o}*tl* wortel (nog meer vbb. ben.).

C. Voorbeelden van a^{o} en *a*^{o}, ä^{ö} en *ä*^{ö}, ä^{ö} en *ä*^{ö} vindt men ben. § 88.

§ 86. Bij oorspronkelijke wisseling in 'tzelfde paradigma is soms a^{o}, resp. *a*^{o} gegeneraliseerd, als in *sga*^{o}*t*, *Ga*^{o}*t*, *la*^{o}*f*, *va*^{o}*s*, *ga*^{o}*lt*, soms u^{o}, als in *sgu*^{o}*p* schop (om te scheppen, mnd. *schuppe*), *bu*^{o}*gt* buiging, slechte waar, *sgu*^{o}*ft* schelm, lichaamsdeel, *kru*^{o}*l* gekruld (meng. *crul*), *vu*^{o}*l*, *wu*^{o}*lf*; u^{o} inzonderheid vóór of na een labiaal (vgl. ben. § 87). De participia der sterke verba hebben steeds, naar analogie van den plur. praet., u^{o} (vóór nasaal a^{o}, zie § 88): *flu*^{o}*gtn* gevlochten, *gu*^{o}*ln* gegolden, *bu*^{o}*rstn* geborsten, enz. evenals *flu*^{o}*gt(n)*, *gu*^{o}*l(n)*, *bu*^{o}*rst(n)* vlocht(en), gold(en), borst(en), enz.; vgl. ook het thans geïsoleerde *vrbu*^{o}*ln̥* opgezwollen, opgezet. De a^{o} komt slechts voor in *wa*^{o}*rn* geworden, *wa*^{o}*r(d)ə* werd, *wa*^{o}*rn* werden, onder invloed van het praes. *wa*^{o}*rn* (vgl. § 160).

§ 87. Een voorafgaande labiaal schijnt een enkelen keer de te verwachten a^{o} te hebben doen overgaan in u^{o}: *bu*^{o}*lstr* (ohd. *bolstar*, ags. *bolster*) kaf van klaverzaad, *be*^{a}*rə* e$_{i}$*m* *bu*^{o}*lstr* bed en bulster, *vu*^{o}*t* voort (os. *forth*), *wu*^{o}*l* (vgl. echter ags. *wull*), *wu*^{o}*lk* (vgl. voor dit verschijnsel den invloed der volgende *v* (*f*) in de bastaard-

woorden *ku^{o}vjə* koffie, *ku^{o}vr* koffer). Echter ook: *va^{o}s*, *va^{o}lk*, *va^{o}lŋ*, *wa^{o}rn* (zie boven).

§ 88. De a^{o} is soms gewijzigd tot ä^{ö}, met rekking *ä^{ö}*, of vóór nasaal tot ä^{ö}, met rekking *ä^{ö}*. Dit geschiedt

geregeld tusschen een voorafgaande *l*, *r*, *n* en een volgende *s* (*z*): *klä^{ö}s* klos, *klä^{ö}zn* klossen, *rä^{ö}s* ros (adj.), *rä^{ö}zn* (een paard of koe) rossen, *o^{a}frä^{ö}zn* afrossen, *nä^{ö}strs* neusgaten van een paard (ags. *nosđyrl*);

meestal tusschen een voorafgaande *l*, *r*, *n* en een volgende *t*: *flä^{ö}t* vlot (adj. en subst.), *krä^{ö}t* krot, *lä^{ö}t* getrokken lot [doch *la^{o}t* hetgeen iemand opgelegd is], *rä^{ö}t* rat, *rä^{ö}t* (neutr.) rotheid, *slä^{ö}t* claustrum, finis, *sprä^{ö}t* sprot, *strä^{ö}t* strot, *trä^{ö}ts* hoogmoed(ig), *snä^{ö}t* snot (hierbij de vischnaam *snä^{ö}trpa^{o}stjə?*);

[doch *gəna^{o}t* genot en *la$_{0}$t* (z. boven)];

vaak vóór *r*: *dä^{ö}rp* dorp, *dä^{ö}rskŋ* dorschen (waarschijnlijk, evenals het ndl. *dorschen*, op een prototype met „Tiefstufe" **þruskan* berustend), *fä^{ö}rm* vorm, *kä^{ö}rf* korf, *kä^{ö}rk* kurk, *mä^{ö}rŋ* of *mä^{ö}rn* cras, mane, *ä^{ö}rgl* orgel, *stä^{ö}rm* storm, *stä^{ö}rt* (?) stort (metaal), *tä^{ö}rf* turf, *vä^{ö}rk* vork, *zä^{ö}rχ* zorg, *bä^{ö}rχ* burcht (vgl. mnl. *borch*), *dä^{ö}rst* dorst, *tä^{ö}rtl* tortelduif, *Tä^{ö}rk* Turk (vgl. mnl. *Tork*), *fä^{ö}drn* vorderen (ohd. *fordarōn*), *hä^{ö}rn* verscholen hoek (ags. *horn*), *tä^{ö}rn* tornen;

[daarentegen: *ba^{o}rst* pectus, *ba^{o}rt*, *damba^{o}rt*, *ba^{o}zl* borstel, *fa^{o}rs*, *ga^{o}r* (<**ga^{o}rdə*) breede band van touwdraad, welke het dek op een paard vasthoudt, *ga^{o}rt*, *ka^{o}rl*, *ka^{o}rst*, *ka^{o}rt*, a^{o}*dr* orde (a^{o}*de^{a}lŋk* ordentelijk), a^{o}*rt* wat van eten of drinken overblijft (vanwaar het verb. a^{o}*rtn*), *sga^{o}rstin* schoorsteen, *va^{o}rst* gelu, princeps, tecti culmen];

een paar maal vóór *l*: *stä^{ö}lp* stolp, *stä^{ö}lpplo^{a}ts* (?) boerenplaats, waarbij schuur en voorhuis één nok hebben, en *mä^{ö}ln* of *mä^{ö}ln* molen (uit **molna?* zie § 42);

[daarentegen: *ba^{o}lt*, *ga^{o}lt*, *ha^{o}lt*, *ka^{o}lk* door 't water ingeslagen diepte, b.v. vóór een zijl, *va^{o}lk*, *ma^{o}l*, enz. enz.];

soms vóór *m* en *n* (waar a^{o} veel meer voorkomt; vóór *ŋ* uitsluitend a^{o}: *la^{o}ŋ*, *ta^{o}ŋ*, *dra^{o}ŋk*(*ŋ*) (ge)dronken, enz.);

hä^{ö}ml nietig persoontje (ohd. *humbal* hommel) naast het meer gewone *hä^{ö}ml* (**humbil*), *sä^{ö}ms* soms, *nä^{ö}n* non, *tä^{ö}n* ton, *de^{i}ktä^{ö}n* dukaton, *tä^{ö}nr* tonder, *zä^{ö}n* zon, *zä^{ö}nr* zonder, *dä^{ö}j^{n}tjə* deuntje (diminutief van een uit **don* voortgekomen vorm, die tot het ags. *dyne* in dezelfde verhouding staat als het ohd. *slac* tot het os.

slegi; uit **duni* had volgens § 132 slechts *dön*, dim. $dəj^{n}tjə$ kunnen ontstaan);

[daarentegen: $da^{o}m$, $kra^{o}m$, $sa^{o}m$, $sa^{o}mp$ of *z.* doornatte turf, $sa^{o}mpə\chi$ of *z.* drassig, $sta^{o}m$, $sta^{o}mp$, de participia en praeterita $swa^{o}m(m)$ (ge)zwom(men), $ba^{o}n(n)$ (ge)bond(en), $wa^{o}n(n)$ (ge)won(nen), etc., $wa^{o}nə$ wonde, $ba^{o}nt$, $gra^{o}nt$, $ha^{o}nt$, $ma^{o}ntr$ gezond, opgewekt, $a^{o}n$ oneven, $a^{o}ns$ uncia, $a^{o}s$ nos, nobis, noster, $pa^{o}nt$, $ra^{o}nt$, $(gə)$-$za^{o}nt$, enz. enz.];

$mä^{ö}str$ naast $ma^{o}nstr$ ondier, onmensch, staal.

Opm. Voor de chronologie dezer $ä^{ö}$, $ä^{ö}$ zij opgemerkt, dat ze zich ook vertoont in woorden, uit het Fransch herkomstig, nl.:

$ba\eta kərä^{ö}t$ bankroet, $klä^{ö}t$ zwarte muts onder 't oorijzer, $klä^{ö}tjə$ kalotje, $ka^{o}mplä^{ö}t$ komplot, $grä^{ö}s$ 't algemeen, $kərä^{ö}s$ karos, $silä^{ö}t$ sjalot, $lä^{ö}dəre^{i}n$ en $lä^{ö}təre^{i}n$ reukwater (uit *l'eau de reine*, vgl. in het Ndl. der 17de eeuw *lodderein* in gel. bet.).

§ 89. Afwijkingen vertoonen:

$je^{i}vr$, $je^{i}fra^{o}u^{u}$ (zie § 159); $dü^{ö}s$ dus, $zü^{ö}s$ zoo (met een mij raadselachtigen „Umlaut" der u^{o});

kum metalen (meest tinnen) schotel van eenige diepte, groote aarden of porseleinen kop (een vorm, ontleend aan het Westfriesch, waar de oorspronkelijke *ŭ* vóór *mb* rekking heeft ondergaan; vgl. voor *mb* in dit woord ags. *cumb* korenmaat, en let op 't Stad-Gron. $ka^{o}m$ met de ndd. voc.).

§ 90. Vroegtijdige rekking bespeurt men nu en dan vóór *r* + dentaal:

$bo^{r}rt$ van een schip, $raï^{i}təbo^{r}r$ met riet begroeide waterige laagte (veelal de rand van een water), $bo^{r}r(n)$, $bo^{r}rsl$ boorden, boordsel (bij kleedingstukken), $do^{r}rn$, $ho^{r}rn$ (van een dier, instrument), $ko^{r}rn$ uitgebraden vetstukje, kaan (eig. korrel), $ko^{r}nga^{o}rt$, *-mel* gerstegort, -meel, $mo^{r}rt$, $no^{r}r(t)$ of $no^{r}rn$ noorden, $o^{r}rdel$, $-la^{o}\chi$, $-zo^{a}k$, $o^{r}rt$ geldswaarde, maat, $e^{a}n$ $e^{i}n$ $o^{r}rn$ „einde en begin" (in een paar vaste, niet meer begrepen uitdrukkingen), $to^{r}rn$ turris, $wo^{r}rt$ verbum.

Vgl. ook de bastaardwoorden $ko^{r}r$ koord, $po^{r}rt$, $so^{r}rt$.

Dat deze overgang volstrekt geen vaste regel was, blijkt uit de in § 88 vermelde vormen met korte voc. vóór *r* + dent.

De o^{r} schijnt alleen als rekking van a^{o}, niet van u^{o}, voor te komen: $flu^{o}rt$ oude lap, stuk drek, persoon die er veel uitflapt, $flu^{o}rtjn$ opschieten, vlotten, $hu^{o}rt$, $hu^{o}rtjn$ = $flu^{o}rtjn$, $lu^{o}rt$ lomperd, $lu^{o}rtjə$ brokje, $plu^{o}rze\chi$ dik opgezet in 't gelaat, vooral onder de oogen, $wu^{o}rst$ worst, $wu^{o}tl$ wortel, enz.

2. DE KORTE BEKLEMTOONDE KLINKERS IN OPEN LETTERGREPEN.

§ 91. Aan de wgm. *ă* beantwoordt *o*^{a} (vóór bewaard gebleven of verdwenen nas. consonans *a*^{o}, zie § 154):

o^{a}*p* aap, *ko*^{a}*r* kar met één rad (mnd. *kare*) en *we*^{i}*pko*^{a}*r* wipkar (vgl. daarnaast *kar* § 80, dat op een grondvorm met *rr* = 't ohd. *charra* berust), *kno*^{a}*p* gevaarlijk man of paard, man of dier van buitengewonen omvang, *fo*^{a}*bı* fabel, *go*^{a}*gı* tandvleesch (ags. *geagl*), *dro*^{a}*m* draven, *sgo*^{a}*m* schaven, *vo*^{a}*tn* plur. van *vat*, *o*^{a}*t* wilde haver (ags. *ata*, *ate*), *wo*^{a}*tr* water, *sgo*^{a}*(də)* schade, *vo*^{a}*dr* vader, *glo*^{a}*zn* meerv. en adj. van *glas*, *gro*^{a}*s* uit **gro*^{a}*zə*, plur. van *gras* ½ hectare, *no*^{a}*kn̩t* naakt, *wo*^{a}*kn̩* waken, *ho*^{a}*gı* hagel, *vro*^{a}*n̩* vragen, *ho*^{a}*ln* halen, *zo*^{a}*l* (ntr.) zaal (uit **salu* = mnl. *sale*), *zo*^{a}*l* zadel, *vo*^{a}*rn* varen, *sno*^{a}*r* snaar (mnd. *snare*, on. *snara*), *ju wo*^{a}*rn* zich in acht nemen (os. *waron* behoeden).

Zie voorts nog § 130.

Of *v*$_{a}$*l*^{n}*a*^{ä}*ivrlo*^{a} van liever lede (bij Ten Doornk. Koolm. *mit lēfer lade*) hier of in § 101 thuis hoort, is wegens de onbekendheid der etymologie van 't subst. niet te bepalen (de omstandigheid, dat *bi*, *met liever lade* in 't Mnl. geen *b.* of *m. l. lede* naast zich heeft, verbiedt ons hier aan een uit het Friesch ontleenden vorm met *ā* uit *ai* te denken).

§ 92. Verkorting vóór meer dan één cons. uit den tijd, waarin men nog *ā* uitsprak, vertoonen wellicht de 2de en 3de ps. sing. praes. van sommige (bijna uitsluitend sterke) verba (natuurlijk was hier vervanging der *ĕ* van **dregis(t)* enz. door de *ă* der niet „geumlautete" vormen en syncopeering der vocaal van den uitgang voorafgegaan). 't Is echter ook mogelijk, dat de syncope ouder is dan de rekking der *a* in open syllaben tot *ā* (en de a hier dus aan een oorspr. korte voc. in de gesloten syllabe beantwoordt, vgl. § 79), of ook dat bij sommige verba de syncope ouder, bij andere jonger is (zie PBB. XVII, 56 vlg. en vgl. §§ 94, 96 Opm., 102, 105, 109 enz.).

Alzoo: *gravst* (*gravstə*, *gravsə*, *gravs*) fodis, *latst* oneras, *dragst*, *slagst*, (*ha*^{ä}*i*) *graft*, enz. (daarentegen bij zwakke verba: *sgo*^{a}*vst* gij schaaft, *ho*^{a}*tst*, *pro*^{a}*tst*, *bro*^{a}*kst* met land of vlas als object, *wo*^{a}*kst*, *zo*^{a}*gst*, *bəto*^{a}*lst*, enz.).

Bij de twee oorspr. sterke verba, die in 't imperf. zwak zijn geworden, volgen ook de besproken vormen de analogie der zwakke verba: *vo*^{a}*rst* veheris, *mo*^{a}*lst* molis, *vo*^{a}*rt*, *mo*^{a}*lt*.

Omgekeerd vertoont zich a bij sommige zwakke verba, die in 't impf. sterk zijn geworden: *rakst* attingis, *jagst*, *vragst*, *klagst*, *rakt*, enz.;

doch: *mo*^{a}*kst*, *smo*^{a}*kst*, *plo*^{a}*gst*, *wo*^{a}*gst*, *ho*^{a}*lst*, *mo*^{a}*kt*, enz., niettegenstaande de imperf. *mo*^{u}*u*^{u}*k*, enz.

In één zwak verbum is de a ingedrongen: *dravst*, *draft* (bij *dro*^{a}*m* draven).

In 't partic. wordt de a gehoord in *jagt* gejaagd; doch in de bet. „opgewonden" *gəjo*^{a}*gt* naast *gəjagt*.

Verder vertoont zich a vóór de eertijds gegemineerde cons., waar evenwel de geminatie ook ouder kan zijn dan de rekking der voc. in open syllaben: *gavι* gaffel, *navι* navel, *gamι* een gevoel van flauwheid in de maag hebbend (os. **gamal* bejaard, krachteloos, vgl. *gigamalod* bejaard), u^{o}*psamιn* samenlezen.

In *ja* bevestigende partikel (doch *ja*^{o} toestemming § 102) heeft de niet beklemtoonde voc. nimmer rekking ondergaan (vgl. got. *ja*).

Een a^{o} vertoont zich ten gevolge van verkorting in den tijd, dat de voc. in het overgangsstadium van *a* tot *o*^{a} verkeerde, d. i. *a*^{o}-qualiteit had, in: *Pa*^{o}*trwa*^{o}*lə* Paterswolde (Drentsch dorp ten zuiden van Groningen), *sga*^{o}*trn* hinderlijk lachen, en a^{o}*kstr* ekster (os. *agastria*; in meer oostwaartsche dialecten zegt men *o*^{a}*kstr*).

§ 93. Aan de wgm. *ĕ* beantwoordt *e*, resp. *e*^{i} vóór *r*:

nef, *gem* geven, *swevι* zwavel (ohd. *swebal*), *etn*, *metn*, *redə* redelijkheid, redevoering, *ren* reden, *tre* trede, *lezn*, *wezn* (verb. en subst.), *bekr*, *brekŋ* breken, *veŋ* vegen, *weŋ* wegen (verbum en plur. van *we*^{a}*χ* weg), *kel*, *steln*, *nemm* nemen, *ben* bidden (os. *bedon*), *kwen* onvruchtbare koe (vgl. V. Helten, *Over de factoren van de begripswijzigingen*, bl. 12), *zen* pees (〈**senu* = ags. *sinu*);

bəge^{i}*rn*, *te*^{i}*rn*.

Aan de oorspr. verbindingen *ĕhă*, *ĕhŏ*, waarin de *ĕ* na de sync. der *h* vóór de doffe voc. een *ĭ* was geworden om daarna met deze voc. tot een diphth. *ia*, *io* samen te smelten, beantwoordt dezelfde klank *a*^{ä}*i*, welke voor *ē* uit *eo* uit *io* is in de plaats getreden (vgl. § 117; alzoo *ĕhă*, *ehŏ* 〉 *ia*, *io* 〉 *ea*, *eo* 〉 *ē* 〉 *a*^{ä}*i*): *za*^{ä}*in* zien, *məsga*^{ä}*in* misschien, *twa*^{ä}*ida*^{o}*ŋkrn* schemering (os. *tweho* twijfel).

Uit *ĕhĕ* ontstond *e* in *ve* pecu (de voc. is gegeneraliseerd uit den gen. en dat. *ves*, *ve* 〈 os. *fehes*, *fehe*).

§ 94. Door verkorting vóór meer dan één cons. of door syncope vóór de rekking der *e* in open syllaben (vgl. § 92) ontstond e^{a} in den 2^{den} en 3^{den} pers. sing. praes. ind. der sterke verba, wier impf.

a of een met *o* afwisselende a heeft (de *ĕ* van **brekis*(*t*) enz. stond natuurlijk analogice voor *ĭ*):

breakst frangis, *spreakst*, *neimst* (vgl. over de ei § 149), *breakt* frangit, enz., *geavst* donas, eatst, *vrgeatst*, *steakst*, *geaft* donat, enz. Doch merkwaardigerwijze hoort men de *e* (*ei* vóór *r*, z. § 93) niet alleen in die verba, wier impf. thans zwak is, b.v. in *metst*, *lest*, *gənest*, *wegst*, *met*, enz., doch ook, wanneer het impf. alleen een *o* heeft, als in *vrekst* ulcisceris, *bəfelst*, *stelst*, *sgeirst*, *sweirst*, *vrekt*, enz. (impf. *vrok*, *bəfol*, *stol*, *sgorr*, *sworr* iurabat).

Bij zwakke verba hoort men overal *e*, resp. *ei*: *swevst*, *bəstetst*, *vegst*, *vrvelst*, *bəweirst*, enz.; ook bij de (geheel of in 't impf.) zwak gewordene *wevst*, *knetst*, *tret*.

Een verkorte voc. hebben voorts nog *fleadrmus* vleermuis, en *fleark* (vgl. mnl. *vlederik*).

Opm. *Deizə* deze (os. *these*) heeft de ei natuurlijk ontleend aan *deit*.

§ 95. Aan de wgm. *ĭ* beantwoordt in den regel *e*:

de participia der 1ste st. kl. (met een oorspr. *ĭ* in de wortelsyllabe), b.v. *vrdwenn* verdwenen, *sweŋ* gezwegen, *knepm* geknepen, *sgrem* geschreven, *sletn* gesleten, *len* geleden, *rezn* gerezen, *wezn* gewezen, *blekŋ* gebleken, alsmede *bezəχ* (vgl. ags. *bisig*), *grep* (ags. *gripe*), uopə *dref* op dreef, in zijn element (uit **drivi*), *stek* (vgl. os. *stiki*), *zeker* (os. *sicor*), *kregı* (uit **krigal*, vgl. mnd. *kregel* strijdlustig), *zegı* cunnus van een dier (uit **sigal*, een afleiding behoorende bij **sīhan* = ohd. *sīhan* colare), *del* vloer (ohd. *dili*), *len* deksels, ledematen, *smen* smeden, *hemı* hemel (ohd. *himel*), *pepr* (ags. *pipor*), *wemln* wemelen, *sgen* tibia (ohd. *scina*), *stevı* laars (vgl. ohd. *stivul* uit het mlt. *aestivale*).

§ 96. In de woorden, waarin de *i* bewaard is, resp. vóór explos. als i staat (vgl. § 21), is aan den behoudenden invloed van een eertijds in de volgende syllabe staande *ĭ* of *ŭ* te denken:

ripm repelen (vgl. mhd. *rifeln* hekelen, ohd. *riffila* zaag), *tipın* jongensspel, dat met twee stokken wordt gespeeld (afleiding van een met het mhd. *zipfel* spits, overeenstemmend grondwoord), *gətipı* langdurig werk (vgl. mhd. *zipfen* met kleine pasjes gaan), *fitrlaok* vetlok (mhd. *vizzelock*, vgl. § 73), *fidın* slecht of tot verveling der hoorders vioolspelen (vgl. ohd. *fidula* viool), *kil* kleedingstuk (mhd. *kitel*), *stikı* distel (vgl. ohd. *stihhil* stekel), *vrikı* havik, wreedaard (uit **wrikil* vervolger), *igı* egel (als scheldwoord, anders *igıswın*; vgl. ohd. *igil*), *linəχ* lenig (vgl. on. *linr* buigzaam), *trım* sport (uit **trimi*, met „Ablaut" nevens het mnd. *trame* sport).

Diensvolgens moet in de § 95 vermelde kortlettergrepige *i*-stammen *grep*, enz. de voc. zich in den gen. en dat. sing. op *-es*, *-e* ontwikkeld hebben en moeten *bezəχ*, *wemım*, *stevı* op een vroeger **bisag*, **wimalōn*, **stival* berusten.

Voor de aan de voc. van *tiln* paren (van schapen, geiten, konijnen) (identisch met ohd. *zilōn*, onfrk. *tilon*, enz.) ten grondslag liggende os. *ĭ* vgl. *Indogerm. Forsch.* V 186.

Naast *bet*, *betjə* (ohd. *bizzo*) staat *bit* (ags. *bite*) in *gaäım bit* niet het geringste, en *bit heam* beet hebben (bij 't visschen).

Over *bi*, *bi* bij, *mi*, *mi* mij, enz. zie § 171.

Opm. Verkorte vormen zijn noch bij de in *e* overgegane, noch bij de bewaard gebleven *i* aan te wijzen. *Leagst*, *leagt* jaces, -et, bewijst niets, daar **leign* door **leagn* > *lean* is vervangen. Bij *zeitn* behooren de analogievormen *zeitst*, *zeit* (niet de aan een os. *sitis*, *-it* beantwoordende). *Zeigst*, *zeigt* vides, videt, waar de sync. blijkens de *g* < de *h*, d. i. *χ*, van zeer ouden datum is, behooren tot de § 83 behandelde vormen. En ook in *deigı* scherf, *reigı* afschutting van latwerk, en *meigım* motregenen, hebben we gewis met een oorspr. korte *i* vóór gegemineerde cons. te doen.

§ 97. De uit *ĭ* ontwikkelde *ĕ* is door invloed van een volgende *o* overgegaan in *ö*, resp. vóór *r* in *ör* in:

lönn leunen, *spöln* spelen, *völ* veel (doch *vrveln*), *rös* reus, *zöm* zeven, *nös* (?) neus, *hörr* dat. en acc. fem. sing. en dat. en acc. plur. der drie genera van 't pron. pers., posses. van 't fem. sing. en van den geheelen plur. (vgl. *Tijdschr.* 14, 114 vlgg.).

Hiertoe behoort ook *tüötı* familienaam, met üö als verkorting van *ö* (z. §§ 133, 137 en 142): **titol* > **tetol* > **tötol* > **tüötəl* > **tüötı*.

§ 98. Aan de wgm. *ŏ* beantwoordt *o*, resp. *or* vóór *r*:

hopm sperare, *bom* boven, *bəlom* beloven, *omt* oven (ohd. *ovan*), *rof* (op een wonde), *stof* voetwarmer, *sgotn* meerv. van *sgaot*, *bodə*, *bom* bodem, *gəbon* meerv. van *gəbaot*, *hos* kous (ags. *hosu*), *pokn* poken, *boχ* (ook *ealəboχ*), *dol* niet opgewekt, blijkbaar niet wel (uit de casus obliqui, cf. os. *doloro* stultorum), *kol* brandstof, *vol* veulen (ags. *fola*), *sporr* calcar (ohd. *sporo*), *sgorr(n)* schoor, schoren (vgl. meng. *shore* steun), de participia *nomm* genomen, *brokn* gebroken, *stoln*, *sworrn* iuratus, *bon* gebogen, *vrlorrn*, *gəborrn* enz.

Opm. Verkorting en daarop gevolgde rekking vertoont *zaolr* <**zaolr* zolder. *Kaoltr* kolder van paarden (met ingevoegde *t* door „Anlehnung" aan *kaolt* koud, dewijl men die ziekte aan kou

vatten toeschreef?) berust òf op verkorting òf op syncope (vgl. mhd. *kolre*, ohd. *choloro*).

Bij *lä^{ö}tn* loten (verbum), *lä^{ö}trre^{ai}* loterij en *rä^{ö}tn* rotten (os. *roton*), met ä^{ö} uit a^{o} (zie § 88), is aan den invloed van *lä^{ö}t* lot (ags. *hlot*) en *rä^{ö}t* rot (subst.) of van de hieraan ten grondslag liggende vormen te denken.

§ 99. Naar hetgeen §§ 95, 96 omtrent de behandeling der ĭ is waargenomen, kan men voor de wgm. ŭ ten deele *o*, ten deele *u* of (vóór explos., § 21) u verwachten:

de plur. praeter. *slopm* (bij *slupm* sluipen), *sgom* (bij *sgum* schuiven), *slotn* (bij *slütn* sluiten), *bon* (bij *ba^{ä}in* bieden), *vloŋ* (bij *vla^{ä}iŋ* vliegen), enz., met een aan het partic. ontleende *o*, alsmede *komm* (os. *cuman*) en een paar vormen met verkorte voc. a^{o} en ä^{ö} (z. § 100);

sgudm het lichaam van jeukte langs de kleeren wrijven (uit **skudulon*, met *-ul-* tegenover *-il-* in 't ohd. *scutilōn* schudden), *sgukŋ* met gelijke beteek. als 't voorgaande verb. (uit **scuccon*, met ŭ, gelijk in 't os. *wunon*, z. *Indogerm. Forsch.* V 186); (*kugl* kogel, moet in verband met het bij ndl. zeventiendeëeuwsche schrijvers, als b.v. Hooft, Brandt, Jan Vos, aangetroffen *koegel*, gelijk dit laatste, voor een door Duitsche hulptroepen geïmporteerd woord gelden).

Over *du*, *du* jij en *ju*, *ju* u zie § 168.

§ 100. Verkorting vertoonen

met a^{o} (= a^{o} uit de wgm. ŏ in gesloten syllaben, z. § 85): *ba^{o}tr* boter (ohd. *butera*), *kna^{o}kl* knokkel (ags. *cnucel*), *ma^{o}nək* monnik (ags. *munec*) (doch *Mä^{ö}j^{n}tjəzil* het dorp Munnikezijl);

met ä^{ö} voor a^{o} (vgl. § 88): *zä^{ö}mr* zomer (ohd. *sumar*), *hä^{ö}nək* honig (ags. *huneg*), *dä^{ö}nr(n)* donder(en) (doch *da^{o}nr(s)* als vloek).

De vocaal van de pluralia *-sgu^{o}pm* -schappen is natuurlijk aan den nom.-acc. sing. ontleend.

3. De lange beklemtoonde klinkers.

§ 101. Aan de wgm. ā beantwoordt *o^{a}* (vóór nas. *a^{o}*, vgl. § 154, doch niet vóór nas. sonans, omdat hier oorspr. een niet nasale cons. op de vocaal volgde, b.v. in *o^{a}mt* avond). Ze is dus samengevallen met den representant der oorspr. ă in open lettergrepen (vgl. § 91).

Voorb.: *sgo^{a}p* schaap, *slo^{a}p(m)* somnus, dormire, *go^{a}f* gave, *o^{a}mt*

avond, *loatn* laten, *stroat* straat, *broan* braden, *hüsgəroat* huisraad (mnd. *hūsgerāt*), *doat* daad, *kwoat* kwaad, *bloazn* blazen, *oazm* adem, *broakn* (den akker, het vlas) braken, *sproak* spraak, *loaχ* list, hinderlaag, „Schicht" (wellicht is dit laatste identisch met *loaχ* ras), *hoal* ketelhaak (ohd. *hāhala*), *oal* anguilla, *moal* keer, maaltijd, *joar* jaar, *woar* verus, *noa* na, *sproa* spreeuw (os. *sprāha*).

Zie voorts nog § 134.

In *ka* ka, kauw (ohd. *kāha*) is de geregelde ontwikkeling door klanknabootsing gestoord.

Opm. Een gelijke ontwikkeling vertoont ook *ploastr* pleister, uit het door bemiddeling van 't Ndl. geïmporteerde oudfra. *plāstre*.

§ 102. Tengevolge van een aan den overgang der *ā* tot *oa* voorafgegane verkorting hebben a in plaats van *oa*: *bratst* assas, *ratst* consulis, *blast* flas, *brat*, enz. (de *ā* is natuurlijk eerst ingedrongen uit de vormen zonder „Umlaut"; over den 2den en 3den pers. sing. praes. van *loatn*, *sloapm* zie § 135), *blast* ziekte van schapen, koeien of paarden, waarbij het lichaam opgeblazen is (vgl. ohd. *plāst* flatus), *vrdagt* verdacht, *gədagtə*, *gədagtnneis*, *adagt*, *andágtəχ*, *indagtəχ*, *jamrn*, *manəkaop* papaver;

met jongere rekking der voc. *nal* naald (os. *nādla*) en *zagt* zacht.

Naast a en *a* staan voorts ook ao en *ao* (vgl. § 92):

braogst gij bracht, *braogt(ə)* (hij) bracht, *braogt* gebracht, *daogst*, *daogt(e)* *daogt*, *agtrdaogt* erg in iets, *daor*! *zidaor*! ziedaar! en (zi)*daor*!

Jao toestemmende partikel (doch bevestigend *ja*, § 92) ontstond uit het in de emphasis door verlenging der voc. ontwikkelde **jā* met de tusschentrappen **jao* > door verkorting (vóór de ontwikkeling der *oa*) **jao* > weer door rekking *jao*.

§ 103. Aan de wgm. *ē* (de gesloten *ē*) beantwoordt *aäi*, doch vóór *r* en nasaal *i*:

slaäip sliep, *laäit* liet, *haäil* hield, *braäif* brief, *baäitwuotl* beetwortel, *Aŋənaäit* Agniet (Lat. *Agnes*, gen. *-etis*), *Graäit*, *Məgraäit* Griet, Margriet, *Paäit* Piet, *haäidə* heede (zie Kluge, *Et. Wb.* sub *Hede*), *taäik* tijk (vgl. mnd. *tēke*, ohd. *ziahha*), *spaäigl* spiegel, *waäiχ* wieg (ohd. *wiaga*);

hir, *sgir* schier, haast (hierbij *sgilək* binnenkort, gauw), *vlim* vlijm (ohd. *fliedema*), *kinhaolt* kienhout (vgl. ohd. *kēn* en *chien*).

Opm. 1. Met deze *aäi* uit *ē* stemt, wat ontwikkeling betreft, overeen de *aäi* van *baäist* beest, vooral koe (uit het aan 't Ndl. ontleende *beest*), van *maäin* (plur. tant.) veld van laag grasland (uit

het oudfri. residuum van *mēth* grasland, z. *Altostfries. Gramm.* § 15 *a*), en *haäi* hij (os. *hē*, in de emphasis ontstaan uit *he*, de verzwakking van *hi*), *daäi* die (voor zoover het op den nom. sing. os. *thē*, uit *the*, berust). Vgl. ook *aäint* (§ 130 Opm.) alsmede § 117 Opm. 2.

Opm. 2. Ontleend zijn *sirn*, *sirık*, *siroat* sieraad, met *i* om de ndl. *ie* weer te geven. Wegens de *i* is ook *pristr* priester, voor een uit het Ndl. overgenomen woord te houden.

Opm. 3. *Kneals* Kornelis, en de daarbij behoorende vrouwennaam *Knealskə*, wier *ea* natuurlijk jongere rekking is voor ea, vertoonen wellicht vroegtijdige verkorting der wgm. *ē*.

§ 104. Aan de wgm. *ī* beantwoordt *i* of met verkorting vóór explosiva i (vgl. § 21):

gripm grijpen, *rip* rijp (subst. en adj.), *stif* stijf, *vrim* wrijven, *bitn* bijten, *mit* mijt (diertje), *glin* glijden, *wit* wijd, *izr* ijzer, *lik* lijk, *likm aleneχ* moederziel alleen (uit *līkamo*, daarentegen *leigaom* lichaam, uit *līkhamo*, § 105), *wikn* wijken, *də zikn* de adem (vgl. ags. *sīcan*), *riχ* rij, *swin* zwijgen, *kwil* kwijl, *pil* pijl, *sgir* zindelijk, maar eenigszins armoedig, *virn* vieren, *lim* lijm, *bəswimm* bezwijmen, *lin* lijn, *sginn* schijnen.

Zie voorts nog § 164.

Opm. Evenzoo staat in *bigt(n)* biecht(en), de *i* < *ī* < *ĭ* + *j* (ohd. *bí-jiht*, mhd. *bīht*), en in *tin* tien, de *i* < *ī* < *ĭ* + *ĭ* (prototype **tihin* met suff. *-in*; vgl. ohd. *sibin* naast *sibun*).

§ 105. Verkorting vertoont zich in den 2den en 3den ps. sing. praes. van vele sterke verba: *greipst*, *sleipst*, *bleivst*, *dreivst*, *kreitst*, *sleitst*, *gleitst*, *reitst*, *keikst*, *streikst*, *kreigst*, *greipt*, enz.; en evenzoo in dezelfde persoonsvormen der naar de sterke conjugatie verloopen werkwoorden *gərim* gerieven, *bənin* benijden, *knizn* de tanden ontblooten, *prizn*, *wizn*.

Slechts bij enkele sterke verba hoort men *i* of (vóór explos., z. § 21) i: *sgınst*, *-t*, *vrdwınst*, *-t* (naar analogie van *bınst* enz. bij *bınn* binden, enz., z. § 84), *kwınst*, *-t* ('t verbum is verloopen naar de klasse *bınn* binden), *t blikt* het blijkt, *likst*, *-t*, *wikst*, *-t*.

Grınn en *bəswımm* zijn thans zwak en hebben dan ook *grınst*, enz.

Behalve deze verbale vormen vertoonen verkorting: *leigaom* lichaam, *deigt*, *leigt* levis (waarbij *uopleigtn*), *leinn* (*lin* in compos. als *linzoat* lijnzaad), *streiklat* strijklat (eertijds gebezigd om de zeis er op te scherpen), de mansnamen *Neitrt*, *Reikrt* (<*Nīd-*, *Rīkhard*).

Min zeker zijn als zoodanig *we^{i}t* albus (vgl. V. HELTEN, *Aofr. Gr.* § 150 Anm.), en het denominatief *we^{i}tn*.

In *gəre^{i}f* stellig, zeker, *sge^{i}f* afval van vlas, en *be^{i}t* bijt in 't ijs, is e^i wegens de enkele slotconsonant niet als verkort, maar als ⟨ ĭ op te vatten.

§ 106. Aan de wgm. ō beantwoordt *o^{u}u^u*:

ho^{u}u^{u}p hoepel om een vat, emmer of rad, *ho^{u}u^{u}pı* hoepel om mee te spelen, *ro^{u}u^{u}pm* roepen, *o^{u}u^{u}m* oefenen (uit **o^{u}u^{u}vn*, uit **o^{u}u^{u}vnn*, z. § 59), *ro^{u}u^{u}f* roef van een vaartuig, *ro^{u}u^{u}t* roet, *vo^{u}u^{u}t* voet, *vro^{u}u^{u}n* wroeten (ags. *wrōtian*), *ro^{u}u^u* roede als maat, *ho^{u}u^{u}stn* hoesten, *mo^{u}u^{u}s* of *laŋkmo^{u}u^{u}s* boerenkool, *kro^{u}u^{u}s* ± 1 liter, „kroes", *bo^{u}u^{u}k* boek, *ko^{u}u^{u}k* koek, *kro^{u}u^{u}χ* kroeg, *lo^{u}u^{u}χ* dorp (ofri. *lōch*, dat. *loge*, ohd. *luog* locus), *a^{o}vo^{u}u^{u}χ* onbetamelijk (vgl. mhd. *gevuoc*), *sgo^{u}u^{u}χ* of *sgo^{u}u^u* of *sgo^{u}u^{u}n* schoen, *ko^{u}u^{u}l* koel (ags. *cōl*), *po^{u}u^{u}l* poel, *sgo^{u}u^{u}l* school (ohd. *scuola*), *flo^{u}wr* vloer ⟨ **flo^{u}u^{u}ər*, *vo^{u}wr* voering, voedsel, vracht ⟨ **vo^{u}u^{u}ər* (vgl. § 14), *vo^{u}w^{r}n* van binnen bekleeden, voederen, *blo^{u}u^{u}m* bloem, *bo^{u}u^{u}nn* boenen, *do^{u}u^{u}n* doen, *ko^{u}u^u* koe.

Zie voorts nog § 136.

Opm. 1. Uit een aan 't Westfriesch ontleend **grōde* litteeken (z. PBB. XIX 356), ontstond *gro^{u}u^u* litteeken.

Opm. 2. Ook in sommige vreemde woorden staat *o^{u}u^u* in plaats van een bij de ontleening als ō uitgesproken voc.: *fijo^{u}u^{u}l* viool, *rijo^{u}u^{u}l* riool, *rəmo^{u}wr* rumoer, en eenige woorden op *-o^{u}u^{u}n*, als *kalko^{u}u^{u}n* kalkoen, *mıjo^{u}u^{u}n* millioen, *pe̜zijo^{u}u^{u}n* pensioen, *pijo^{u}u^{u}n* pioen, *rantso^{u}u^{u}n* toegedeelde portie, *sitro^{u}u^{u}n* citroen, *vrso^{u}u^{u}n* fatsoen.

In andere ontleende vormen heeft dezelfde voc. geen diphthongeering ondergaan, blijkbaar doordien de ontleening eerst na de ontwikkeling der ō tot *o^{u}u^u* heeft plaats gehad, of ook door invloed van kerk en school. Vgl. de *o*, resp. *o^r* vóór *r* in: *strop*, *Jəkobəs* (waaruit *Kos*), *(Jə)koba^o* (waaruit *Kopkə*), *not* muzieknoot, *saŋkrlot*, *modə*, *abrkos* abrikoos, *Jozəf*, *okr*, *olivant*, *kəsto^{r}rn* *ho^{u}u^{u}t* kastoren hoed, *kwe^{i}spıdo^{r}r* kwispedoor, *pəsto^{r}r* pastoor, *domne* dominee, *Romm* (ouderwetsch voor *Romə*), *Roms*, *harmonika^o*, *alozjə* horloge, *pətron* patroon (model), *kədo* cadeau, *səko* schako, *kəloni* kolonie, *ste^{i}kədo^{r}r* stucadoor, *lokmmətif* locomotief, enz.

§ 107. In sommige woorden staat *u* of (vóór explos., vgl. § 21) u in plaats van *o^{u}u^u*.

Zoo in het ter aansporing gebezigde *tu* (naast *to^{u}u^u* uit **tō* en

in *du* toen (naast *do^u^u^u* uit **dō*), waar de u in de toonlooze syllabe ontstond.

Voorts in *mukə* moeder (als vocatief en wanneer men over zijn eigen moeder spreekt; anders *mo^u^u^udr* of, van een dier, *mo^u^wr*), *grup* goot in de koestal, *snupm* snoepen (naast *gro^u^u^up*, *sno^u^u^upm*), *stup* stoep, *mutn* moeten, vormen, die aan de westelijke dialecten (waar de oude ō tot u was ontwikkeld) kunnen ontleend zijn; echter verdient opmerking, dat steeds een labiaal voorafgaat of volgt; bij *mutn* komt ook het veelvuldig toonloos gebruik in aanmerking.

In enkele woorden, die uit het Ndl. zijn overgenomen, geeft *u* of u den ndl. klank *oe* weer: *buzərun*, *kətun* katoen, *kədus* kardoes (hond), *pus* poes, *buf* boef, *ludrt* loeder, gemeene vent, *bərurt* beroerd, *vrrust* verroest (als verwensching), *butə* (waarvoor men verder oostwaarts *brök* zegt, gelijk ook in ons dialect, als er niet van een gerechtelijke boete sprake is), *vrutfra^o^u^u* (waarvoor ook *pu^o^pha^o^lstr* gezegd wordt, bijzonder door oudere menschen).

§ 108. Door verkorting werd de ō deels u° (na een labiaal of *n*), deels a° of met rekking *a°*, vóór nasalen a° (vgl. § 85):

mu°s moest, *wu°s* wies (waarnaar *wu°zn* gewassen), *wu°sk* wiesch (waarnaar *wu°skn* gewasschen), *gənu°χ* genoeg;

a°ksl, *ha°ks* knieholte (blijkens *ks* [1]) ⟨ ofri. *hōx(e)ne*), *za°gst*, *za°gt* gij, hij zoekt, *za°gt(e)* zocht, *za°gt* gezocht, *ta°t* tot (waar de zwakkere klemtoon kan hebben meegewerkt);

ra°pst, *ra°pt* gij, hij roept (ook met u°, hoewel dit eigenlijk meer in Niezijl enz. schijnt thuis te hooren);

sta°n stond, *vrda°mm* verdoemen (voor het ontbreken van den „Umlaut" vgl. § 137).

Sta°n stond, wordt dikwijls onder invloed van 't praes. *sta°* gerekt tot *sta°n*.

Opm. In *nä^ö^gtrn* nuchter, is de ä^ö waarschijnlijk uit a° ontstaan (vgl. mnd. *nochterne*, ohd. *nuohturn* ⟨ **nōhturn*), gelijk in de verbinding *na°s* (vgl. § 88).

Nog zij vermeld *gu°l* vak in een boerenschuur (etym. onbekend), waarnaast in 't Stad-Gron. *go^u^u^ulə*.

§ 109. De wgm. ū vindt men terug als *u* of door jongere verkorting vóór explosiva (z. § 21) als u. Sommigen, die niet geheel plat wenschen te spreken, vervangen elke *u* door *ü*, resp. u door

---

[1]) In ons dialect is de *ch* vóór *s* geassimileerd.

ü, behalve in *t*u en *d*u (met u < ō, vgl. § 107), de pron. *du*, *d*u en *ju*, *j*u en vóór de *r*, waar zulk een vervanging schier immer aanleiding tot misvatting zou geven; vgl. *bür* buur, zak om het bed, waarbinnen veeren, zeegras of dgl. en waaromheen nog de *taüik* (tijk), naast *bur* boer; *lür* luur (§ 138), naast *lurn* loeren (§ 110), *sgür* schuur (§ 119), naast *sgur* bui (§ 110), *stürn* sturen (119), naast *stur* moeielijk (§ 110) (doch ook altijd *slurn*, z. § 110, hoewel **slürn* niet bestaat) en de jongere bastaardwoorden *krup*, *sup*, *trup*.

Deze *ü*-uitspraak bestaat o.a. ook in de stad Groningen en in Hunsingo. En wie in Groningen, Friesland of Drente ten halve de gemeenlandsche taal spreekt, pleegt elke ndl. *ui* door *ü* of ü te vervangen, b.v. *früt* fruit, *sgüt* schuit, i*dıt*üt ijdeltuit, *fnükn* fnuiken, *mül* muil aan den voet, *lüm* luim — woorden, welke dialectisch niet voorkomen — behalve in die vormen, waarin ook de plaatselijke tongvallen een klank hebben, ongeveer of geheel = de ndl. *ui*, b.v. in *däöeit* enz. = ndl. *duit*, *fluit*, *lui*, *kuieren*, *sluier*, en in enkele andere, als *läöeit* luit, uº*präöein* opruien.

(Dezelfde personen vervangen de ndl. *ij* door *i* of i, behalve weer in gevallen, waar ook het dialect diphthongen heeft).

§ 110. Voorb. eener *u* of u uit wgm. *ū*: *krupm* kruipen, *kup* kuip (uit een mlt. *cūpa* vat), *rup* rups, *zupm* zuipen, karnemelk, *duf* duif, *sgruf* schroef, *sgum* schuiven, *butn* buiten, *klut* kluit, *stut* wittebrood (mnd. *stūte*, blijkens 't Soester *stiütn*, zie Holthausen, *Die Soester Mundart* § 78), *grus* gruis, *krus* kroes (van haar of wol), in fraaie plooien hangend, een schoonen ronden top hebbend (van planten), lichtgeraakt, eenigszins boos, *kus* kies, baktand (mnd. *kūse*), *zuzn* suizen, *vust* vuist, *buk* buik van een flesch, pot, kan, enz. (vgl. ook *bukslo*ªn hijgen, van een dier gebezigd, eig. buikslaan), *luk* luik, *sluk* sluik (van haar), *bun* buigen, *ruχ* ruw, *zun* zuigen, *kul* kuil, *sguln* schuilen, *ul* uil (ags. *ūle*), *bur* boer, *lurn* loeren, *slurn* sloeren (mnd. *slūren*), *sgur* bui (mnd. *schūr*), *stur* moeielijk (van werk) (mnd. *stūr* streng, lastig, enz.), *krum* kruimel, *rum* ruim, *tun* tuin.

§ 111. Door verkorting hebben uº:

*də v*uº*gt* of *t f*uº*gt* het vocht (vgl. § 139 Opm. 1), *d*uº*vrt* doffer (mhd. *tūber*), wellicht ook *tr*uº*vı* troffel (mnd. *trūfel*), *sg*uº*vı* spade, schoffel (ohd. *scūvala*);

alsmede de 2de en 3de ps. sing. praes. der sterke verba, met een oorspr. *ū*: *kr*uº*pst*, *-t*, *z*uº*pst*, *-t*, *b*uº*gst*, *-t*, enz. (waarnaast ook *krüöpst*, *-t*, enz., z. § 139).

4. DE BEKLEMTOONDE TWEEKLANKEN.

§ 112. Aan de oude *ē* ⟨ *ai* beantwoordt (voor zoover de volgende syllabe eertijds geen *ĭ*, *ī* of *j* bevatte, z. § 140), behalve vóór *r* en *w*, in den regel *a*^{ä}*i*, soms (volgens een mij totnogtoe duisteren regel) *e*:

za^{ä}*ip* zeep, *sga*^{ä}*if* scheef, *ha*^{ä}*it* calidus, *ha*^{ä}*itn* nominari, *swa*^{ä}*it* zweet, *la*^{ä}*ibant* leiband (ohd. *leita* ducatus), *ara*^{ä}*in* iets laten weven (eig. laten gereed maken), *sga*^{ä}*i* scheede, *spra*^{ä}*it* sprei (plur. *spra*^{ä}*in*), *vra*^{ä}*it* wreed, *ha*^{ä}*isk* heesch, *la*^{ä}*ist* leest, *ma*^{ä}*ist* meest (uit **ma*^{ä}*inst* met een aan *me*^{i}*nst* minst, ontleende *n*), *bla*^{ä}*ik* bleek, *spa*^{ä}*ik* speek van een rad of van een stoel, *ta*^{ä}*ikn̩* teeken, *wa*^{ä}*ik* week (adj.), *da*^{ä}*iχ* deeg, *a*^{ä}*in̩* eigen, *da*^{ä}*il* deel, (*gə*)*ha*^{ä}*il* (ge)heel, *ha*^{ä}*im* heem, *la*^{ä}*im* leem, *ba*^{ä}*in* been, (*g*)*a*^{ä}*in* (g)een, *kla*^{ä}*in* (van levende wezens), dun in hun soort (vgl. mhd. *klein*, een naar de *a*-stammen verloopen oorspr. *i*-stam), *tə la*^{ä}*in* te leen (ohd. *lēhan*), *la*^{ä}*inn* leenen (ohd. *lēhanōn*), *twa*^{ä}*i* twee (het oorspr. ntr. os. *twē*), *da*^{ä}*i* die (voor zoover de vorm op het als nom. acc. pl. gebezigd *thē* berust);

zevr zeever, *et* eed, *gəret*(*sgu*^{o}*p*) gereed(schap), *gest*, *vres*, *mestr*, *wes* orphanus, *zel* zeel, hengsel van een emmer, pot, korf enz. *swem* zweem (mhd. *sweim*), *ne* neen, *o we!* (*re* als naam van een niet meer inheemsch dier kan aan 't Ndl. ontleend zijn).

De sing. praet. heeft uitsluitend *e*, wat zeker aan de *e* (uit een wgm. *ĭ*) van den plur. en 't partic. is toe te schrijven. De omgekeerde analogie zien we bij 't praeterito-praes. *wa*^{ä}*it* weet, plur., inf. en partic. *wa*^{ä}*itn* (waarbij de subst. *wa*^{ä}*it* weet, en *gəwa*^{ä}*itn* geweten).

Vóór *r* (ook vóór *r* uit *dr*) ontwikkelde zich *e*, welke, gelijk iedere *e* vóór die conson., *e*^{i} werd (vgl. § 146): *be*^{i}*r* mannetjesvarken, *ge*^{i}*r* driehoekig ingezet stuk in een kleedingstuk, *Ge*^{i}*rt* mansnaam, *e*^{i}*r* voordat, *e*^{i}*r* honor, *ke*^{i}*r* wending, maal, *kle*^{i}*rn* kleederen, *le*^{i}*r* doctrina, *me*^{i}*r* plus, *re*^{i}*rn* schreien (ags. *rárian* fremere, clamare), *ze*^{i}*r* (meest in den plur.) zweer op het hoofd.

Over de vroegere *ē* ⟨ *ai* vóór *w* en de *e*$^{ai^{i}}$ in *sle*$^{ai^{i}}$*do*^{r}*rn* en *sne*$^{ai^{i}}$ zie §§ 188, 193 en 163.

Opm. Voor ofri. achterblijvers zijn te houden: *ho*^{a}*st*(*eχ*) haast(ig), *ho*^{a}*stn* (vgl. oudoostfri. *hāste* driftig, verwant met het got. *haifsts* twist), *mo*^{a}*t* moot (vgl. nieuwoostfri. *māte* moot ⟨ **maitō*, behoorende bij het got. *maitan* enz.) en *flo*^{a}*in* liefkoozen, vleiend spreken (uit een oudfr. **flāia* = 't ohd. *flēhōn*).

Gizın geeselen, is uit het naburige Westfriesch ontleend (vgl. bij G. JAPICK *gijsselje*).

De *i* van *id_r* ieder, en *zil* ziel, vertegenwoordigt een uit de *ē* (<*ai*) vóór *o* ontwikkelden klank, waarover weldra in een der germanistische tijdschriften door prof. VAN HELTEN zal worden gehandeld.

§ 113. Door vroegtijdige verkorting is uit de *ē* (voor *ai*) e^a, bij rekking *e^a* (vóór nas. e^a, resp. *e^a*) of ook (minder vaak) e^i (vóór nas. e^i) of e_i (alleen vóór nas.) ontstaan:

bre^{a}ttə breedte, *ve^{a}t* (adj. en subst., vgl. onfrk. *feit(i)t*), *le^{a}dr* ladder, *me^{a}strkne^{a}gt* naast *mestrkne^{a}gt*, *me^{a}strapt* hoofd of bestuurder (overigens *mestr*), *me^{a}strn* dokteren, e^a*kı* eikel, *re^{a}kn̥* reiken, e^a*gt* echt (adj., mhd. *ēhaft*), *e^{a}lf* of *e^{a}lm* telw., *le^{a}lk* leelijk, boos, *Ge^{a}rat* Gerhard, *Ge^{a}rit* Gerrit (uit **Gērfrīd*), *e^{a}s* (bij 't bikkelen) éénmaal 't bedoelde, d. i. één bikkel in den verlangden stand (hiernaar *twe^{a}s*, *dre^{a}s*), *e^{a}zn* (z. § 68), *kle^{a}zn* kleinzen, *bla^{o}u^u-me^{a}stjə* (bij MOLEMA *bloomaiske*, *bloumastje* blauwe mees, diminutief van **mai^{i}skə*, na verlies van 't simplex niet meer verstaan en toen verknoeid; regelmatig ware *-me^{a}stjə*; *me^{a}stjə* is dimin. van *m$e_i$sk* mensch), de 2de en 3de ps. sing. praes., het praet. en partic. pass. der verba *vrbra^{ä}in* verbreeden, *kla^{ä}in* kleeden en *ra^{ä}in* met gel. bet.: *vrbre^{a}tst*, *vrbre^{a}tt*, *vrbre^{a}də*, *vrbre^{a}tt*, enz.; — misschien **he^{a}ftəχ* (§ 138);

he^{i}ləgə do^{a}n̥ heilige dagen, *Alrhe^{i}ləgn̥* Allerheiligen (overigens *hai^{i}ləχ*, z. § 140), *He^{i}nrk* (fem. *-tjə*), Hendrik, *he^{i}mı* zindelijk, *he^{i}mın* schoonmaken (indien VERDAM, *Mnl. Wb.*, terecht *hemelen* uit *heimelen* afleidt);

he^{a}ttə, *he^{a}tn* hitte (mnl. *hette*, *hetten*), *he^{a}tns* id. (*-ns* als afleidingssuffix, gelijk b.v. in *kwo^{a}ns* boosheid, van *kwo^{a}t*, *vrka^{o}lns* verkoudheid, enz.) naast *he^{i}ttə*; *t he^{a}tnt* het geeft hitte, *he^{a}tnpustn* of *he^{a}tnputn* kleine, met vocht zich vullende puistjes als huiduitslag;

ale_inəχ alleen, *$e_i$ntr* eenjarig paard (<**ainwintrus*), *tw$e_i$ntr* tweejarig paard (beide ook adj. vóór *bu^{o}l* stier enz.), *tw$e_i$ntəχ* telw., *v$e_i$nt* ongetrouwd manspersoon, knecht, boerenknecht.

Wat over mnl. *hellig* wordt opgemerkt bij V. HELTEN, *Mnl. Spr.* § 116, moet evenzeer gelden voor ons *he^{i}ləgə*, misschien ook voor *ale_inəχ*, *e^{a}lf*, *le^{a}lk.*

Opm. In een paar ofr. residua (met een oude *ā*, uit *ai*) leverde de verkorting a of met rekking *a*: a*tr* etter in het oog, *Də Gast* de zandige hoogte tusschen Zuid- en Noordhorn, *Grotəgast*, *Lü^{ö}tjə-*

gast dorpen in 't zuidwesten van 't Westerkwartier (vgl. over de oorspr. *ai* van dit woord *Ned. Wb.* IV 735).

§ 114. De *ei* in vreemde woorden is, evenals de door een „Umlautsfactor" ontwikkelde *ei* der inheemsche vormen (z. § 140), in den regel *aii* geworden: *krwaii* karwei, *praii* prei, *bakəlaiin* bakkeleien, *plaiit(n)* pleit(en), *plaiistr* pleister, *plaiistrn* pleisteren (ofra. *paistre*), *pəlaiis* paleis, *fajın* feilen, uit **faiəln* (z. § 40);

alsmede *kaiizr* keizer (was het woord oud = os. *kēsur*, dan zou het *kaäizr* of misschien *kezr* luiden).

(Zonderling en mij onverklaarbaar is de diphthong in *planteaiit* (adv.) in menigte; de *eaii* toch wordt anders slechts aangetroffen als het produkt der diphthongeering van een **ē* of **ī*, z. §§ 163 en 164).

Vóór *n* staat hier evenwel *aäi*: *kaptaäın* kapitein, *kastılaäın* kastelein, *pastılaäın* porselein, *traäın* spoortrein, *kaontraäın* plaats met omstreken (uit *contreie* met aangevoegde *n* onder invloed van ?).

Opm. Voor *peinn* enz. z. § 151. Bij *bəlın* balein, schijnt volksetymologie, d. i. aansluiting aan *lın* lijn, in 't spel te zijn geweest.

§ 115. Aan de wgm. *au* beantwoordt (behalve vóór *w*, zie § 174) *o*, resp. *or* vóór *r*:

kopm koopen, *lopm* loopen, *dof*, *gəlof*, *blot*, *grot*, *brot*, *rot*, *los*, *ost(n)*, *ozn* water uitscheppen (on. *ausa* scheppen), *hüslok* huislook, *rok* (subst.), *hoχ*, *oχ*, *kol* caulis, *bom*, *tom* toom van een paard, worp biggen, *bon*, *lon*, *stro*;

orr, *Morr*.

Zie voorts nog §§ 141 en 166.

Opm. Op de aan 't Westfriesch ontleende **bāken* (oudwestfr. *bāken* = ohd. *pouhhan*) en **lāje* vlam (vgl. nwestfri. *leage*, uit **lāge* = 't mnl. *loge* vlam, uit **lauga*) berusten *boak(n)* baak, baken, en *i leigtə loajə vlam*, met *oa* uit **ā* (vgl. § 101).

In het insgelijks aan het Westfriesch ontleende *dauuuneatı* doove netel, urtica non pungens (vgl. *doawe nettel* in 't *Lexicon Frisicum* van Halbertsma, bl. 619), hebben we met een tot een grondvorm *dŏf* (= 't ndl. *dof*) terug te brengen adjectief te doen (voor de ontwikkeling van *ŏf* tot *ouw* in 't Westfri. z. PBB. XIX 351 vlg.).

§ 116. Vroegtijdige verkorting leverde ao (vgl. ao uit *ŏ* in de gesloten syllabe, § 85) of met rekking *ao* op in:

laopst, *laopt* curris, -it, *kaovst*, *kaoft* emis, -it, *kaoft(ə)* kocht, *kaoft* gekocht, *brülaoft* bruiloft.

Voorts met *äö* voor ao (z. § 88): *bräös* bros (mnd. *brōsch* als *a*-stam tegenover 't on. *breyskr*), *läözn* lossen (met niet „geumlautete"

voc. uit de gesyncopeerde praeteritale vormen *lōsda* enz.) en het onder invloed daarvan ontwikkeld *lä^{ö}s* los (got. *laus* ledig).

§ 117. Aan de oude *ē* < *io* < *eo* beantwoordt *a^{ä}i*:

la^{ä}ip liep, *ra^{ä}ip* riep, *la^{ä}if* lief, *sta^{ä}if-* stief- (vader enz.), *vrdra^{ä}it(n)* verdriet(en), *ga^{ä}itn* gieten, *sga^{ä}itn* schieten, *la^{ä}it* lied, *na^{ä}i* neet of niet, *wa^{ä}in* wieden, *ba^{ä}ist* eerste melk (ohd. *biost*), *ka^{ä}izn* kiezen, *vrla^{ä}izn* verliezen, *vra^{ä}izn* vriezen, *za^{ä}ik* ziek, *bədra^{ä}iŋ* bedriegen, *la^{ä}iŋ* liegen, *vla^{ä}iŋ* vliegen, *ba^{ä}jr* bier, uit **ba^{ä}iər*, *da^{ä}jr* dier, uit **da^{ä}iər* dier, *va^{ä}jr* telw., uit **va^{ä}iər* (vgl. § 40), *pra^{ä}im* priem, *ra^{ä}im* riem, *da^{ä}inn* dienen, *bəta^{ä}in lo^{a}tn* laten begaan.

Over *kne^{a}i^{i}* en *re^{a}i^{i}* z. § 163.

Opm. 1. In *rai^{i}t(n)* riet(en) berust de *ai^{i}* (vgl. §§ 110 en 140) op een oudere (mij duistere) *ei* (vgl. mnd. *reit* naast *rēt*, ondfrk. *ried*, ags. *hrēod*).

Kniln knielen, en *astjəblift* zijn Neerlandismen.

Opm. 2. Met de behandelde *a^{ä}i* is op één lijn te stellen de *a^{ä}i* <**ē* < os. *ea* < os. *ia* in: *dra^{ä}i* drie (os. *threa*, *thria*), *za^{ä}i* zij als sing. en plur. (als plur. < os. *sea*, *sia;* als sing. uit een in den nom. ingedrongen acc. *sea*, *sia;* vgl. mnd. *sē* als plur. en sing.), *da^{ä}i* die (voor zoover de vorm in den acc. sing. fem. en nom. acc. pl. ontwikkeld is, oorspr. *thea*, *thia*).

Opm. 3. Met den representant van *ē* uit *io* en *ia* zijn samengevallen: de regelmatige representant der door geen „Umlautsfactor" gevolgde *ē* uit *ai* (z. § 112) en die van de wgm. *ē* (voor zoover er geen *r* of nasaal volgde, z. § 103). Uit deze *a^{ä}i*'s voor een oudere *ē* is begrijpelijk de *a^{ä}i* in bastaardwoorden uit een bij de ontleening als *ē* uitgesproken voc. (vgl. *o^{u}u^{u}* uit *ō* in vreemde woorden, § 106 Opm. 2):

apta^{ä}ik(r) apotheek, apotheker, *hipta^{ä}ik* hypotheek, *argəna^{ä}il* kamertje of hokje, dat uit het dak naar voren springt (in de stad *arkəna^{ä}il*), *pipkəna^{ä}il* kaneel, *vrwa^{ä}il* fluweel, *plümva^{ä}jr* primula veris.

Daarnaast ook vormen met een *ē*, resp. *e^{i}* (vóór *r*), die getuigt voor een ontleening na de ontwikkeling der *a^{ä}i* uit *ē* of toe te schrijven is aan den invloed van kerk en school (vgl. § 106 Opm. 2):

kəmedi comedie, vertooning, *magnet*, *profet*, *salpetr*, *evaŋeli*, *jəwel* juweel, *kəstel* kasteel, *prijel*, *prsel* perceel, *tonel*, *kəle^{i}ra^{o}* cholera, *filəsəpe* vélocipède, *pa^{o}tməne* porte-monnaie, de uitgangen *-e^{i}rn* en *-es*.

In *kəta^{ä}jr* kwartier, *plza^{ä}jr* pleizier, *məna^{ä}jr* manier (vgl. § 40)

mogen we vergroningschte vormen zien van de ndl. *kwartier*, *plezier*, *manier* (vgl. de Groningsche *a*^{ä}*i* tegenover de ndl. *ie*).

Pa^{ä}*ik* piek (wapen), herinnert in verband met het mnd. *pēk* piek (vanwaar echter die *ē*?) aan *ba*^{ä}*ist* (z. § 103 Opm. 1).

Nog zij vermeld: *dö*^{r}*r strükn̥* e$_{i}$ *strve*^{a}*ln* door struiken en struweelen, met volksetymologische „Anlehnung" van *-weln* aan den plur. van *ve*^{a}*lt*, nam. *ve*^{a}*ln*.

§ 118. Vroegtijdige verkorting der *ē* ‹ *io* heeft deels e^{i} of met rekking *e*^{i}, deels (vóór *lk*, *rk*) *e*^{a} (toevallig alleen gerekt) opgeleverd: *we*^{i}*tst*, *we*^{i}*t* gij, hij wiedt, *we*^{i}*də* wiedde, *we*^{i}*t* gewied, *le*^{i}*gt* lux, lucidus (vanwaar *le*^{i}*gtn* licht geven, naast *lü*^{ö}*gtn* bijlichten, z. § 120); *e*^{a}*lk*, *De*^{a}*rk* Diederik.

Over de *ä*^{ö} van *vä*^{ö}*rı(s)* vierendeel(s) zie § 158, over de *a* van (*n*)*arn̥s*, enz. (n)ergens § 143.

§ 119. Aan een oorspr. *iu* beantwoordt *ü*, resp. ü vóór explos. (vgl. § 21):

düvı duivel, *düstr* duister, *gətüχ* getuige (mhd. *ziuge*), *gətün̥* getuigen (ohd. *giziugōn*), *tüχ* tuig (ohd. *giziug*), *tün̥* bij een handel, vooral ruil, geen schade beloopen (westfri. *tsjūge* bij ruil de volle waarde voor iets krijgen), *dür*, *gür*, a^{o}*nhür* vuil (os. *unhiuri* schrikkelijk), *sgür* schuur (ohd. *sciura*), *stür(n)*, *vür*, *strünn* rondloopen om iets te kapen of te beluisteren (mhd. *striunen* snuffelend rondloopen, ohd. *gastriunan* lucrari), a^{o}*nzün* onzindelijk (on. *ūsȳnn* onaanzienlijk ‹ **unsiuni*), *bədün* beduiden (ohd. *diuten*), *Düts* Duitsch (ohd. *diutisc*), *lü* of *lü* lieden.

§ 120. Vroegtijdige verkorting, welke ü^{ö} opleverde, vertoonen: *jü*^{ö}*k* juk (vgl. ohd. *giuh* = nhd. dialect. *jeuch*), *vrlü*^{ö}*s* verlies (vgl. mnd. *vorlūs*, d. i. *vorlüs*, ‹ **forlius*), *lü*^{ö}*gtn* bijlichten (ohd. *liuhten*), alsmede de 2de en 3de pers. sing. praes. ind. der sterke verba met *a*^{ä}*i* (vgl. § 117): *gü*^{ö}*tst*, *gü*^{ö}*t*, *vlü*^{ö}*gst*, *-t*, enz. bij *ga*^{ä}*itn* gieten, *vla*^{ä}*in* vliegen, enz.).

§ 121. De behandeling der Rom. diphthongen vertoont natuurlijk weinig belangwekkends, daar de voor den Nederlander noodige wijzigingen reeds in de zuidelijke gewesten waren aangebracht. Over *a*^{i} en *a*^{ä}*i* uit *ei* z. § 114; over *kəta*^{ä}*jr*, enz. § 117 Opm. 3. Verder zegt men b.v.: *fo*^{i} fooi, *ro*^{i} rechte lijn (oudfra. *roi*), *ro*^{i}*n* in een rechte lijn kunnen loopen, het pad kunnen treffen, doch met *ä*^{ö}*e*^{i} uit **oi*: *flä*^{ö}*e*^{i}*t(n)*, *vrnä*^{ö}*e*^{i}*s* fornuis (vgl. mnl. *floyte*, *fornoys*), *harpä*^{ö}*e*^{i}*s* harpuis (fra. *harpois*), *kä*^{ö}*e*^{i}*f* kuif (gewijzigd onder invloed van het oudfra. *coiffe*, vgl. FRANCK, *Etym. Wb.*).

Juiⁱn, enz. (§ 10) mag misschien, niettegenstaande de afwijkende ontwikkeling tot *uiⁱ* (vgl. § 181 Opm. 2), gelden voor ontleend aan 't mnl. *joye*, *joyen* en dus middellijk aan ofra. *joie*, *joïr*.

III. „UMLAUT".

§ 122. Over *o*-„Umlaut" z. § 97.

De van een volgende *ĭ*, *ī* of *j* uitgaande „Umlaut" heeft zoowel de oorspr. korte vocalen (*ă*, *ŭ*) gewijzigd als de oorspr. lange (*ā*, *ō*, *ū*) en de uit *ai*, *au* voortgekomen contracties.

§ 123. Een volgende *χχ* of *χ* + *t* verhindert den „Umlaut" der oorspr. korte *a*, doch niet dien der oorspr. korte *u*:

lagn̥ lachen (got. *hlahjan*), *gəslagt* (ohd. *gislahti*); [niet bewijzend zijn *halvslagtəχ* en het suffix -*agtəχ*, waar -*əχ* ook op een vroeger -*ag* kan berusten, en *gədagtəχ*, *ındagtəχ*, *magtəχ*, *wazn* cereus, welke zich naar het subst. kunnen gericht hebben];

lüögt lucht, *lüöftəχ* luchtig, enz. (z. § 129).

§ 124. Een volgende *rr* of *r* + andere cons. verhindert den „Umlaut" der oorspr. korte *a* niet blijkens de § 128 vermelde gerekte vormen.

Bij niet-rekking is de „Umlaut" niet te herkennen, want eᵃr moest zich in ieder geval weer tot ar, *ar* ontwikkelen (vgl. ar, *ar* < een oorspr. *ĕr*, § 143).

Bij de oorspr. korte *u* steeds „Uml." (z. § 129).

§ 125. In de afleidingen op -*ĕ̆re* (ohd. -*āri*) vertoont zich ten deele wel, ten deele geen „Umlaut" van den klank der hoofdsyllabe:

röüüümr roemer, *röstr* rooster, *sgröʳr* snijder, naaister (leeft nog alleen in de herinnering voort; het woord werd vóór een vijftig jaar nog gebruikt, doch was toen reeds min gewoon), *sgepr* schaapherder;

doch *tragtr* trechter (vgl. § 123), *oᵃkr* aker (uit **akāri*, mlt. **acārium* voor *aquārium*), *zaᵒlr* zolder (os. *solĕ̆ri*), *mokr* (Ten Doornk. K. *möker*), *bakr*, *joᵃgr* jager, *kloᵃgr* klager, *vroᵃgr* vrager, enz.;

voorts *kraᵒmr* kramer, *Kraᵒmr* als familienaam, naast *Kremr* en *kremılətın* onverstaanbare taal (vgl. § 52).

§ 126. Vaak ontbreekt de „Umlaut" door analogie, minder vaak heeft hij analogice zijn gebied uitgebreid.

De abstracta op -*ə* (uit -*ī*), -*tə* (uit -*itha*) hebben zelden „Umlaut": *glattə* gladheid, *nattə* natheid, *kaᵒlə* koude, *gəwontə*, *swoᵃrtə*

zwaarte, *gədoᵘuᵘntə* gedoe, *gəbaäintə* gebeente, *gəmaäintə* gemeente, *grottə*, *hogtə*, *daäiptə* diepte, *laäivdə* liefde.

„Umlaut" hebben: *eleịnə* (als geïsoleerd van *lat* land), *leịŋtə* lengte (misschien doordat het in vorm niet dadelijk herinnert aan *lak* lang; cf. *leịŋŋ* lengen).

De diminutiva op *-jə* en *-kə* missen steeds den „Umlaut": *katjə*, *lamkə* lammetje, enz. enz.

Evenzoo de denominativa, welke zich in vorm bij de diminutiva aansluiten (vgl. § 49): *hajntjn* elkaar de hand geven, *majntjn* gemeenschappelijk (*inə manə*, vgl. oudoostfr. *mănda*, *Altostfri. Gramm.* bl. 150) zaken doen, *maojntjn* monden, bevallen, *klutjn* met kluiten gooien, *sneaiibaltjn* met scheeuwballen gooien, *vustjn* elkaar de hand (eig. vuist) geven, *natjn* voortdurend nat zijn (van het weer), en de hiermee te vergelijken afleidingen *stadjr* stadbewoner (meest bepaaldelijk Groninger), *Waoltjr* bewoner der *Waoln* (zuidelijk Westerkwartier), *baojntjr* koopman in bonte manufacturen, enz.

Ook vóór de uitgangen *-neis* of *-ns*, *-lein* of *-ıŋ*, *-lŋ*, *-lik(s)* of *-ık(s)* staat nooit „Umlaut": *bəgraftnneis* begrafenis, *gəvaŋŋneis*, *groᵘuᵘtnneis* groetenis, *vrkaolns* verkoudheid, *vaonəs*, *vrdaoməleiŋ*, *staoməleiŋ*, *laäivəleiŋ*, *twaäilŋ* tweeling, *vaonıŋg* vondeling, *haokəleiŋ* of *haokıŋ*, *makık* gemakkelijk, *manık* goed uitgewassen (van menschen en dieren), *sganık* schandelijk, *bəvatık*, *doadık* dadelijk, *sgoadık* schadelijk, *oakık* akelig, enz.

Evenmin in de adjectieven op *-n* (uit *-īn*) en *-sk* (uit *-isk*): *matn* matten, *haoltn* houten, *wuoln* wollen, *gloazn* glazen, *hoarn* haren, *aäikŋ* eiken, *laäimm* leemen, *lon* looden, *aoltsk* oudachtig, *matsk* loom, mat makend (van 't weer), *buolsk* naar den stier verlangend, *hoatsk* haatdragend, *grotsk* trotsch, *klaäimsk* kleverig (vgl. § 140 aan 't slot), enz.

Ook de adjectiva op *-əχ* hebben meest geen „Uml." ('t zij analogice, 't zij doordien *-ag*, *-ug* ten grondslag ligt): *hanəχ* handig, *goᵘuᵘdəχ*, enz.

Bij comparatieven en superlatieven hoort men slechts „Umlaut" in *betr*, *beast* en *least* (als adv. van tijd *least* en *leaznt*) en het niet meer als comparatief gevoelde *beat-* (in *beatóvrgrofoadr*, *beatóvrgropmoᵘuᵘdr*, *beatóvrgrotaolrs*, betovergrootvader, -moeder, -ouders, *béatovrmäörŋ* of *-mäörn* de dag na overmorgen, en *béateirəgüöstr* de dag vóór eergisteren).

Zelden vertoont bij verba de 2de en 3de ps. sing. praes. „Umlaut" (voor uitzonderingen zie §§ 135, 137, 139).

Waar het praesens „Umlaut" had, doch het praet. en part. niet. is bijna altijd een der beide vormen gegeneraliseerd.

§ 127. Aan de wgm. *ă* in gesloten lettergrepen, gevolgd door een „Umlautsfactor", beantwoordt e^{a} of met rekking e^{a}; vóór nasalen meestal e_{i}, soms e^{a} of met rekking e^{a}, zelden e^{i} (zie § 149 aan 't eind). Vóór een *r* (niet < *d*, vgl. ben. $be^{a}rə$) staat a, *a* (§ 143), met een paar uitz. (zie ben.). De „Umlaut" van *ă* was dus met de oorspr. *ĕ* samengevallen.

Voorb.: $re^{a}pm$ reppen, $sge^{a}pm$ scheppen (in beide beteekenissen), $we^{a}p$ webbe, $bəse^{a}vm$ beseffen, $he^{a}gtn$ hechten, $ne^{a}t$ rete, $ze^{a}tn$, $we^{a}n$ wedden, $e^{a}sk$ esch (vgl. mhd. *esche* fem., uit **aski*-), $me^{a}stn$ (ohd. *mesten* uit **mastjan*), $le^{a}kn$ lekken intr. (ags. *leccan* trans.), $re^{a}kn$ rekken, $gewe^{a}lt$, $he^{a}l$, $he^{a}lt$ (os. *helith*);

$be^{a}rə$ bed (< $*be^{a}də$), $de^{a}l$ deuk, inzinking in 't land (mhd. *telle* Schlucht), $e^{a}\chi$ zelfkant (os. *eggia* spits), $ze^{a}n$ zeggen, $e^{a}l$, $te^{a}ln$, $be^{a}st$ best, $le^{a}st$ laatst.

Zie voorts §§ 149 en 143.

Langs analogischen weg is de „Umlaut" een paar maal verdwenen: $hanə\chi$ handig, $vrstanə\chi$ verstandig, *kalkn* kalken (adj. en verbum, vgl. Ess. Evang. *gikelcton*).

Doch met „Umlaut" vinden we: $kre_{i}\eta kn$ (welks grondwoord verloren is), $be_{i}l^{n}$ klaargemaakte vlasschoof (mnl. *bendel* band), $bəle_{i}mrn$ belemmeren, $stre_{i}mm$, $sge_{i}nn$ schenden, $he_{i}n$- (zie § 149), $bəhe_{i}nə\chi$ (ib.), $bəste_{i}nə\chi$ (ib.), $ke^{i}mm$ kammen (doch $wu^{o}l$ *kamm*, $wu^{o}l$-*kamr*), $le_{i}\eta n$ lengen, $le_{i}\eta tə$.

§ 128. Vroegtijdige rekking vóór *r* + dentaal (*t*, *d*, *s*) vertoont e^{i} (vgl. § 146):

$Me^{i}rt$ Maart (ohd. *Marzeo* en *Merzo* < *Martius*), $me^{i}rt$ bunzing (oorspr. *u*-st., vgl. KLUGE, *Etym. Wtb.* i. v. *Marder*; de „Umlaut" moet dus herkomstig zijn uit den ouden nom. acc. plur. **marđi*), $ve^{i}rə\chi$ vaardig, zonder lichaamsgebrek (ohd. *fartig*), $ave^{i}rn$ aanvaarden (afleiding van een subst. met *i*-stam = 't ohd. *fart*, verb. *farti*), $ke^{i}rs$ kaars (ohd. *kerza* en *charza*, wijzende op **karzia*), $ve^{i}rs$ vaars (mhd. *verse* < **farsi*-), $Me^{i}rtn$ (waarnaast ook *Martn* met *ar* uit een niet gerekt $*e^{a}r$).

§ 129. Aan de wgm. *ŭ* in gesloten lettergrepen, gevolgd door een „Umlautsfactor", beantwoordt (met den tusschentrap *ü*) een $ü^{ö}$, vóór nasalen $ü^{ö}$ of ook $ä^{ö}$, $ä^{ö}$:

$drü^{ö}p(m)$ drup(pen), $krü^{ö}p$ kribbe (ags. *crybb*), $stü^{ö}br$ en $ka^{o}p$-$stü^{ö}br$ twee soorten van raagbol ($*ka^{o}p$ = spin), $stü^{ö}m$ spinraggen

wegnemen (vgl. mnd. *stubben* afstoffen, d. i. *stübben*, afleiding van *stübbe* stof = got. *stubjus*), *sgüötr* schutter (ags. *scytta*), *püöt*, *müörə* mud < **müöddə* (zie § 143 Opm. bij *beürə*), *sgüön* schudden, *də küözn* pulvinus, *lüöstrn* luisteren (vgl. ags. *hlystan* hooren), *rüöst(n)* rust(en) (uit **rusti*, **rustjan*; vgl. mnd. *ruste*, *-en*, d. i. *rüste*, *-en*), *gəlüök*, *stüök*, *müöχ* vlieg (langbeende *müöχ* 'mug'), *rüöχ*, *hüöl* schil om een erwt, boon of tarwekorrel, kaf in roggebrood, *üölk* bunzing (in de niet meer verstane uitdrukking: *steinkŋ az n* —; vgl. mnd. *ullik*, d. i. *üllik* en z. ook HOLTHAUSEN, *Soester Mundart* § 56), *züölt* zult (subst.), *wüörŋ* worgen (mhd. *würgen*);

met generaliseering der in den optatief ontwikkelde üö: de praeterita *bədüörf*, *büörχ*, *stüörf*, *swüörf* bedierf, borg, stierf, zwierf, *bədüörm*, enz. plur., *bedüörm*, enz. part., *güönn* gunnen (waarnaar 't praet. *güöndə*, 't partic. *güönt*, *gäont*), *düögt(ə)*, *-tn* deugde(n), *düögt* gedeugd (waarnaast ook onder invloed van het praes. *döŋ*: *dögdə*, *-dn*, *dögt*);

met generaliseering der in de casus met suffix *-ĭ* ontwikkelde üö: de vroegere *i*-stammen *lüögt* lucht (ohd. *luft*, dat. sing. *lufti*), *gədüölt*, *sgüölt* culpa (*sgüölə* financieele schuld, oorspr. plur.), *züögt* in *gelə züögt*, *vlüögt* vlucht, *vrüögt* vrucht, *vüörχ* vore (met üö uit den plur. = mhd. *vürhe* < **furhi*), *wüörm* worm (evenzoo met üö uit den pl. os. *wurmi*, d. i. *würmi*).

Voor *süöf* verstompt van geest, en *vrsüövm* verstompt worden, naast *suof* en *vrsuovm*, zijn de grondvormen **suf* (met *ŭ* als „Tiefstufe van *we*, vgl. os. *sweƀan* droom, enz.) en **suffian* aan te nemen.

Vgl. nog de eveneens op een prototype met *i* wijzende *sgüörk* schurk, en *sgüörft* schurft.

Vóór een nasaal deels äö, *äö* (vgl. § 36), deels üö:

stäömpr stumper, *käönəgŋ* afkondigen (in de kerk), *däön* dun, met *däönneak* slaap (ohd. *dunwengi*), *gäöst* gunst, *käöst* kunst (met een voc. uit de verbogen vormen **günsti*, **künsti*);

lüöml, *hüöml* (zie § 88), *büönl* bundel, *büönr* bunder, *küönəχ* kundig, *küönə* kunde, bekendheid, *ütmüöntn* uitmunten, *peprmüönt* (mhd. *münze* muntkruid), *plüönrn* plunderen, *plüönn* oude kleeren, stel kleeren, slechte oude meubels;

met oude syncope: *müönt* (mhd. *münze*, ohd. *munizza*), *läös* luns (<**lüöns* <**lünsa* <os. *lunisa*), *äöstr* (<**üönstr*) unster.

Opm. Een Friesch residuum is *peat* uitgebaggerde veenplas (oudoostfri. *pet* put).

§ 129*. Rekking der üö tot *ör* vertoont *dörrn* durven, zwak en

regelmatig, behalve dat het impf. naast *dörrdə* ook *düörst(ə)*, *dörrst(ə)* luidt (natuurlijk heeft men hier te doen met uit den optatief ingedrongen „Umlaut").

Daarentegen de mansnamen *Jüörə* en *Jüörm* (andere woorden met onze voc. vóór *r* zijn mij niet bekend).

§ 130. Aan de wgm. *ă* in open lettergrepen, gevolgd door een „Umlautsfactor", beantwoordt *e* (e), resp. *ei* vóór *r* (vgl. § 146). De klank is dus met den representant der oorspr. *e* samengevallen, evenals in gesloten lettergrepen de eª uit *ă* met de eª uit *ĕ*, vgl. § 127).

Voorb.: *klepı*, *lepı*, *betr*, *ketı*, *edı*, *redə* verstand, redevoering, *ren* reden, *ste* plaats (os. *stedi*), *ezı*, *zeŋ* sagena, *elenə* (neutr.) ellende, *ven* (vgl. PBB. XVI 278), *heir* schare, *meir* lacus.

De weinige afleidingen hebben de vocaal der grondwoorden overgenomen (vgl. § 126): *gloªzn* glazen, *sgaºmtə* schaamte, *bəsgoªdəgŋ* beschadigen.

Ook ontbreekt hier de „Umlaut" in het telw. *twalf* of *twalm* (evenals in 't ndl. *twalef*, *twaalf;* de verklaring van het verschijnsel is te zoeken in de niet toonlooze uitspraak der slotsyllabe).

Opm. De vorm *aäint* eend, wijst in verband met de *aäi* < *ē* (z. § 117 Opm. 3) op een tijdens gemelde ontwikkeling bestaand **ēnt*, dat (ten gevolge eener volksetymologie?) deze voc. had aangenomen in plaats van de oorspronkelijke, die *e* had moeten opleveren (vgl. ohd. *enit* < **anit*, naast *anut*). (Elders, b.v. in het dorp Stedum, zegt men *ent*; vgl. de tweeërlei ontwikkeling der uit *ai* voortgekomen klanken, § 112.) Hiernaast met verkorte en daarna gerekte voc. *eªrk* mannetjeseend (mnd. *enderik*).

§ 131. Verkorting is op te merken in: *meinəχ* (z. § 149 D), *meªri* merrie (ohd. *meriha* naast *marha*) en in het wat formeele ontwikkeling betreft met *meªri* te vergelijken *beªri* berrie, in *bukbeªri* bodem van een boerenwagen. Zie voorts nog *eªrk* in § 130 Opm.

§ 132. Aan de wgm. *ŭ* in open lettergrepen, gevolgd door een „Umlautsfactor", beantwoordt *ö*, resp. *ör* vóór *r* (vgl. § 146):

höp heup (ags. *hype* < **hupi*), *kröpı* kreupel, *övıleir* overleder (met *övı-* uit **övr-*, vgl. § 52, voor **övər-*; we vinden hier het eenige spoor van de praepositie met *i* in 't suffix), *sgövı* (< **skuvil*) schaats, *nöt* nux (de „Umlaut" herkomstig uit den plur. van den *i*-stam, vgl. ohd. *nuz*, pl. *nuzzi*), *Jöt* Jood, *böl*, *jökŋ* jeuken (mhd. *jücken*), *kökŋ* keuken, *töχ*, *tögı*, *pöl* peluw (ohd. *pfuliwī*), *dörr* deur, door, *körrn* keuren, *mörr* murw (ohd. *murwi*), *klömm* kleumen (uit

**klumian*), *könək* koning, *zön* zoon (de „Umlaut" herkomstig uit den nom. acc. plur. os. *suni*).

Opm. De *ŏ* kon natuurlijk slechts in ontleende woorden vóór een „Umlautsfactor" staan. Als voorb. van daardoor veroorzaakten „Umlaut" ken ik alleen *öljə* olie.

§ 133. Verkorting der *ö* tot ü^{ö} vertoonen *sgü^{ö}tı* schotel, en *rü^{ö}zı* reuzel. (Over ü^{ö}, *ä^{ö}* in een paar vbb. met vroegtijdige syncope zie § 129.)

Voor *ba^{o}tr* (in plaats van het in naburige dorpen, b.v. Niekerk, gangbare *bü^{ö}tr* < **butira*, vgl. mnl. *buetre*), z. § 100.

§ 134. Aan de wgm. *ā*, gevolgd door een „Umlautsfactor", beantwoordt *e*, resp. *e^{i}* vóór r (z. § 146):

gef gaaf (adj.) (mhd. *gaebe*), *kes* kaas (ohd. *chāsi*), *leχ* laag (mhd. *laege*), *geha^{o}ŋr* geeuwhonger (ohd. *gāhi* snel, plotseling), *be^{i}rn* ophef maken (os. *gibārian* zich gedragen), *vrve^{i}rt* vervaard (vgl. mnd. *vervēren* doen schrikken, uit -**fārian*, afleiding van een os. *fār* insidiae), *bəwe^{i}rn* beweren (mhd. *bewaeren*), *sge^{i}r* schaar (mhd. *schaere*).

Geen „Umlaut" vertoonen: *gəno^{a}dəχ* genadig, *sto^{a}rəχ* langzaam, doch aanhoudend, uit **sto^{a}dəχ* (zie § 143 Opm. en vgl. ohd. *stātig*), *zo^{a}ləχ* zalig, *jo^{a}rəχ* jarig, *da^{o}nəχ* danig, met een oorspr. suffix *-ag* of onder invloed van het grondwoord. *Ro^{a}tsı* (os. *rādisli*), *no^{a}st* (ohd. *nāhist*) naast, *vrklo^{a}rn* verklaren (mhd. *erklaeren*), *vrwa^{o}nt* verwaand (mnd. *vorweent*, uit -**wānid*), hebben zich gericht naar *ro^{a}n*, *no^{a}*, *klo^{a}r*, **wa^{o}n*.

De adjectieven met een oorspr. *i*-stam *tro^{a}χ* traag (ohd. *trāgi*), *bəkwa^{o}m* bekwaam, niet dronken, geschikt voor gebruik (ohd. *biquāmi*), *swo^{a}r* (ohd. *swāri* en *swār*), *vrna^{o}m* voornaam, en die op *-bo^{a}r* (ohd. *-bāri*) berusten op een naar de *a*-flexie verloopen grondvorm. Voor *gəbo^{a}r* gebaar (os. *gibāri*) is invloed aan te nemen van een met het mhd. masc. *gebār* overeenstemmend nomen.

§ 135. Verkorting vertoonen *me^{a}zıs* mazelen (uit **māsil* van **māsa* = mhd. *māse* vlek), en de bij *lo^{a}tn* laten, *slo^{a}pm* slapen (z. § 101) behoorende 2de en 3de pers. sing. praes. ind. *le^{a}tst*, *sle^{a}pst* sinis, dormis, *le^{a}t*, *sle^{a}pt*. (Daarentegen, met verkorting uit de vormen, waar de „Umlaut" door analogie was verdwenen, *bratst*, *ratst*, enz., z. § 102).

Voor *zagt* (met rekking voor **zagt*) is een met het ohd. *samft* te vergelijken prototype **sāft* aan te nemen.

§ 136. Aan de wgm. *ō*, gevolgd door een „Umlautsfactor", beantwoordt *ö^{ü}ü^{ü}*, de diphthongeering van $\bar{\bar{o}}$ (vgl. *o^{u}u^{u}* uit *ō*, § 106):

prö^{ü}ü^{ü}m proeven (mhd. *prüeven*), *zö^{ü}ü^{ü}t* zoet, *brö^{ü}jr* broeder (<**brö^{ü}ü^{ü}ər*, de vocaal uit den plur. **brōdir*, vgl. V. Helten, *Mnl. Spr.* p. 80 boven aan), *mö^{ü}ü^{ü}də* moede (os. *mōdi*), *vö^{ü}ü^{ü}ln* voelen (os. *gifōlian*), waarnaar door analogie *gəvö^{ü}ü^{ü}l* gevoel (vgl. nhd. *gefühl*, z. *D. Wtb.* i. v.), *rö^{ü}jrn* roeren (os. *hrōrian*), *rö^{ü}jr* beweging (os. *hrōri*), *nö^{ü}ü^{ü}mm* noemen (mhd. *nüemen*), *rö^{ü}ü^{ü}mr* roemer (vgl. nhd. *Römer*), *grö^{ü}ü^{ü}n* groen (os. *grōni*), *bö^{ü}ü^{ü}k* beuk (ags. *bēce*) en *bö^{ü}ü^{ü}kŋbom* (uit **bōkīn*), *bö^{ü}ü^{u}kŋ* beukenoot;

alsmede *inə mö^{ü}ü^{ü}t* te gemoet, naar analogie van een verb. (= os. *mōtian*), *hö^{ü}ü^{ü}m* behoeven, naar analogie van een adj. (dat aan het ags. *behēfe* beantwoordde; naar het ags. *behōfian* ware een verb. met *o^{u}u^{u}* te verwachten, op welks vroeger bestaan trouwens de daarnaar ontwikkelde *bəho^{u}u^{u}ftə* en *bəho^{u}u^{u}ftəχ* wijzen), en *flö^{ü}ü^{ü}kŋ* vloeken, dat zijn „Umlaut" uit den 2^{den} en 3^{den} pers. sing. **flōkis(t)*, *-id* heeft gegeneraliseerd (voor de st. flexie van dit ww. vgl. os. *farflōkan* part.).

Naast *zö^{ü}ü^{ü}kŋ* zoeken, staan niet alleen de praeteritale vormen *za^{o}gt(ə)* zocht, *za^{o}gt* gezocht (vgl. § 108), maar ook de 2de en 3de pers. enk. praes. ind. *za^{o}gst*, *za^{o}gt* (blijkbaar met sync. van de *i* des uitgangs vóór de ontwikkeling des „Umlauts").

Afwezigheid van „Umlaut" is te verklaren:

bij de verba *a^{o}ntmo^{u}u^{u}tn* ontmoeten (os. *mōtian*) (waarnaar *a^{o}ntmo^{u}u^{u}tŋ* ontmoeting), *bədro^{u}u^{u}m* bedroeven (os. *drōbian*), *blo^{u}u^{u}n* bloeden (ags. *blēdan*), *bro^{u}u^{u}n* broeden (mhd. *brüeten*), *ho^{u}u^{u}n* hoeden (os. *hōdian*), *vo^{u}u^{u}n* voeden (os. *fōdian*), *plo^{u}u^{u}ŋ* ploegen (mhd. *phlüegen*), *vo^{u}u^{u}ŋ* voegen (os. *fōgian*), *spo^{u}u^{u}ln* spoelen (mhd. *spüelen*), *ko^{u}u^{u}ln* koelen (mhd. *küelen*), *vro^{u}u^{u}n* wroeten (vgl. ohd. *ruozzit* ploegt), *wo^{u}u^{u}ln* woelen (mhd. *wüelen*), *vo^{u}wrn* (vgl. § 14) leiden (os. *fōrian*) uit den invloed van 't gesyncopeerde praeter. en partic., ten deele ook tevens uit „Anlehnung" aan een verwant nomen zonder „Umlautsfactor";

in *gəno^{u}u^{u}ŋ* genoegen, *vrgəno^{u}u^{u}ŋ* vergenoegen, uit den invloed van een adj. = 't os. *ginōg*; in *dro^{u}u^{u}vəχ* droevig, uit een adj. = 't ags. *drōf* (vgl. *dro^{u}u^{u}fhai^{i}t*); in *mo^{u}u^{u}dəχ* moedig, *gəmo^{u}u^{u}t* gemoed (os. *gimōdi*), uit *mo^{u}u^{u}t* moed, en *we^{a}lgəmo^{u}u^{u}t* = 't mhd. *wol gemuot;* in *gro^{u}u^{u}tnne^{i}s* groetenis, uit *gro^{u}u^{u}tə* = 't mhd. *gruoze;* in *ho^{u}u^{u}nr* hoenders, uit den singul.

Opm. Voor *smö^{ü}ü^{ü}* smijdig (ags. *smēðe*) zeggen sommigen *smä^{ö}e^{i}*, waarschijnlijk doordien overigens slechts *ä^{ö}e^{i}*, nooit *ö^{ü}ü^{ü}*, aan 't eind van een woord staat.

Naast het regelmatige *rö^{u}ü^{u}fko^{u}u^{u}k* raapkoek (vgl. mhd. *rüebe*), heeft men *ha^{o}lazə* (hollandsche) *rä^{o}e^{i}m* vroege knollen, die in 't voorjaar worden ingevoerd; deze zijn zeker in de stad eer bekend geweest dan op het land, en dewijl in het Stad-Groningsch het eerste element der aan *ö^{ü}ü^{u}* beantwoordende diphthong meer naar *ä^{o}* zweemt, kan men den klank bij 't overnemen van het woord als *ä^{o}e^{i}* hebben opgevat.

De *a^{ä}i* van *gra^{ä}idə* grasland, is door de diphthongeering der *ē* (vgl. § 117 Opm. 3) voortgekomen uit het oudfri. residuum *grēd(e)* ⟨ **grōdi* (z. *Altostfries. Gramm.* § 176).

§ 137. De verkorting der door „Umlaut" ontwikkelde *ō̈* is ü^{o}: *gəhü^{o}gt* gehucht (uit **gihōfti*, collectief van **hōva* hoeve), *gərü^{o}gt* (ohd. *gahruofti*), *lüdrü^{o}gtəχ* luidruchtig, *nü^{o}gt* lust, trek (uit **ginōhti*, evenals het ohd. *gahruofti* gevormd?);

de parallel met *le^{a}tst*, *le^{a}t* enz. (z. § 135) ontwikkelde 2de en 3de pers sing. praes. ind. *blü^{o}tst*, *blü^{o}t*, *brü^{o}tst*, *brü^{o}t*, *vrü^{o}tst*, *vrü^{o}t* (bij *blo^{u}u^{u}n* bloeden, *bro^{u}u^{u}n* broeden, *vro^{u}u^{u}n* wroeten, z. § 136), met de analogisch hiernaar ontstane praeteritale vormen *blü^{o}də*, *blü^{o}t*, enz.; de bij *flö^{u}ü^{u}kn̥* vloeken en *hö^{u}ü^{u}m* behoeven (z. § 136) behoorende vormen *flü^{o}kst*, *flü^{o}kt* (naast *flö^{u}ü^{u}kst*, *-t*), *flü^{o}kt(e)* praet., *flü^{o}kt* part. (naast *flö^{u}ü^{u}ktə*, *-t*) en *hü^{o}ft(e)* praet., *hü^{o}ft* part. (naast *hö^{u}ü^{u}vdə*, *hö^{u}ü^{u}ft*); (bij de andere verba, z. § 136, is òf *o^{u}u^{u}* òf *ö^{u}ü^{u}* over alle vormen gegeneraliseerd);

de naar *blü^{o}tst* enz. analogice gevormde, bij *do^{u}u^{u}n* doen, behoorende 2de en 3de pers. *dü^{o}st*, *dü^{o}t*; en het subst. *brü^{o}t* broed (voor een te verwachten *bro^{u}u^{u}t*), ontstaan door aansluiting aan het part. *brü^{o}t*.

Voor *Tä^{o}nns* ⟨**Tü^{o}nns* (⟨(*An*)*tōnius*) vgl. ä^{o} naast ü^{o} vóór nas. in § 129.

§ 138. Aan de wgm. *ū*, gevolgd door een „Umlautsfactor", beantwoordt *ü*, resp. met jonge verkorting vóór explosiva (vgl. § 21) ü:

küpr kuiper (mhd. *küefer*), *küpm* kuipen (uit **kūpjan*), *züvr* of *züvr* zuiver (ohd. *sūbiri*), *brüla^{o}ft* bruiloft (met „Anlehnung" aan een simplex, dat zijn door „Uml." gewijzigde voc. in de casus op *-i* had ontwikkeld), *büt* buit (on. *bȳti*), *bütn* ruilen (slechts in de dittologie *rä^{o}jm* e_{i}*m* — ruilebuiten, voortdurend ruilen; on. *bȳta*), *snütn* snuiten (ags. *snȳtan* ⟨ **snūtjan*), *sprütn* spruiten (ags. *sprȳtan*), *bül* kerkzakje ⟨ **büdəl* (ohd. *būtil* buidel), *lün* luiden (ags. *hlȳdan*), *lür* luur (uit **lūdira*, vgl. ohd. *lūdera* pannus), *krüs* kruis (ohd. *krūzi*), *brükn̥* gebruiken (got. *brūkjan*), *strükm* (uit

**strūkilōn*; daarnaast *strukm* uit **strūkalōn*), *vülns* of *fülns* vuilnis, nageboorte, b.v. bij een koe, *hürn* (ags. *hȳran*), *mür* (ohd. *mūrī*), *slümrn* sluimeren (wijzende op een grondvorm **slūmirōn*), *tümm* (ohd. *tūmilōn*), *zümm* zuimen (ohd. *-sūmen* uit **sūmjan*);

voorts met een uit den plur. op *-ir* herkomstige voc.: *krüt* kruid, *aᵒŋkrüt* onkruid, *krüt* buskruit, *krüdrreᵃⁱ* specerij, *krünnir* kruidenier, *hüs* huis, *strük* struik (waarnaast ook *struk*);

en *slütn* sluiten, met generaliseering der in den 2den en 3den pers. sing. praes. ontwikkelde vocaal (**slūtis(t)*, *-it*).

Analogice drong verder de „Umlaut" door in: *gelüt* geluid, naar *lün* luiden, *brükboᵃr* bruikbaar, en *gəbrük* gebruik, naar *brükŋ* gebruiken, *vrzüm* verzuim, naar *vrzümm* verzuimen, *zür* (Stad-Groningsch *zur*) naar *zürn* (ohd. *sūren*, mhd. *siuren*, uit **sūrjan*), *rüt* onkruid, naar **rüdən* (mhd. *riuten*, mnd. *rüden* > *rün* de slooten van planten zuiveren; vgl. ook *rüdr* groote hark, waarmee dit geschiedt), *üt* uit, naar *ütrst* superl. en *ütrlik* (vgl. ohd. *ūzir*), *krük* kruik, naar (?) (in 't Stad-Gron. *kruk*), *klüs* kluis, naar *hüs*.

Omgekeerd ontbreekt de „Umlaut" door analogie in *rumm* ruimen (os. *rūmian*), naar *rum* ruim.

Opm. 1. *Tröʳn*, *tröʳrəχ* zijn blijkbaar uit het ndl. *treuren* (z. VAN HELTEN, *Mnl. Sprk.* § 50 Opm. 2) overgenomen. In *rüt* figuur, glasruit, hebben we met een vergroningscht ndl. *ruit* te doen (vgl. over *ü*, ü als plaatsvervangsters van de ndl. *ui* § 109).

Opm. 2. *Bur* en *bür* (uit een grondvorm **gibūrio*, met suffix *-ion*, cf. KLUGE, *Nom. Stammbild.* § 14) verschillen in beteekenis gelijk in het Ndl.

Opm. 3. In beteekenis onderscheidt zich *ür* uiertepel eener koe (ohd. *ūtiro*), van *joᵃr* uier eens zoogdiers (uit een aan 't Westfriesch ontleend **jader* = nwfri. *jadder*).

§ 139. Verkorting van de door een „Umlautsfactor" gewijzigde *ū* en wel tot üᵒ (vgl. de verkorting der andere *ū* tot uᵒ) vindt men in: *jüᵒgtrn* luidruchtig pretmaken, van jongelui gezegd, die elkaar nazetten enz. (uit **jūhtirōn?* vgl. mhd. *jūchezen*), *züᵒgtn* (ohd. *sūfteōn*, waarnaast met „Anlehnung" *züᵒgt* diepe ademhaling, waarvoor naar 't ohd. *sūft* een vorm **zuᵒgt* te verwachten ware);

den 2den en 3den ps. sing. praes. der sterke verba met *u* of u (uit *ū*, als *krupm* kruipen, *slupm* sluipen, *zupm* zuipen, *klum* kluiven, *sgum* schuiven, *stum* stuiven, *rukŋ* ruiken, *buŋ* buigen, *zuŋ* zuigen), alsmede in *slüᵒtst*, *slüᵒt* claudis, -it (z. § 138), *snüᵒtst*, *snüᵒt*, *sprüᵒt*, bij de naar de zwakke conj. verloopen verba *snütn*

snuiten, *sprütn* spruiten; dus: *krüöpst*, *slüöpst*, *züöpst*, *klüövst*, *sgüövst*, *stüövst*, *rüökst*, *büögst*, *züögst*, *krüöpt*, enz.; bij de sterke verba evenwel meestal *kruopst*, *kruopt*, enz., vgl. § 111);

en *düögt(ə)* docht, kwam voor, met een uit den optatief (oorspr. **thūhti*) herkomstige vocaal.

Opm. 1. De uo van *t fuogt* het vocht (ohd. *fūht*), is ingedrongen in *də vuogt* het vocht, de vochtigheid (vgl. ohd. *fūhtī*) en 't adj. *vuogtəχ*.

Opm. 2. Verkorting tot üö vertoont zich ook in vreemde woorden met een oudere overgenomen *ū*: *büövl* wreede bok van een mensch (vooral tegenover huisgenooten), *jüöst* juist, *jüöstəmeint* juist, *süökr* suiker.

§ 140. Aan de wgm. *ai* beantwoordt, voor zoover de volgende syllabe eertijds een „Umlautsfactor" bevatte, *aii* (uit *ei*, hetzij den niet gecontraheerden klank, hetzij uit *ē* + een door den „Umlautsfactor" te voorschijn geroepen *ĭ*):

baiitl beitel (wijzende op een grondvorm met *-il*), *waiit* tarwe (os. *hwēti*), *arə-*, *arbaiin* arbeiden (vgl. onfrk. *arvēthian*), *baiidə* of *baiin(t)* ambo (os. *bēđie*), *vr-*, *ütbraiin* ver-, uitbreiden (os. *brēdian*), *haiidə* heide (got. *haiþi*), *haiin* heiden (os. *hēthin*), *laiin* leiden (os. *lēdian*), *gəraiidə* leeren paardetuig (ohd. *gareiti*), *bəraiin* bereiden (got. *garaidjan*), *-haiit* (uit *-*heidi*) in *swoarəχaiit*, *gouudəχaiit* e. a., *halfsgaiit* helft, *spraiin* spreiden (ags. *sprǣdan*), *waiidə* weide (uit **waidi*, een *iō*-st.), *aiisk* eisch (ags. *ǣsce*), *haiistrn* ter dege schoonmaken (uit **haistirōn*; hierbij *haiistrkoar?* vrouwspersoon, hetzij klein meisje of volwassene, die bij alles flink zich zelf weet te helpen), *raiis* reis (wijzende op een grondvorm **reisi* met *iō*-st.), *taiistrn* teisteren (wijzende op **taistirōn*), *vlaiis* vleesch (vgl. ohd. *fleiski*), *draiin* dreigen (os. *thrēgian*), *raiigr* reiger (os. *hrēiera* uit **hrēgira*), *staiigr(n)* steiger(en) (ags. *stǣger*), *waiigrn* weigeren (vgl. het ohd. adject. *weigir*), *gajl* geil (volgens § 40 uit **gaiiəl*, vgl. in 't Soester dial. *xaěl*, uit **gaili*, z. HOLTHAUSEN § 72), *stajl* steil, uit **staiiəl* (ags. *stǣgl*), *raiizəχ* rijzig (vgl. mnd. *reisich*), *haiiləχ* heilig, en *vaiiləχ* veilig (met een oorspr. suff. *-ig*),

alsmede *sgaiin* scheiden, met generaliseering van den in den 2den en 3den pers. sing. praes. ontwikkelden klank (vgl. *flöüüukn*, § 136).

Voor *klaäin* (niet *klaiin*) zie § 112.

Langs analogischen weg kregen „Umlaut": *arə-*, *arbaiidr* arbeider, *bəsgaiit* bescheid, en *sgaiidn* scheiding, naar 't verbum, *raiizn* reizen (ohd. *reisōn*) naar het subst. (z. boven), *waiitas* weitasch naar een

verloren werkwoord (beantwoordend aan 't ags. *wædan* jagen; de phonetisch ontwikkelde vorm zou *waäi-* of *wē-* (§ 112) luiden = ags. *wād*), *aiᵃskn̥* eischen (ags. *āscian*) naar 't subst. (z. boven).

Invloed van een grondwoord zonder oorspronkelijken „Umlautsfactor" heeft den „Umlaut" verhinderd, d. i. een *aäi* of *e* doen ontstaan (vgl. § 112) in: *aäikn̥bom*, enz. naar *aäik*, *bəledəgn̥* beleedigen, *blaäikn̥* bleeken (ags *blǣcan*), *blaäik* bleek subst. (vgl. in 't Soester dial. *blaĕkə* uit **blaikī*, z. Holthausen § 72), *taäikn̥* teekenen (ags. *tǣcnan*), *waäikn̥* weeken (ags. *wǣcan*), *daäiln* deelen (ags. *dǣlan*), *haäiln* heelen (ags. *hǣlan*), *klaäimsk* (§ 126; vgl. ags. *clām* klei), *laäimm* leemen, *aäinəg(st)* eenig(st) (of suffix *-ag*?).

Opm. Bij verkorting is de „Umlaut" niet te onderscheiden; zie § 113.

§ 141. Aan de wgm. *au*, gevolgd door een „Umlautsfactor", beantwoordt *ö*, resp. *öʳ* vóór *r* (ze is dus samengevallen met de door een „Umlautsfactor" gevolgde *u* in open lettergrepen, z. § 132): *slöpm* sloopen (got. *afslaupjan* afstroopen), *döp* doop (ohd. *toufī*), *klöm* klooven (uit **klaubian*), *tövrn* tooveren (ohd. *zoupirōn*), *röstn* (mhd. *roesten*) met *röstr* rooster, *stötn* stooten (uit **stautjan*, vgl. oudoostfri. *stēta*), *nödəχ* noodig, met *nödəgn̥* noodigen, *də nödə* het risico (de oorspr. plur. = os. **nōdi*; daarnaast ook in gelijke beteek. *də not* en, ten gevolge van wederzijdschen invloed, *də nöt* en *də nodə*), met *nön* het risico op zich nemen, *blö* (os. *blōđi*), *snö* beschaamd, terneergeslagen door een onverwachte ramp, een dier beide toestanden veroorzakend (mhd. *snoede*), *bös* (van 't weer) onstuimig, (van een mensch) door vlijt of verstand veel wetende te verdienen (ohd. *bōsi*), *krös* eendenkroos (ohd. *chrōsi*), *höʳrn* hooren, *höʳr* gehoorig (uit **hōri*, partic. necessitatis op *-i*), *hön* neerslachtig, zwaarmoedig (mhd. *hoene* veracht).

Analogische ontwikkeling doet zich voor in *stöt* stoot, naar *stötn*.

Daarentegen missen den „Umlaut": de zwakke verba (waarin de in de gesyncopeerde praeteritale vormen niet „geumlautete" voc. was gegeneraliseerd) *lom* gelooven (os. *gilōbian*), *tonn* toonen (vgl. het Hunsingoosche *tönn* < **tōnian*, **taunian*; op een eertijds in ons dial. gebezigd *tönn* wijst intusschen nog *tömbak* toonbank), *gədon̥* gedoogen (os. *ādōgian*), *gəlovəχ* geloovig, *sgon* schoon, naar een aan te nemen os. adverb. **scōno*, tegenover het adj. *scōni*; vgl. PBB. XVII 551).

§ 142. Vroegtijdige verkorting tot üᵒ vertoonen: *stüᵒtjn* stotteren (bij *stötn* stooten), en de 2de en 3de pers. sing. praes. *strüᵒpst*,

strüöpt, je, hij stroopt, behoorende bij een ww., dat blijkens het mhd. *ströufen* stroopen, eertijds *ströpm* heeft moeten luiden, doch onder invloed der zooeven genoemde, met *krüöpst*, *krüöpt*, enz. (bij *krupm*, enz., z. § 139) overeenkomende verbale vormen door *strupm* vervangen is; vd. ook veelal *struopst*, *struopt*.

Vanwaar echter de äö in *häöftəχ*, voor **heaftəχ* (= mhd. *heifte*?), en *stäötst*, *stäött* gij, hij stoot, *stäött* stootte, *stäött* gestooten, *bəstäött* ten eind gebracht (van niet te gemakkelijk werk) bij *stötn*?

IV. INVLOED VAN NABURIGE CONSONANTEN.

1. INVLOED DER *r*.

§ 143. Op svarabhakti vóór *r* (b.v. in *daäjr* < **daäiər* dier) zij in 't voorbijgaan gewezen. Over vroegtijdige rekking vóór *r* zie §§ 80, 82, 88, 128, 129*.

Regel is voorts met rekking der voc. *ar* (zelden a*r*) < *ea*r* (met ea uit *ĕ*, *ĭ*, *ă*, waarbij in het midden blijve, of de „Umlaut" vóór *r* + cons. ooit geregeld is ontwikkeld, of *ē*; eir schijnt overal, waar het thans staat, onoorspr., vgl. ben.; ook een Rom. *ĕr* in niet te laat opgenomen woorden > a*r*, *ar*):

harbarχ herberg, *hart* cor, *smartn* schrijnen, *start*, *barstn*, *garst*, *kars* kers, *harst* herfst, *starm* sterven, *swarm* zwerven, *sgarm* scherm, *mark* merg, *wark* werk (arbeid en werk van bijen), *barχ* berg, *barŋ* bergen, *varŋ* vergen, *karı* kaasachtige deeltjes in melk, die wat begint te zuren, *karm* een weinig samenschieten (van melk of karnemelk), *inə war* in de war, *vrwarn* verwarren, *dwars*;

hart cervus (ohd. *hiruz*), *dardə* derde (os. *thriddio*), *dartın* (uit **thritihin*), *dartəχ* (os. *thritig*), *harzns* hersenen (ook *hazns*) (uit **hirsni*, z. KLUGE, *Etym. Wtb.*), *vars* versch (ohd. *frisc*), *bark* berk (ohd. *bircha*), *bəsgarm* beschermen (ohd. *scirmen*), *karn* karn(en) (uit *ĭ*? mnd. *kirne* en *karne*, *kerne*), *kaspı* kerspel (met het eerste element uit **kark-*; vgl. os. *kirika*, waaruit met vroegtijdige sync. **kirka*), *Karsdaχ* Kerstdag, *Kastit* Kerstmis (met het eerste element uit **Karst-*, **Karst-*);

arf erfenis, *gar* garde, rijsje, *ütmargm* uitmergelen, *art* erwt;

(*n*)*arŋs* of (*n*)*arns* of (*n*)*arnt* (n)ergens;

tarmtın terpentijn, a*lart* vlug in zijn bewegingen of met den mond, *mars* mars, *vars* vers.

Vóór *rr* staat eª of *eª*: *meªri* enz. (z. § 131), *veªr* ver.

Opm. In *keªrk* en *keªrmməs* kermis is de oudere eª (uit ĭ vóór *r*) als rekking *eª* bewaard gebleven (vgl. daarentegen *kaspı*).

In *heªdr* herder, was de *r* blijkbaar reeds vóór de boven besproken ontwikkeling weggevallen. In *beªrə* bed, *keªrə* klein paardje, hit (vgl. ndl. *kid(de)*, *ked(de)*), *meⁱrəχ* middag en *keⁱrın* kittelen staat een secundaire *r* ⟨ *d* (⟨ *dd*).

In *Deªrk* Dirk (z. § 118), *eªrk* (§ 130 Opm.), *fleªrk* vlerk (z. § 94) volgde weleer een andere consonant. Misschien echter is de eª eer toe te schrijven aan de eertijds lange quantiteit. Klanknabootsend is *bleªrn* blaten.

De vreemde woorden *sjeªrp*, *kleªrk*, *sneªrt* (schertsend), *feªrm*, *kəzeªrn* kazerne, zijn kennelijk eerst na de genesis van *ar*, *ar* overgenomen.

Een uit *eⁱr* (vgl. § 146) verkorte eⁱr hebben: *Geⁱrtjə* Geertje, *peⁱrtjə* paardje, enz., *kweⁱrtjə* (zie § 82) en *dweⁱrın* (naast *dwarın*; vgl. mnd. *dwerl* en *dwarl* wervel) en de wellicht als onomatopoeën te beschouwen *kneⁱrn* of *kneⁱrzn* dof knarsen (van gewrichten), *sneⁱrtn* of *sneⁱrkn* spuiten.

§ 144. Over äö en *äö* in plaats van *aº, *aº vóór en achter *r* zie § 88.

§ 145. Ter vergelijking plaats ik hier de woorden bijeen met üö vóór of na *l*, *r*, *n* in plaats van eª, *eª* of eⁱ. (Vóór *n* staat soms äö in plaats van üö; bij rekking uitsluitend *äö*; vóór *r* staat in 't eenige voorb. *äö*). In een paar gevallen kan echter ook de volgende *st* gewerkt hebben; vgl. *güöstr* gisteren (doch *beªst*, *geªst* gist, *weªst*, *beⁱst* je bent, *keⁱst*, *leⁱst*, *weⁱst* enz., ja zelfs eⁱs ⟨ *üös, zie § 155).

A. Vóór de consonanten: *hüölp* (ohd. *helfa* en *hilfa*? vgl. WILLMANNS, *Deutsche Gr.* § 180, 3), *sgüölp* schelp (mnl. *schelpe*, *schulpe*, mnd. *schulpe*), *spüöl* spel, spul, *züölvr* zilver, *vrwüölf* gewelf; *väörı* ⟨ *veªrı vierendeel, *väörıs* verrels, voor een vierde (wellicht werkte de *v* mede; vgl. § 158);

bəgüönn beginnen, *bəgäön* begin, *räönn* rennen, *rüöntflaiⁱs* (bij sommigen *räönt-*) rundvleesch, *doª(r) gäönt(s)*, *doª(r) güöntrs* daar ginds, kan men uit een oorspr. ŭ afleiden (vgl. *Tijdschr. v. Ned. Lett.* 2, 20, PBB. XIX 429, en let op het ags. *hrȳđer*, dat op een grondvorm met ŭ, nl. **hrunþiz*, wijst, en op 't mnl. *gone*, *gont*, *gunt*); vgl. echter *gräöın* grendel (ags. *grindel*), *süönt* sedert, *Süönrkloªs* St. Nicolaas, *Züönrtmeⁱrtn* St. Maarten (en *süönt*? ophef; voor de —, om de — = tevergeefs, met een ontwikkeling van

beteekenis, die door de algemeene aanneming van 't Protestantisme verklaarbaar wordt).

B. Na de cons.: *blü*^{ö}*zn* blusschen, *nü*^{ö}*st* nest, *nü*^{ö}*zm* nestelen, omzaniken, niet veel verder komen, *dü*^{ö}*zl* disselboom (met verkorte voc., vgl. mnd. *dissel* = 't ohd. *dîhs(a)la*), *dü*^{ö}*zl* zekere timmermansbijl (ohd. *dehs(a)la* bijl).

Deze overgang tot ü^{ö} is echter uitzondering; vgl. *ge*^{a}*lt*, *te*^{a}*ln*, *ve*^{a}*lt*, de § 143 vermelde woorden met e^{a}*r*, *e*^{a}*r* en *ar*, *ar*, *pe*^{a}*n* pen, *ste*$_{i}$*nn* zwaar zuchten; *ste*^{i}*l*, *te*^{i}*ln*, *we*^{i}*lt*, de vormen met *e*^{i}*r* (§ 82 en 128), die met e^{i}r (§ 143 aan 't slot), *he*^{i}*nrn* hinderen, *ke*^{i}*n*, *vinn* vinden, enz. (zie § 84); *le*^{a}*p* lebbe, *le*^{a}*tn*, *re*^{a}*n* redden, *re*^{a}*kn* rekken, reiken, *re*^{a}*gt*, *ne*^{a}*k*, *ne*^{a}*t* rete; *le*^{i}*p*, *sle*^{i}*kn* likken, *re*^{i}*p* ribbe, *re*^{i}*zn* *ke*$_{i}$*nn* een zwaar voorwerp kunnen zetten, waar het zijn moet (got. *hrisjan* schudden, os. *hrisian* beven), *ne*^{i}*gt*, *sne*^{i}*k* trekschuit, enz. enz.

In *ütre*^{i}*zn* van een uitrusting voorzien, dat naar den schijn den tegenovergestelden overgang vertoont, hebben we te denken aan den invloed van 't bovengenoemde *re*^{i}*zn*, welks beteekenis ongeveer „in beweging zetten" moet zijn geweest.

§ 146. In plaats van *e*, *o*, *ö* staat vóór *r* een *e*^{i}, *o*^{r}, *ö*^{r}; zie de voorb. §§ 82, 90, 93, 97, 98, 112, 115, 128, 130, 132, 134, 141.

2. INVLOED DER *l*.

§ 147. Op svarabhakti vóór *l* (b.v. in *gajl* < **gai*^{i}*əl* geil) zij in 't voorbijgaan gewezen (z. § 40).

Vóór *ld*, *lt* staat a^{o}, resp. *a*^{o} uit *ă*: *a*^{o}*lt* oud, met *a*^{o}*lr* leeftijd en andere afleidingen, *ha*^{o}*ln* houden, *ka*^{o}*lt* koud, met *ka*^{o}*lə* kou, *spa*^{o}*ltn* splijten, *va*^{o}*l(n)* vouw(en), *za*^{o}*lt(n)* zouten, **wa*^{o}*lt* woud (nog over in *Də Wa*^{o}*ln* = *Də Wa*^{o}*lkant* het zuidelijk Westerkwartier, *Me*^{i}*dwa*^{o}*lə* het dorp Midwolde, enz.), de mansnaam *Wa*^{o}*ltr*.

Echter vindt men: *palt* afhangende lap (van kleed, schors, huid), voddig kleedingstuk, *paltrraksi* oude rommel, *spaltr* wat afvliegt van hout, been enz., grooter dan een *sple*^{i}*ntr*. *A*^{ä}$_{i}$*va*^{o}*u*^{u}*deχ* eenvoudig, *hüsha*^{o}*u*^{u}*dlk* huishoudelijk, *sga*^{o}*u*^{u} vaartuig (vgl. ohd. *scaltscif* veerpont) zijn Neerlandismen (vgl. nog naast *sga*^{o}*u*^{u} een oorspr. *sga*^{o}*l* in *Wirmmr sga*^{o}*l*, waarin rijtuigen enz. over 't Reitdiep werden gezet, buurt, waar dit geschiedde; 't vaartuig heet echter ook *Wirmmr sga*^{o}*u*^{u}).

§ 148. Over de neiging der *l* om een naburige e^{a}, e^{i} in ü^{ö} te veranderen, zie § 145.

Een paar maal staat *e*^{a}*l* voor e^i*l*: *ke*^{a}*l* verschrikt (in Hunsingoo *ke*^{i}*l*) en *kəme*^{a}*l* kamille. Vgl. echter bij Kiliaen *kelden* naast *kilden* frigere, zoodat analogie mogelijk is.

Over de ä^ö, *ä*^{ö} ⟨ a^o tusschen een voorafgaande *l* en een volgende *s*, *z* of *t*, alsmede vóór *l*, zie § 88. Opmerking verdient nog *zä*^{ö}*lf* of *zä*^{ö}*lm* zelf (in westelijker streken met *e*^{a}, elders ook wel met ü^ö, b.v. in Oldehove).

3. INVLOED DER NASALEN.

§ 148*. Over nasaleering zie §§ 27—37; over vroegtijdige rekking § 84.

§ 149. In plaats van e^a (uit *ĕ* of uit *ă* vóór een „Umlautsfactor” of uit de Rom. *e*, die in ’t Ndl. als *ĕ* was opgenomen) staat vóór een nasaal meestal e_i; nu en dan echter e^a of met rekking *e*^{a}, een enkelen keer e^i (vgl. § 13).

A. De voorb. voor e_i zijn:

he_i*mt* hemd, *l*e_i*mt* lemmet, *n*e_i*mt* neemt, *kl*e_i*m* kramp in den bek, verlegenheid, *bəkl*e_i*mt*, *bəkl*e_i*mn̥*, *bəkl*e_i*mre*^{a}*gt*, *bəl*e_i*mrn* belemmeren, *m*e_i*m* moeder (verouderd), *r*e_i*mm* remmen, *sl*e_i*mpm* slempen, de ruimten tusschen steenen met nat zand vullen, *str*e_i*mm* stremmen, *str*e_i*msl* stremsel, *st*e_i*mpl* stempel, *t*e_i*mm* temmen, *vr*e_i*mt*, *vrvr*e_i*mm* vreemd, vervreemden;

Dre_i*nt* Drente, inwoner van Drente, *dr*e_i*ntn* drentelen, *el*e_i*nə* (neutr.), *el*e_i*nəχ* ellende, ellendig, e_i*n* conj., e_i*ntn* enten, *gl*e_i*n* gloeiend, *bəh*e_i*nəχ* net, klein en handig in ’t gebruik, *h*e_i*n* heinde, nabij (in een paar niet meer begrepen uitdrukkingen), *h*e_i*n* heen (mnd. *hen*(*ne*)), *j*e_i*ntəχ* adj. vlug en behendig (Oudfra. *jent*), *-m*e_i*nt*, *prse*$_i$*nt* geschenk, aanwezig, gezond en wel, percent, *sg*e_i*nn* schenden, *s*e_i*nt* cent, *sl*e_i*ntrn* slenteren, eten of drinken op weg naar den mond laten vallen, *st*e_i*nn* stenen, *bəst*e_i*nəχ* bestendig (van ’t weer), ingetogen en gelijkmatig, *stüd*e_i*nt*, *srp*e_i*nt* ergerlijk oploopend mensch, *w*e_i*ntln* wentelen;

be_i*ŋl* klepel, halfvolwassene, die zich kinderachtig aanstelt, *b*e_i*ŋltjə* oorhanger, *b*e_i*ŋm* heen en weer slaan (van iets neerhangends), *br*e_i*ŋŋ* brengen, *br*e_i*ŋst* opbrengst, aanwezige voorraad, als die klein uitvalt, *d*e_i*ŋkŋ* denken, *dr*e_i*ŋkldodə* verdronkene, e_i*ŋkl* talus, E$_i$*ŋls* Engelsch, e_i*ŋl* engel, E$_i$*ŋltjə* vrouwennaam, a^o*mh*e_i*ŋm* lanterfanten, *h*e_i*ŋst* hengst, *kr*e_i*ŋkŋ* krenken, *l*e_i*ŋtə* lengte,

le$_i$*ŋŋ* lengen, *me*$_i$*ŋŋ* mengen, *stre*$_i$*ŋ* gestreng, *te*$_i$*ŋr* tenger, *we*$_i$*ŋk(ŋ)* wenk(en), *ze*$_i$*ŋŋ* zengen;

vóór een secundaire nasaal in *he*$_i$*mm* hebben (naast *he*^{a}*m*).

B. De *e*^{a} hoort men geregeld in de verbinding *e*^{a}*s* (uit *e^a*ns* of *e^a*nts*), dus waar de vocaal door syncope der nasaal tot een langen klank gerekt is (z. §§ 36 en 21 B en vgl. ben. sub C *me*$_i$*sk*, met niet gerekte vocaal, naast *me*^{a}*sk*):

be^a*zm* intr. op de vlucht drijven, inzonderheid door lawaai, trans. *vrbe*^{a}*zm* (oorspronkelijk met een bundel roeden verdrijven; cf. Ten Doornkaat Koolman „*bendsel*, *benssel*, *bindsel* Band, Bündel, Bund, speciell ein als Zuchtruthe dienender kleiner Reisigbund; *ben(d)seln* mit der Ruthe streichen"; vgl. echter ook Kempensch *bens* stok, *benzen* met een stok wegjagen, *Loquela* 1892, n^0. 1), *gre*^{a}*s*, *pe*^{a}*s* pens (plat en van dieren; doch *pas* pens van herkauwers), *sge*^{a}*s* takkenbos (vanwaar de „Umlaut"? vgl. mnd. *schantze* takkenbos, schans), *we*^{a}*sk(ŋ)* wensch(en) (oorspr. Oudfri. vorm met *e* als „Uml." van *u*?), *we*^{a}*st* verlangen naar iets, wat men verloren heeft (b.v. een doode, een gebroken pijp, het vaderland) uit **we*^{a}*skt* (de *k* valt geregeld weg tusschen *s* en *t*, vgl. *we*^{a}*st* optat, *me*^{a}*stjə*, *müöstjə*, diminutiva van *me*^{a}*sk*, *müösk* enz.), *kre*^{a}*zm*(?) zuinig wezen op nietigheden, *Re*^{a}*zə* mansnaam, *Dre*^{a}*s* Drentsch (naast *Dre*$_i$*nt*) en *ke*^{a}*st(ə)*, *ke*^{a}*zə*, *ke*^{a}*s* je kent, je kunt (doch door invloed van *ke*$_i$*nn* ook *ke*$_i$*nst* enz.).

Verder hoort men e^a, *e*^{a} in:

ste^a*m* stem, *ste*^{a}*mm* stemmen;

be^a*nə* bende, *de*^{a}*n* buitenshuis aangelegde dorschvloer, *he*^{a}*n*, *pe*^{a}*n*, *ve*^{a}*ntn*;

e^a*ŋ*, *he*^{a}*ŋ*;

uit welke voorbeelden blijkt, dat e^a alleen vóór een toonl. syll. staat.

C. De e$_i$ en *e*^{a} wisselen in dier voege met elkaar, dat de laatste de eerste vervangt bij verlenging der korte quantiteit (slechts eens *e*$_i$, zie § 36): *we*$_i$*nn* wennen, wenden, *iw*^{n}*e*$_i$*nəχ*, *ütw*. in-, uitwendig, *we*$_i$*ntm* wentelen, doch *we*^{a}*j*^{n}*ə* wen(d)t gij, *we*^{a}*t* gewend; *te*$_i$*nt*, nu en dan *te*^{a}*t*; e$_i$*ŋ*^{n}*ŋ* eindelijk, e$_i$*ŋ*^{n}*ko*^{u}*u*^{u}*k* kantkoek, e$_i$*ŋ*^{n}*darm* endeldarm (ook e$_i$*nm*, enz.), doch *e*^{a}*nə* einde, *e*^{a}*ŋ*^{n}*ŋ* eindelijk (zie ook onder B);

me$_i$*sk* of *me*^{a}*sk* mensch, *kre*$_i$*ŋ* of *kre*^{a}*ŋ* kreng.

Voorts wisselen e$_i$, e^a (*e*^{a}): *de*$_i$*n* dan (ohd. *denni*) en *de*^{a}*n*; *ke*$_i$*nn* kennen, kunnen, *a*^{ä}*ike*$_i$*nəχ* eenkennig, doch *ke*^{a}*n* kan, ken(t) (naast *ke*$_i$*n*, *ke*$_i$*n*), *bəke*^{a}*t*, *bəke*^{a}*nn*, *e*^{a}*rke*^{a}*nn*, *he*^{a}*rke*^{a}*nn*.

De conjunctie e$_i$*n* wordt bij rekking (dus vooral vóór een pauze) *e*^{a}*n*.

D. De e^{i} hoort men in *ke^{i}mm* kammen; *me^{i}nn* mennen, *me^{i}nəχ* (ohd. *menig*), *me^{i}nəgtə; stre^{i}ŋ* streng (subst.).

§ 150. De oorspr. ĭ in gesloten syllaben is vóór een nasaal in den regel e^{i}, soms e_i; met rekking *e^{i}* of *e^{a}*. Dit laatste *moest* ontstaan bij rekking van e_i (zie § 36) en *kon* ontstaan bij rekking van e^{i} (zie ben. D). Men kan dus niet uitmaken, of b.v. *pre^{a}s* ontstaan is uit **pr$e_i$ns* of uit **pre^{i}ns*, en hier is toevallig geen enkel zeker vb. voor *e^{a}* ⟨ e_i. (Over ɩ, ontstaan door *oudere* rekking vóór *n* + dentaal, zie § 84.)

A. De voorb. van e^{i}, *e^{i}* zijn:

gle^{i}mm glimmen, *kle^{i}mm*, *kle^{i}mr* klimop, *kre^{i}mp* gebrek, *kre^{i}mpm* krimpen, *pe^{i}mpm* pimpelen, *re^{i}mpl*, *sge^{i}mɩ* plant, paard, *se^{i}mpɩ* onnoozel, *sle^{i}m* erg, *te^{i}mrn* timmeren, *we^{i}mpɩ*;

be^{i}nn, *ble^{i}nn* blinde vóór het raam, *gre^{i}nt*, *he^{i}nr(n)* hinder(en), *he^{a}re^{i}nrn*, *keɩn*, *kre^{i}nt* krent, *le^{i}nəbom* linde, *le^{i}nt*, *me^{i}n* nutrix, *bəme^{i}nt*, *bəme^{i}nr* liefhebber, *me^{i}nəbra^{ä}if* minnebrief, *me^{i}n* adj., *ple^{i}nt*, *pre^{i}nt* prent, *spe^{i}n* aranea, *spe^{i}nn* nere, *te^{i}n*, *ve^{i}n*, *blo^{u}u^{u}t-fe^{i}n* bloedvin, *ve^{i}nəχ*, *vle^{i}nr* vlinder, *vle^{i}nt* natuurlijke steen, *we^{i}nn*, *we^{i}nst*, *we^{i}ntr*, *ze^{i}n*, *gəze^{i}nt*, *ze^{i}nn* (u^{o}p) denken (aan), *vrze^{i}nn* vergissen, *hüsgəze^{i}n*; vgl. ook *le^{i}nn* met e^{i} ⟨ ī;

ble^{i}ŋkŋ blinken, *dre^{i}ŋkŋ* drinken, *fe^{i}ŋ* vinnig koud, adv. scherp, *fle^{i}ŋk*, *he^{i}ŋkŋ* hinken, *ke^{i}ŋk* in de kabel, *ke^{i}ŋkho^{u}u^{u}st* kinkhoest, *kle^{i}ŋk* van de deur, *kle^{i}ŋkŋ* sonare, *kre^{i}ŋ*, *le^{i}ŋkr*, *le^{i}ŋks*, *vrme^{i}ŋkŋ*, *pe^{i}ŋk* kleine vinger, *re^{i}ŋ*, *re^{i}ŋkm* rinkelen, *sle^{i}ŋr(n)*, *ste^{i}ŋkŋ*, *ve^{i}ŋr*, *ve^{i}ŋk*, *vre^{i}ŋ* draaibaar hek, *vre^{i}ŋŋ* wringen, *we^{i}ŋk(ŋ)* wenk(en), *we^{i}ŋkɩ*, *ze^{i}ŋŋ* zinken, *ze^{i}ŋkŋ* zinking.

B. De voorb. van e_i zijn:

je_im vos, vobis; hierbij *je_im* uw, en *je_iməs* de, het uwe; *t$e_i$mpɩtjə* vierkant paaltje met een dito plankje er over heen, boven op de beide uiteinden van schuur of hut (vgl. Stad-Groningsch *te^{i}mpə* klein langwerpig krentenbroodje; bij VAN DALE[3] *timpje* lankwerpig en aan weerskanten spits toeloopend broodje; Ravensbergsch (JELLINGHAUS) *timp* Zipfel, Landspitze);

dre_iŋŋ, *dwe_iŋŋ*, *sge_iŋk* ham.

C. Wisseling van e^{i} en e_i vertoonen:

me_in adj. en adv., doch *me^{i}nr(n)* minder(en);

de_iŋ en *de^{i}ŋ* subst., *de_iŋŋ* en *de^{i}ŋŋ* verbum.

D. Rekking tot *e^{a}* vertoonen de woorden, wier vocaal door syncope der nasaal lang is (zie § 21 B):

ke^{a}j^{n}ə, *spe^{a}j^{n}ə*, *ve^{a}j^{n}ə*, diminutiva van *ke^{i}n*, *spe^{i}n*, *ve^{i}n*, *pre^{a}s* prins,

prve^{a}*zjə*(*ha*^{o}*lt*) provincie(hout), *We*^{a}*zm* het dorp Winsum (uit **Windeshaim*?).

Wellicht door invloed van *pre*^{a}*s* zegt men, hoewel zonder rekking, *pre*^{a}*se*^{a}*s* prinses.

Gelijke rekking onderging de uit ī verkorte ĭ in *Re*^{a}*zə wın* (nu bijna verdrongen door *Rınwın* Rijnwijn).

Geheel afwijkend is *Osta*^{ä}*ızə wai*^{i}*t* Oostindische tarwe; cf. ndl. *Oostinje.* (Buiten deze verbinding is *Ostrs* voor „Oostindisch" in gebruik).

§ 151. De uit ē, de contractie van *ai*, verkorte vocaal luidt vóór een nasaal e^{i}, e_{i} of *e*^{a}:

he^{i}*mı* zindelijk, *he*^{i}*mın* schoonmaken (wanneer het *Mnl. Wb.* terecht *hemelen* van **heimelen* afleidt);

He^{i}*nrk* (fem. -*tjə*) Hendrik, *Re*^{i}*nrt* (uit *Raginhard*, dat ook voortleeft in *Ra*^{ä}*ına*(*r*)*t*, zie § 156 Opm.);

e_{i}*mr* emmer;

e_{i}*n* onbepaald lidwoord, e_{i}*ntr* eenjarig paard, *tw*e_{i}*ntr* tweejarig paard, e_{i}*ntr*-, *tw*e_{i}*ntrbu*^{o}*l een*-, tweejarige stier en dgl., *tw*e_{i}*ntəχ* 20, *v*e_{i}*nt* ongetrouwd man, knecht, *al*e_{i}*nəχ* alleen;

e_{i}*ŋkıt* enkel, zelden;

e^{a}*s*, *e*^{a}*zn*, *kle*^{a}*zn*, *bla*^{o}*u*^{u}*me*^{a}*stjə* (zie § 113).

Deze *e*^{a} is weer lang (naar § 21 B); in *e*^{a}*zn* soms halflang wegens de volgende toonlooze syllabe.

Vgl. nog *p*e_{i}*nn* persing in den buik hebben (vooral van een koe, die kalven moet), doch als 3^{den} pers. sg. *pe*^{a}*t* (⟨fra. *peiner*?), alsmede *lä*^{ö}*dər*e_{i}*n*, *lä*^{ö}*tər*e_{i}*n* (§ 88 Opm.), met klanksubstitutie.

§ 152. Een voorafgaande *n* doet een e^{a}, naar het schijnt, soms overgaan in ü^{ö}; een volgende *n* een e^{i} (en e^{a}?) in ü^{ö}, ä^{ö} of *ä*^{ö}; zie de voorb. § 145.

§ 153. Vóór een (bewaard gebleven of verdwenen) nasaal is de o (= ŏ of ⟨ ō of *au*) in gesloten lettergrepen meestal a^{o} of bij rekking *a*^{o} geworden; vóór *m*, *n* ontstond hieruit soms ä^{ö} of bij rekking *ä*^{ö}; zie § 88.

Ze is *ä*^{ö} geworden tusschen een voorafgaande *n* en een volgende *s* (*z*); ten deele ä^{ö} tusschen *n* en *t* (zie § 88).

Over ü^{ö} ⟩ ä^{ö}, *ä*^{ö} zie § 129.

§ 154. Aan de vroegere ā (= wgm. ā of ⟨wgm. *a* in open lettergrepen), welke overigens *o*^{a} werd (z. §§ 91 en 101), beantwoordt vóór een nas. cons. (althans vóór *m* en *n*) *a*^{o}, mits de nasaal niet tot een volgend woord of compositielid behoort (b.v. in *no*^{a}*mo*^{a}*kŋ* namaken):

a°m adem, *agəna°m* aangenaam, *bəkwa°m* (§ 134);

da°nəχ danig, *ga°n* gaan, *ma°n* maan, *Ma°ndaχ* Maandag, *sta°n* staan, *vrwa°nt* verwaand;

ha°mι schraal (van menschen en dieren, = ohd. *hamal* verminkt), *ha°mr* hamer, *na°m* naam, *sga°mm* schamen, *sga°mι* schabel, schraag onder de waschtobbe (vgl. os. *fōt-scamel*), *ra°m* raam;

ha°n haan, *kra°n* kraan, *la°n* laan, *ma°n* manen van een paard, *ma°nn* manen (verbum), *tra°n* traan (vet en oogvocht).

Verkorting tot a° vertoont het eenige (mij trouwens etymologisch duistere) voorbeeld vóór *ŋ*, de mansnaam *Ra°ŋ* (geschreven *Raang*), alsmede *da°meät*, *dà°meat*, *dà°mmt* mox (zie § 27); voorts *bra°mι* braambes (vgl. ohd. *brāmo*).

4. INVLOED DER *s*-VERBINDINGEN.

§ 155. Vóór *st* is eª, eⁱ misschien een enkelen keer üö geworden (zie § 145).

Omgekeerd staat eⁱ*s*, waar men üö*s* zou verwachten, in *ütre*ⁱ*zn*, (§ 145 aan 't eind) en in *rəge*ⁱ*str* liguster.

Vóór *sk* schijnt „Umlaut" voor te komen (vgl. PAULS *Grundriss* I 560) in *vleas* flesch; men vergelijkt echter ook wel het mgri. *φλάσκη, φλάσκιον*. Daarentegen: *ask* asch, *bögιtas* beugeltasch, *vrrazn* verrassen, *waskŋ* wasschen; de vrouwennamen A*s*ķə en *Saskə* (of staat dit voor ouder *Sahs*-? wellicht Saksische? cf. *Fraŋktjə*).

5. INVLOED DER *g*.

§ 156. Uit *ĕg* ontstond, met den tusschentrap *ei*, *aiⁱ* (resp. *aj*, z. § 14; vgl. over *aiⁱ* < *ei* § 140): *aiⁱdə* occa (ohd. *egida*), *braiⁱn* breien (ags. *bregdan*), *fajι(n)* dweil(en) (uit **fegil*, *-*ōn*), *maiⁱt* meid, *pajι(n)* peil(en), *slaiⁱ* slei, slegge (uit **slegi*), *zajι(n)* zeil(en), *tajι* haverpluim (ohd. *zagil* cauda), *laiⁱst* je legt, ligt, *laiⁱt* hij legt, ligt, *laiⁱt* gelegd, *zaiⁱst* je zegt, *zaiⁱt* hij zegt, *zaiⁱt* gezegd (naast *leagst* enz.; de imperfecta luiden *leagdə* en *ze*, welk laatste waarschijnlijk een Neerlandisme is).

Opm. Vreemd zijn de mansnamen *Raäina(r)t* en *Raäinr*, wier *aäi* op een vroegere *ē* wijst (vgl. § 103 Opm. 1), die door sync. der *g* en „Ersatzdehnung" uit *ĕg* was voortgekomen.

Met de Ndl. volksetymologie *ijselijk* stemt *izιk* overeen.

Onverklaarbaar is mij (*spe*ⁱ)*roaiⁱ* = 't ndl. (*spin*)*rag*.

6. INVLOED DER *s* EN *t*.

§ 157. Invloed der genoemde consonanten doet zich in zoover gelden, als tusschen een voorafgaande *l*, *r* of *n* en een volgende *s* of *t* de a° overging in ä°, resp. *ä°* (§ 88).

Over de mogelijkheid van u°*s* > ü°*s* zie § 89.

7. INVLOED EENER LABIAAL.

§ 158. Opmerkelijk is *vä°rι* vierendeel, *vä°rιs*, verrels, voor een vierde, in compos. vierendeels (**vä°r* of *vä°r*, uit **veär* of **veär* (?) voor **vēr-* < **fior-*, vgl. § 145), en *hä°ftəχ* opvliegend (mnd. *heftig*, vgl. § 142).

Een voorafgaande labiaal bevordert den overgang van a° tot u°; evenzoo een volgende in *ku°vjə*, *ku°vr* (§ 87).

8. INVLOED DER ANTEVOCALISCHE *j*.

§ 159. De *j* veranderde de volgende u° in e^i in *je^ivr* ongetrouwde juffrouw, paal, *je^ifra°u^u* getrouwde juffrouw.

[De overige voorb. voor *ju°* en *jü°* zijn:

sjo^um zuigen van kalveren, kinderen, enz., waar niets te halen valt (uit **sjo^u(b)bən*, vgl. 3 ps. sing. praes. *sju°pt*), *sjo^urn* — *jü°gι* of *jü°gιləba°m* (in de stad *ju°gι*, *-ləba°m*) slappe koffie, *jü°gtrn* (< *jū-* § 139), *jü°k* (< *jūk* § 120).]

Zij smolt met de volgende *ē* samen tot *i* in het Oudfriesche residuum *ir* = ofri. *gēre* 'jauche'.

Over de ontwikkeling eener parasietische *ĭ* vóór *j* zie §§ 173 vlgg.

9. INVLOED DER ANTEVOCALISCHE *w*.

§ 160. De *w* is met een volgende *ĕ*, *ĭ*, samengesmolten tot ü° in *tü°skn̥* tusschen (mnd. *tuschen* naast *twischen*), *zü°str* (mnd. *suster*) en natuurlijk in *zü°k* zulk (reeds os. *sulik*, uit **swilîk*, een voor **swalîk* = got. *swaleiks* in de plaats getreden analogieformatie naar **hwilîk* = os. *hwilik*; naar *zü°k* of een van diens prototypen ontstond *hü°k* hoedanig);

met een volgende *ai* tot *ä°e^i* in *dä°e^it* duit, *hä°e^i* serum lactis.

**Wĕr* > *wa°r* in *wa°rn* worden, *gəwa°rn loatn* laten geworden.

Over de ontwikkeling eener parasietische *ŭ* vóór de *w* zie §§ 174 vlgg.

Nog zij in 't voorbijgaan gewezen op *swo*^{r}*rn* iuratus (ohd. *giswo-ran*) en *zo* (os. *so*).

10. INVLOED DER POSTVOCALISCHE *j* EN *w*.

§ 161. De hiatus delgende *j* en *w*, welke zich tusschen een voorafgaande *ē*, *ī*, respect. *ū* en de vocaal van den uitgang of (in de doorloopende rede) van het volgende woord had ontwikkeld, heeft diphthongeering dier lange klanken te voorschijn geroepen.

§ 162. In den „Wortauslaut" vóór een consonant en in pausa moest deze diphthongeering achterwege blijven. Van de hierdoor oorspronkelijk ontstane wisseling tusschen den vorm met en dien zonder diphthongeering heeft een verwant dialect nog een spoor bewaard (z. § 163). In het onze is echter steeds òf de eene òf de andere gegeneraliseerd, en wel in den regel de gediphthongeerde.

§ 163. De *ē* (<*ai* of <*io* of <*ēhă*) is op bovengemelde wijze $e^{a}i^{i}$ geworden (deze diphthongeering is dus ouder, dan de §§ 112 en 117 besproken overgang van *ē* tot $a^{ä}i$):

sle^{a}*i*^{i}*do*^{r}*rn* sleedoorn, naar het verloren simplex **sle*^{a}*i*^{i} (ohd. *slēha*), *sle*^{a}*i*^{i} sleeuw, stomp (van tanden) (ohd. *slēo* stomp), en *sne*^{a}*i*^{i} sneeuw;

kne^{a}*i*^{i} knie, *re*^{a}*i*^{i} verkwistend (uit **rē* voor *(*h*)*rio*(*h*) = 't ags. *hréoh* woest, wild), *le*^{a}*i*^{i} luw (uit **lē* < **gihlio*, z. *Feestbundel voor* De Vries bl. 28);

spe^{a}*i*^{i} gelegenheid gevende om te zien (uit **spē* < **speha* = ohd. *speha* exploratio).

Daarentegen met $a^{ä}i$ uit een tijdens de ontwikkeling van $e^{a}i^{i}$ als *ē* bewaard gebleven vocaal: *ha*^{a}*e*^{i}, *za*^{ä}*i*, *da*^{ä}*i* die, *bəta*^{ä}*in lo*^{a}*tn* laten begaan, en de telwoorden *twa*^{ä}*i*, *dra*^{ä}*i* (z. § 103 Opm. 1, § 112, § 117 en Opm. 2 daarbij; vgl. voorts Stad-Groningsch *twa*^{ä}*i*, *dra*^{ä}*i*, doch vóór een vocaal *twe*^{a}*jə*, *dre*^{a}*jə* bij praedicatief gebruik);

en met *ē*: *ve* (z. § 93), waar de genit. **fēs* daarenboven de niet-diphthongeering heeft in de hand gewerkt, en *o we!* dat natuurlijk vaak in den „absoluten Auslaut" stond.

§ 164. De *ī* (oorspr. of < *ĭ* + j^{1} of j^{2}, vgl. PBB. IX 544 en XVI 467, of < *ĭwĭ*, vgl. *Indog. Forsch.* V 190) is op de §§ 161 en 162 gemelde wijze gediphthongeerd tot $e^{a}i^{i}$:

be^{a}*i*^{i} honigbij, *ble*^{a}*i*^{i} bleek, verbleekt (os. *blī* gekleurd), *bre*^{a}*i*^{i} brij,

$de^{a}i^{i}n$ zich uitzetten, groeien in de diktc, $e^{a}i^{i}n$ iemand met den beleefdheidsvorm van 't pron. pers., alzoo met *ju* aanspreken (uit **iən*, afleiding van den ouden Oudfri. vorm des pronomens **ī**, uit *ji*, vgl. b.v. *ji* in Hoogkerk); $re^{a}i^{i}n$ rijgen, $sle^{a}i^{i}$ zeelt (ohd. *slīo*), $sle^{a}i^{i}$ slijm, nam. quod exit e cunno animalis, praesertim vaccae (grondvorm?), $sle^{a}i^{i}n$ zulk vocht afgeven, $sle^{a}jr\chi$ slijmerig (van water, waarin veel visch heeft rondgezwommen), $sne^{a}i^{i}n$ sneeuwen (mnd. *snīen*), $spe^{a}i^{i}n$ spuwen (mnd. *spīen*), $spe^{a}i^{i}$ speeksel (mnd. *spīe*), $bəte^{a}i^{i}n$ beschuldigen, $v_{r}te^{a}i^{i}n$ een jong te vroeg ter wereld brengen (eig. het, d. i. het dragen der vrucht opgeven, vgl. mnd. *vortīen* iets opgeven), $vle^{a}i^{i}n$ vlijen, $vle^{a}i^{i}$ vlies op melk, koffie enz. (mnd. *vlī* ntr., doch bij ons *də* $vle^{a}i^{i}$), $we^{a}i^{i}n$ wijden (waarnaar analogice $we^{a}i^{i}wo^{a}tr$ wijwater; daarentegen regelmatig *wirok* wierook), de bastaarduitgang -$e^{a}i^{i}$ (b.v. $bakəre^{a}i^{i}$ bakkerij), de eigennamen $Sagəre^{a}i^{i}s$ Zacharías, $Məre^{a}i^{i}$ María, $Te^{a}i^{i}s$ Matthías;

$ve^{a}jant$ vijand (vgl. § 14 en bl. 85), $vre^{a}i^{i}$ vrij, $vre^{a}i^{i}n$ vrijen, $Vre^{a}i^{i}da\chi$; $ne^{a}i^{i}$ nieuw (uit **nī* < **niwi*).

Daarentegen *bəlin* (vgl. oudfri. *hlīa*), $bəlinne^{i}s$ belijden, belijdenis met behoud der in het praeter. en part. (uit -**līde*, -**līd*) eigenlijk thuis hoorende vocaal.

§ 165. Naar hetgeen omtrent de behandeling der ē valt waar te nemen, zou men ook voor ō = de got. ō onder gelijke omstandigheden dezelfde diphthongeering verwachten, als zich bij de ū vertoont, nam. overgang tot $a^{o}u^{u}$ (vgl. § 167). Intusschen vinden we hier $ho^{u}u^{u}$ hoe, $ko^{u}u^{u}$ koe, enz., met den tweeklank, die uit iedere ō (= de got. ō) is voortgekomen (vgl. § 106), een omstandigheid, die ons noopt tot de gevolgtrekking, dat de tijdens de diphthongeering vóór *w* hier ontwikkelde vormen *$ha^{o}u^{u}$, *$ka^{o}u^{u}$, enz. in 't vervolg hetzij door de hiernaast bestaande **hō*, **kō*, enz., hetzij door de daaruit ontstane $ho^{u}u^{u}$, $ko^{u}u^{u}$, enz. zijn verdrongen.

§ 166. Een uit ō, de contractie van *au*, ontwikkelde diphthong zou men in de aan het ohd. *flōh* vloo, en de mnd. nomina *strō* stroo, ō eiland (vgl. PBB. XVI 301) beantwoordende vormen kunnen verwachten. Men vindt evenwel alleen de oorspr. vóór een conson. en in pausa thuis hoorende *vlo*, *stro*, $Sgirma^{o}nəko$ (zie § 182 Opm. 3).

Ook het meestal zwak beklemtoonde *zo* (§ 160) onderging geen diphthongeering.

§ 167. De ū is onder de §§ 161 en 162 vermelde omstandigheden overgegaan in $a^{o}u^{u}$:

ba°u^u het verbouwen, wat men verbouwt (vgl. os. *bū-land*), *ba°u^u n* bouwen (os. *būan*), *na°u^u* nu (naast het toonlooze *na°*, z. § 37), *da°u^u n* „dutzen" (uit **dūən*), *tra°u^u n* vertrouwen (os. *trūon*) met de composita *bə-*, *vrtra°un* (hiernaar het subst. *bətra°u^u* vertrouwen, fides).

§ 168. In verband met de §§ 164 en 167 zij nog opgemerkt, dat in ons dialect naast de oorspronkelijk en- en proclitische vormen *bi* bij, en *mi* mij, *di* tibi, te, *wi* wij, *zi* zij (naast *za^ai*, z. § 163), *du* tu, *ju* vos, vobis (de vorm was mnd. alleen in den dat. en acc. in gebruik), geen oorspr. niet en- of proclitisch *be^ai^i*, enz., *da°u^u*, enz. in zwang zijn; wel daarentegen met jonge rekking buiten en- of proclisis *di*, *wi*, *zi*, *du*, *ju*. In 't westelijk deel van het Westerkwartier zegt men daarentegen uitsluitend *be^ai^i*, *me^ai^i*, *de^ai^i*, *we^ai^i*, doch *du*, *ju* naast *du*, *ju*.

§ 169. Aangezien uit *lin* lijden, *min* mijden, *rin* rijden, enz. blijkt, dat de diphthongeering vóór het verdrijven der *d* is tot stand gekomen, kan *te^ai^i* de tijd van eb en vloed, niet tot het mnd. *(ge)tīde* worden teruggebracht, doch moet als een Neerlandisme gelden, met *e^ai^i* als den klank, welke de Ndl. diphthongische uitspraak *e^ai* der oorspr. ī van *tij* weergeeft. (Vgl. hiermede *sgä°e^in*, *sgä°e^is* obliquus, -e, dat, tegenover het in de stad Groningen en in Hoogkerk gebezigde *sgün*, het aan 't Ndl. ontleende *schuin*, met de als *ä°ü* gesproken *ui*, vertegenwoordigt).

§ 170. Ook in het naast *nödəgŋ* noodigen, gebruikelijke *nö^uü^uŋ* is natuurlijk de *ö^uü^u* niet als diphthongeering der *ō* vóór vocaal te verklaren: het woord is blijkbaar door volksetymologie met een verb. **nö^uü^uŋ* (= 't mnd. *nōgen*, mhd. *genüegen* tevredenstellen) in verband gebracht.

§ 171. Reeds het Mnd. vertoont een *ou* in plaats van de door *w* gevolgde *ǖ* ⟨ *iu* of = „Umlaut" van *ū* (z. PBB. XVI 297 noot 3). Aan deze *ou* beantwoordt in ons dialect *a°u^u*:

kla°u^u n kluwen (ags. *clȳwen*, *clēowen* ⟨ **cliuwīn*), *gra°wı* afgrijzen (in een paar niet meer verstane uitdrukkingen, vgl. mhd. *griuwel*, d. i. *grǖwel*, afleiding behoorende bij 't ohd. *grūēn*), *da°u^u n* duwen (ags. *đȳan* ⟨ **đūhjan*), *ka°u^u n* kauwen (ohd. *chiuwan*, vgl. PBB. XIX 432), *dra°u^u n* van plan zijn (? vgl. PBB. XVI 297 noot 3), *ma°u^u* manica (vgl. *Teuthon. muwe*), *me^asksga°u^u* menschenschuw (vgl. ohd. *sciuhen* vreezen).

V. DIPHTHONGEN ⟨ VOCAAL + (OORSPR. OF PARASIETISCHE) ĭ, ŭ.

1. DIPHTHONGEN ⟨ VOCAAL + OORSPR. ĭ.

§ 172. De uit ē + heterosyllabische ĭ voortgekomen mnd. *ei* in *geis(t)* is, *geit* it, *steis(t)* stas, *steit* stat (vgl. PBB. XVII 562) is, evenals de andere *ei*'s (vgl. §§ 140, 114, 156, 173, 178, ai^i geworden:

$gai^is(t)$, $gai^ist\partial$, $gai^iz\partial$, gai^it, $stai^is(t)$, enz., $stai^it$.

2. DIPHTHONGEN ⟨ VOCAAL + PARASIETISCHE ĭ OF ŭ, ONTWIKKELD UIT EEN VOLGENDE j^1, w^1 (vgl. PBB. IX 523 vlgg.).

§ 173. De os. (wgm.) *ei* ⟨ ă + vóór j^1 ontwikkelde ĭ (z. PBB. IX 542 vlgg.) is, evenals de andere *ei*'s (vgl. § 172), ai^i geworden:

ai^i ei, $klai^i$ klei (mnd. *klei*, ags. *clǽg*), lai^i lei, hai^in heien (vgl. ohd. *heia* hamer ⟨ **haija*?).

Opm. Een Oudfri. residuum is de mansnaam $Ho^aj\partial$ (ohd. *Haijo*, os. *Heio*, vermeld PBB. IX 543); gelijk ofri. $*aw^2$ ⟩ *auw* ⟩ **āw* (z. PBB. XIX 377), ook $*aj^2$ ⟩ **aij* ⟩ **āj*.

§ 174. Aan de os. (wgm.) *au* ⟨ ă + vóór w^1 ontwikkelde ŭ (z. PBB. IX 524 vlgg.) beantwoordt a^ou^u:

$da^ou^u(n)$ dauw(en), $ha^ou^u(n)$ houw(en), ha^ou^u soort van schoffel, na^ou^u nauw, ta^ou^u touw, sga^ou^un schouwen (vgl. got. *skuggwa* spiegel).

§ 175. De os. (wgm.) *eu* ⟨ ĕ + vóór w^1 ontwikkelde ŭ is met de tusschentrappen **iu*, **ǖ* een a^ou^u geworden (vgl. de § 171 behandelde a^ou^u): bra^ou^un brouwen, $ra^ou^u(n)$ rouw(en) (cf. PBB. IX 536 vlg.).

§ 176. Evenzoo vinden we *iu* ⟨ ĭ + ŭ vóór w^1 (PBB. ib.) terug als a^ou^u: $(g\partial)tra^ou^u$ (os. *triuwi*).

§ 177. Het bij ha^ou^un houwen, behoorende praeter. $ho^uu^u(n)$ heeft zijn o^uu^u aan analogische ontwikkeling te danken: ho^uu^u naast het praes. $*ha^ow\partial$, enz. (vgl. § 14) (evenals ook ho^uu^ul hield, naast $*ha^ol\partial$, enz., vgl. § 147) naar 't voorbeeld van $dro^uu^u\chi$, enz. (met o^uu^u uit ō) naast $*dra^og\partial$, enz. (waaruit het tegenwoordige $dro^a\chi$, enz., z. § 91).

3. DIPHTHONGEN < VOCAAL + PARASIETISCHE ĭ OF ŭ, ONTWIKKELD UIT EEN HETEROSYLLABISCHE j^2, w^2.

§ 178. Aan een wgm. *ā* + vóór j^2 ontwikkelde ĭ beantwoordt, met den tusschentrap *ei* (vgl. mnd. *dreien* draaien, *meien* maaien, *kreie* kraai, *neien* naaien, *seien* zaaien, enz.), *ai^i* (voor *ai^i* uit *ei* vgl. § 172):

blai^{i}n blazen van vermoeidheid of hitte (ohd. *blājan*), *drai^i(n)* draai(en), *krai^i* kraai, *krai^{i}n*, *mai^i(n)*, *nai^{i}n*, *wai^{i}n*, *zai^{i}n*.

Daarentegen staat *o^{a}i^i* als correspondent van *o^a* (uit *ā*, voor *ă*, z. § 101) + de vóór een jongere uit *d* voortgekomen *j* ontwikkelde ĭ: *swo^{a}i^{i}n* zwaaien (uit **swo^{a}dən* = mnd. *swaden* met de zeis werken), *bo^{a}i^{i}n* baden.

(Vgl. ook het § 115 besproken *lo^{a}jə*, het vergroningschte *ho^{a}i^i* haai, alsmede het adj. *to^{a}i^i* taai, berustende op een mnd. *tāi*, compromisvorm uit *tā* (vgl. ags. *tōh*) en **tei* (= ohd. *zāhi*). Onbekend is mij de etymologie van *ro^{a}i^i* lange grasstengel).

§ 179. Ter kennisgeving vermeld ik de etymologisch duistere woorden:

glai^i opgezet tot doorbrekens toe, b.v. van winterhanden, *sajr* jong dier, dat men zonder de moeder grootbrengt, *sajrn* een dier zóó grootbrengen, *sajrsklö^{r}rt χo^{a}rn* Nassaugaren (diep blauw met rood haartje; men hoort ook *sar(d)isklö^{r}rt* en *sai^{i}sklörrt*);

zo^{a}i^{i}n afnemen, minder worden, *zigəzo^{a}i^{i}n* neerzijgen.

§ 180. Aan een wgm. *ō* (= got. *ō*) + vóór j^2 ontwikkelde ĭ beantwoordt, met den tusschentrap **öi*, een *ä^{ö}e^i*:

blä^{ö}e^{i}n bloeien, geheel rood zijn (van de lucht), *glä^{ö}e^{i}n* gloeien, *grä^{ö}e^{i}n* groeien, *grä^{ö}jṃ* in eigen schatting groeien of rijzen (vgl. § 14), *mä^{ö}e^i* moei (mnd. *moie*, d. i. *möie*), *sgrä^{ö}e^{i}n* schroeien (mnd. *schroien*, d. i. *schröien*).

Waar het eerste element der diphthong onder invloed der *ō* van andere flexievormen aan den „Umlaut" weerstand had geboden, ontstond *o^{u}i^i* (uit **oi* < *ō* + ĭ): *ko^{u}i^{i}n* koeien (onder invloed van den sing. ontwikkeld; in 't Stad-Gron. *kä^{ö}e^{i}n*), waarnaast echter *kä^{ö}e^i* vrouwelijk kalf, met een klank, die herkomstig is uit den gen.-dat. sing. **kōiji* < **kōji* (de oorspr. consonantstam verliep naar de vrouw. *i*-declin.); *ro^{u}i^{i}kn* heen en weer schommelen, afleiding van **ro^{u}i^{i}n* roeien, *bəmo^{u}i^{i}n* bemoeien (beide verbale vormen onder invloed der gesyncopeerde praeteritale vormen met *ō* vóór *-de*, enz.

ontwikkeld), waarnaast evenwel *mä^{ö}e^{i}n* spijten, *mä^{ö}jık* (vgl. § 14) spijtig (doch *mo^{u}i^{i}tə* moeite, met aansluiting aan een blijkens *bəmo^{u}i^{i}n* eertijds gebezigd **mo^{u}i^{i}n*). Let ook op *bo^{u}i^{i}ns* boeien, welks klank op een ontleening des woords na de periode der ontwikkeling des „Umlauts” wijst.

In de vormen met een uit *d* voortgekomen *j* staat *ä^{ö}e^{i}* = den door „Umlaut” gewijzigden, uit een oorspr. ō ontwikkelden klank + ĭ, doch *o^{u}i^{i}* = een ō (voor ð) + ĭ: *brä^{ö}e^{i}n* broeden (mnd. *broeden*, mhd. *brüeten*), *ütro^{u}i^{i}n* uitroeien (vgl. mnd. *rŏden* uitroeien).

Opm. 1. Aan analogie (naar *blä^{ö}e^{i}n*) is de *ä^{ö}e^{i}* toe te schrijven van *blä^{ö}e^{i}zm* bloesem en *blä^{ö}e^{i}st$_{r}$χ* opgezet (van ’t gelaat), weelderig (van een paard, dat pas van den stal komt), zoel en winderig (van weer of wind) (cf. mhd. *bluost* Blüte).

Opm. 2. *Zui^{i}(n)* schommel(en) luidt in Stedum *zä^{ö}e^{i}(n)*, wat op **sōjan*, enz. schijnt te wijzen; onze vorm zou dus aan westelijker streken ontleend kunnen zijn, doch wellicht is het woord klanknabootsend.

§ 181. Onbekend is mij de etymologie der volgende vormen met *o^{u}i^{i}*: *a-*, *üt-*, *a^{o}mbo^{u}i^{i}n* aan-, uit-, omkleeden, *u^{o}pbo^{u}i^{i}n* betere kleeding aantrekken, *ju* (zich) *to^{u}u^{u}bo^{u}i^{i}n* zijn kleeding morsig maken (cf. ndl. *boeien* een schip bekleeden), *gəkno^{u}i^{i}* geknoei, hard werk (Stad-Groningsch en Stedumsch *gəknoi^{i}*), *kno^{u}i^{i}n* knoeien, hard werken (Stad-Groningsch en Stedumsch *knoi^{i}n*), *sno^{u}i^{i}n* snoeien, *sno^{u}i^{i}n* over slooten springen (van vee; een koe of dgl. die dit doet heet *sno^{u}i^{i}sk*).

§ 182. Aan de ō (uit *au* < *aw*²) + ĭ vóór *j*² (vgl. PBB. XVI 297 vlgg.) beantwoordt *oi^{i}*: *doi^{i}(n)* dooi(en), *hoi^{i}(n)* hooi(en), *koi^{i}* eendenkooi, bedstede voor dienstboden, *loi^{i}n* looien, *oi^{i}* wijfjesschaap, -geit, -konijn, -haas.

Opm. 1. Ter kennisgeving vermeld ik: *moi^{i}*, *toi^{i}n* torsen, *sloi^{i}n* sloven.

Opm. 2. De *öi^{i}*, die men zou verwachten, komt niet voor, blijkbaar onder invloed van andere flexievormen met ō, zonder volgenden „Umlautsfactor” (de gesyncopeerde praeteritale vormen en *ō schaap, **kō$_{r}$* een naar *ō aan te nemen wisselvorm van **kōja*, vgl. PBB. XVI 302).

Een spoor van een vroeger **ströin* vertoonen echter nog het verb. *strä^{ö}e^{i}n* en *strä^{ö}e^{i}* strooisel, die hun door ’t verdwijnen der *öi^{i}*-vormen geïsoleerden tweeklank door den gebruikelijken en er op gelijkenden *ä^{ö}e^{i}* hebben vervangen. [In de stad Groningen echter hoort men

döi^{i}($_{n}$), *höi*^{i}($_{n}$) (waar *i*^{i} intusschen weinig of niets meer is, dan de naklank, welke de *ö* ook bij ons meermalen heeft), naast *loi*^{i}$_{n}$, *oi*^{i}, *moi*^{i}, alsmede *stroi*^{i}$_{n}$ strooien].

Opm. 3. In plaats van *ōi* had zich uit *aw*^{2}*j*^{2} ook *au*(*w*), *ō* en *ei* ontwikkeld (PBB. t. a. pl.), waaraan in ons dialect *a*^{o}*u*^{u}, *o*, *ai*^{i} beantwoorden (vgl. §§ 174, 115, 172):

ka^{o}*u*^{u} vogelkooi, *ta*^{u}*u*^{u}*kə* eenjarig schaap (daar **a*^{o}*u*^{u} in onbruik is geraakt, kon het onzijdig lidwoord met het niet meer als zoodanig begrepen diminutief van **a*^{o}*u*^{u} versmelten), *dra*^{o}*u*^{u}$_{n}$ van plan zijn (? z. PBB. 297, noot 3);

stro; — *ō* in *Sgirm*$_{a}$^{o}*nəko* Schiermonnikoog (vgl. § 166);

ai^{i}*lant* eiland.

Opm. 4. In *De Go*^{a} naam eener landstreek onder Zuid- en Noordhorn, hebben we blijkbaar een Ofri. achterblijver te zien (vgl. 't Oudoostfri. *gā* landstreek).

§ 183. Ook den op een wgm. *ā* + *w*^{2}*j*^{2} berustenden tweeklank vinden we terug als *oi*^{i}: *goi*^{i}$_{n}$ werpen (uit **gāwj*-, vgl. het Ndl. op een grondvorm **gāw*- wijzende *gauw*), *sgoi*^{i}$_{n}$ bedelen (vgl. got. *skēwjan* gaan).

§ 184. Vormen met een uit *iu* + *j* < *iw*^{2}*j*^{2} voortgekomen klank ontbreken ook in ons dialect (vgl. PBB. XVI 303 C).

§ 185. Aan de mnd. *au* uit *ā* + een door *w*^{2} te voorschijn geroepen *ŭ* (PBB. XVI 306 vlg.) beantwoordt *a*^{o}*u*^{u}: *bla*^{o}*u*^{u} blauw, *w*$_{i}$*mbra*^{o}*u*^{u} wenkbrauw, *ga*^{o}*u*^{u}, *gra*^{o}*u*^{u}, *kla*^{o}*u*^{u}, *la*^{o}*u*^{u}, *pa*^{o}*u*^{u}, *pa*^{o}*u*^{u}*s*, *ra*^{o}*u*^{u} ongekookt (voor *kra*^{o}*wι* in *kre*^{i}*wιkra*^{o}*wι* zie PBB. XVI 306 en boven § 14).

Opm. Misschien behooren hiertoe ook de etymologisch nog niet verklaarde woorden *da*^{o}*wm* drentelen, en *sna*^{o}*u*$_{n}$ snauwen; en als verkorte vorm (cf. § 187) *v*$_{r}$*kna*^{o}*l*$_{n}$ vertellen wat men maar liever moest zwijgen (<**fircnālōn*? vgl. ags. *cnāwan* weten).

§ 186. Woorden met een correspondent van de uit *ī* + *ŭ* vóór *w*^{2} voortgekomen diphthong (PBB. XVI 307) ontbreken. Voor *sne*^{a}*i*^{i}$_{n}$ en *spe*^{a}*i*^{i}$_{n}$ z. § 164.

§ 187. Een correspondent van *ō* (= got. *ō*) + *ŭ* vóór *w*^{2} vertoont *vra*^{o}*u*^{u} (z. PBB. XVI 310); en als verkorte vorm *vr*$_{a}$^{o}*məsk* (<*vra*^{o}*u*^{u}*mĕnsk*) vrouwspersoon.

§ 188. Aan *ĕ* + *ŭ* vóór *w*^{2} (vgl. PBB. XVI 304) beantwoorden *e*^{i}*u*^{u} en de daarbij behoorende wisselklanken (z. § 9 Opm. 1) in *le*^{i}*u*^{u}, *le*$^{i}_{u}$*u*^{u}, *lü*^{ö}*u*^{u}.

§ 189. Aan *ē* (uit *ai*) + *ŭ* vóór *w*^{2} (vgl. PBB. XVI 308) beant-

woorden *e^{i}u^{u}* en daarbij behoorende wisselklanken (z. § 9 Opm. 1) in: *le^{i}w$_{r}$*, *le$^{i}_{u}$w$_{r}$*, *lü^{ö}w$_{r}$* leeuwerik (**le^{i}u^{u}ər*, enz., z. § 14), *me^{i}u^{u}*, enz. meeuw (ags. *mǽw*), *sgre^{i}u^{u}$_{n}$*, enz. schreeuwen (uit **scrēwōn*).

Voor *sne^{a}i^{i}* (uit *snē*) vgl. § 163.

Opm. In *eu^{u}* eeuw, en *ewə$_{\chi}$* hebben we wegens den klank *eu^{u}*, voor *e^{i}u^{u}*, enz., Neerlandismen te zien.

4. JONGE DIPHTHONGEN, ONTSTAAN UIT EEN VOCAAL OF DIPHTHONG, OP WELKE IN HETZELFDE OF IN EEN (MEEST ENCLITISCH) VERBONDEN WOORD *j* OF *w* VOLGT OF VOLGDE.

§ 190. Met de *j* van het diminutief-suffix *-jə* versmolt de voorafgaande vocaal in *vo^{a}jə* vader (het simplex *vo^{a}* hoort men niet, wel in de stad Groningen). Overigens hebben vocalisch „auslautende" woorden diminutiva op *-kə*.

§ 191. Een enkelen keer ontstond een diphthong ten gevolge van den overgang eener intervocalische *d* tot *j*. Zie behalve de §§ 178 en 180 besproken vormen:

ai^{i}b$_{r}$t ooievaar (mnd. *adeber*, *-bar*), *kwo^{a}jə*, *kwo^{a}i^{i}$_{n}$* kwade(n), *go^{u}je*, *go^{u}i^{i}$_{n}$* goede(n).

Pujr poeder, dat vooral van geneesmiddelen wordt gebruikt, zal wel Ndl. zijn.

Sommigen zeggen *rojə* voor *rodə*, wat echter pas in het laatste twintigtal jaren eenigszins algemeen schijnt te zijn geworden en dus hoogstwaarschijnlijk is ingedrongen. Hierom is *dojə*, *doi^{i}$_{n}$* naast *dodə*, *don* (van menschen alleen de laatste vormen, tenzij men stuitend wil spreken) misschien ook als Ndl. te beschouwen.

§ 192. Een paar maal versmolt de *w* met een klinker van hetzelfde woord, die eerst door syncope onmiddellijk vóór haar was komen te staan:

A^{o}w$_{r}$t < **Ad(e)wert*, *E^{a}w$_{r}$t* (<**E^{a}dward*; zonderlingerwijze bezigt men voor den naam in 't schrift *Egbert*, blijkbaar ten gevolge van de meening, dat *E^{a}w$_{r}$t* een verbastering zou wezen van het in naburige streken, b.v. in Hoogkerk, gebezigd *E^{a}gb$_{r}$t*).

§ 193. Door epenthesis der *w* ontstond een diphthong in: *Hebreu^{u}s* (zeker vóór de syncope **Hebrewəsk*), de mansnamen *Dre^{i}wəs*, *Te^{i}wəs*, enz. naast (de moderniseeringen?) *Drewəs*, *Tewəs* < *(An)drēas*, *(Mat)thēus* (naast *Mewəs* < *(Bartholo)mēus*, elders voornaam, in onze streken mij alleen als familienaam bekend, schijnt geen vorm met *e^{i}w*, enz. voor te komen), *t re^{i}u^{u}* het gereedschap (col-

lectief), $re^{i}u^{u}n$ toebereidselen maken, als men lang werk heeft (vooral van een koe, die gaat kalven), en $sgre^{i}u^{u}n$ schreeuwen (slechts ndl. en ndd. met *w*).

Opm. Van $bra^{o}u^{u}n$ breeuwen (ouder Ndl. *braauwen*), is de prototype mij niet bekend.

§ 194. Versmelting van een vocaal of diphthong met de (oorspronkelijk of door syncope) volgende *j* of *w* van een (meest enclitisch) pronomen personale, van het enclitische *wι* wel en van *ja* immers, ja^{o} ja, goed (§ 102). Deze versmelting heeft *geregeld* plaats bij de altijd enclitische vormen *jm* 2 p. pl., *jə* beleefdheidsvorm van den 2den ps. s. en pl., men, *wə* 1 p. pl.; *soms* bij de daarnaast staande, nu eens wel, dan weer niet enclitische vormen $je_{i}m$, *ju*, *wi* (niet-enclitisch *ju* of *ju*, *wi* of *wi*), maar dan toch vooral bij enclitisch gebruik. Zoo kan b.v. $ro^{a}wə$ raden we, alleen diphthongisch worden uitgesproken (met de *w*, die in § 14 is beschreven), $ro^{a}wi$ èn op dezelfde wijs èn met de monophthong o^{a} + de cons. *w* (doch naast *hawi* hadden wij, stelt *hawi* steeds de diphthongische uitspraak voor). Vóór een geaccentueerd $j\acute{e}_{i}m$, *jú* of *jú*, *wí* of *wí* is diphthongeering wel niet uitgesloten, maar toch minder gewoon.

Met de onmiddellijk voorafgaande vocaal van een verbum *kan ja* en *moet wι* versmelten: bij niet-versmelting gebruikt men $we^{a}l$. Beneden worden dus alleen dan de vormen met *ja* en *wι* genoemd, wanneer òf syncope plaats vindt (die hier zeldzamer is, dan vóór pronomina), òf het voorafgaand woord geen verbum (doch een partikel) is, òf een bepaalde diphthong overigens niet voorkomt.

Met ja^{o} versmelten slechts enkele partikels.

Gaat aan de genoemde woorden een *vocaal* vooraf, dan wordt deze de eerste component van de diphthong, terwijl de tweede component een i^{i} of u^{u} is. *Tweeklanken* op i^{i}, *i*, e^{i}, $\ddot{u}^{\ddot{u}}$ versmelten slechts met de *j*, die op u^{u} met de *j* en de *w* beide. Het tweede element van een diphthong + *j* wordt i^{i}, resp. *j* (uit te spreken naar § 14) vóór een vocaal.

Evenzoo ontstaat uit u^{u} + *w* een u^{u}, resp. *w* (naar § 14) vóór een vocaal.

De zoo ontwikkelde diphthongen zijn ($je_{i}m$, *ju*, *ju* zijn overal nominativi, waar niet het tegendeel vermeld wordt):

A. Uit vocalen:

ai^{i}, au^{u}: $ai^{i}m$ of $aje_{i}m$ of $aje_{i}m$ = *asjm* = $asje_{i}m$ als jullie, *ajə* = *asjə* als gij (doch altijd *asju*), *awə* = *aswə*, *awi* = *aswi* als

wij; *dai^{i}m* = *daje$_i$m* = *daje$_i$m* = *datje$_i$m*, *dajə* (zelden *datjə*), *daju* naast *daju* = *datju*, *dawə* = *datwə*, *dawi* = *dawi* = *datwi*; bij *wat* dezelfde contracties; *hai^{i}m* = *haje$_i$m* = *haje$_i$m* = *harjm* = *harje$_i$m* had jullie, *hajə* = *harjə*, *haju* = *haju* = *harju*, *hawə* = *hawi* = *hawi* = *harwi*, *mai^{i}m* enz. voor 't gewoner *magjm*, *magje$_i$m* moog jullie enz. (contracties als *magm* behooren bij het consonantisme), *wai^{i}m* enz. = *watje$_i$m* enz.; — *hawı* = *hawe^{a}l* = *har we^{a}l* had wel; — *haja* = *harja* had immers;

o^{a}i^i, *o^{u}u^u*: *do^{a}i^{i}m*, *wo^{a}i^{i}m* enz. = *do^{a}je$_i$m* (èn diphth. èn mon.), *w.* = *do^{a}rje$_i$m*, *w.* daar jullie (ook: terwijl jullie nog wel), w.; *zodro^{a}i^{i}m* enz. = *zodro^{a}je$_i$m* zoodra jullie; praesens-vormen der verba op *-o^{a}n* ⟨ *-ādən* (b.v. *bro^{a}i^{i}m* braad j., *ro^{a}wə* raden wij); met syncope der *t*: *lo^{a}i^{i}m* enz., doch alleen, wanneer *lo^{a}tn* laten, hulpwerkwoord is; *do^{a}wı* = *do^{a}r(w)ı* = *do^a(r)we^{a}l* daar wel; — *do^{a}ja* = *do^{a}rja* daar immers; evenzoo *wo^{a}wı* enz., *wo^{a}ja* enz.

e^{a}i^i, *e^{a}u^u*: *de^{a}i^{i}m* enz. bijvormen van het bovengenoemde *dai^{i}m* enz. (*de^{a}t* = *dat*), *he^{a}i^{i}m* = *he^{a}je$_i$m* = *he^{a}je$_i$m* = *he^{a}bje$_i$m* heb jullie, *ze^{a}i^{i}m* = *ze^{a}je$_i$m* = *ze^{a}je$_i$m* = *ze^{a}lje$_i$m* zul jullie (hier echter ook *je$_i$m*, *jə*, *ju* als dat. en acc, b.v. e^i*k se^{a}i^{i}m ze^{a}ŋ* ik zal jullie zeggen) enz.; — *ze^{a}wı* = *ze^{a}we^{a}l* = *ze^{a}lwe^{a}l* zal wel; *ze^{a}ja* = *ze^{a}lja* zal immers; — *we^{a}ja*, *we^{a}ja^o* = *we^{a}lja*, *we^{a}lja^o*;

ei^i, *eu^u*: *bei^{i}m* enz. bid jullie, *dei^{i}m* enz. deed jullie, *zei^{i}m* enz. (*ze* zei), de imperf. der verba op -i*n* ⟨ *-idən*, b.v. *glei^{i}m* gleed jullie; met syncope der *v* alleen vóór *j*: *bei^{i}m* beef jullie, *gei^{i}m*, *klei^{i}m*, *wei^{i}m*, *zei^{i}m* = *bevjm* = *bevje$_i$m* enz., evenzoo *blei^{i}m* = *blevjm* = *blevje$_i$m* bleef jullie, *drei^{i}m*, *kei^{i}m*, *rei^{i}m*, *sgrei^{i}m*, *stei^{i}m*, *vrei^{i}m*; met syncope der *g* alleen *krei^{i}m* kreeg jullie enz. = *kregjm* = *kregje$_i$m*, ook vóór *w* in *krewə* enz.

e^{i}i^i, *e^{i}u^u*: *a*) met korte e^i: *we^{i}i^{i}m* enz. = *we^{i}lje$_i$m* enz. (ook met het pron. als dat. of acc.); — *we^{i}wı* = *we^i(l) we^{a}l*; — *we^{i}ja* wel immers, naast *we^{i}lja*;

b) met halflange of lange *e^i*: *e^{i}i^{i}m* enz. = *e^{i}rjm* enz. eer jullie, enz.;

c) met een *e^i* van elke quantiteit: *e^{i}j^a* (ook wel niet diphthongisch uitgesproken) he ja!;

i^i, *iu^u*: *a*) met korte i: de praes. der verba op -i*n* ⟨ *-idən*, b.v. *ri^{i}m* rijd jullie;

b) met lange *i*: de praes. der verba op *-im* (met eveneens lange *i*) ⟨ *-ivən*, b.v. *rii^{i}m* = *rivje$_i$m* rijf jullie; syncope vertoont voorts *kriŋ* krijgen: *krii^{i}m* enz. = *krigjm* enz., *kriwə* enz. naast *krigwə* enz.; — *hija* = *hirja* hier immers, *hiwı* = *hirwı* = *hirwe^{a}l*;

a^oi^i, a^ou^u: *a*) met korte a^o: a^oi^im enz. = a^ovjm, a^ovje_im enz. of jullie enz.; ma^oi^im enz. = ma^oje_im enz. = ma^oje_im enz. = ma^orje_im enz. maar jullie; $ma^ojá$ = $ma^ojá$! = $ma^orjá$! maar ja! $ma^oja^owé^al$! ma^ojawe^al! = $ma^orja^owé^al$! $ma^orjawé^al$! maar ja wel!

b) met a^o, bij afwisseling halflang, lang en zeer lang: $á^ojá^o$! naast het niet diphthongische $á^o$ $já^o$! och ja! (a^o! och kom! 't zal wel gaan!); $ja^owı$ = $já^owe^al$ (niet diphthongisch), $ja^owé^al$ ja wel;

u^oi^i, u^ou^u: wu^oi^im enz., zu^oi^im enz. = wu^olje_im, zu^olje_im enz. wou, zou j. (ook met het pron. in den dat. of acc.); — $wo^uwı$, $zo^uwı$ = $wo^u(l)we^al$, $zo^u(l)we^al$; — soms ook mu^oi^im enz. voor het gewoner mu^ogjm, mu^ogje_im enz. mocht j. enz.;

ui^i, uu^u: mui^im enz. = $mutje_im$ enz. moet j. enz., dui^im enz. = $duje_im$ enz. toen j. enz.;

$ü^öi^i$, $ü^öu^u$: $sgü^öi^im$ enz. schud j. enz. (éénig verbum op -$ü^ön$);

$üi^i$, $üu^u$: de praes. der verba op -$ün$ < -*üdən*, b.v. $lüi^im$ luid j.;

$öi^i$, $öu^u$: $röi^im$ enz. rooi jullie enz. (b.v. aardappels); $nöi^im$ enz. (bij *nön*, zie § 141) (verdere werkw. op -*ön* ontbreken);

$ö^ri^i$, $ö^ru^u$: met syncope eener *r* vormen van $dö^rrn$ durven ($dö^ri^im$ = $dö^rrjm$ = $dö^rrje_im$ enz.), alsmede $vö^ri^im$ = $vö^rrjm$ = $vö^rje_im$ voor jullie enz. (met $vö^rr$ als conj. en als praep.); $dö^rje_im$ = $dö^rrje_im$ door j., meestal met het accent op je_im en dus gewoonlijk niet diphthongisch, zelden $dö^ri^im$;

alsmede eenige genasaleerde diphthongen (zie § 195 A).

Opm. 1. In plaats van ei^im, i^im, $öi^im$ en $üi^im$ zeggen sommigen *em*, *im*, *öm*, *üm*.

B. Uit diphthongen:

ai^i < ai^i + *j* (b.v. $brai^im$ brei jullie);

o^ai^i < o^ai^i + *j* (b.v. flo^ai^im bij flo^ai^in, zie § 112 Opm.);

$a^äi^i$ < $a^äi$ + *j* (b.v. $ba^äi^im$ bied jullie);

een cons. is gesyncopeerd in $wa^äi^im$ = $wa^äitje_im$ weet jullie en $la^äi^im$ = $la^äitje_im$ liet jullie ($la^äi^im$ wordt alleen als vorm van 't hulpww. gebezigd en is ook dan nog uitzondering);

e^ai^i < e^ai^i + *j* (b.v. re^ai^im rijg jullie);

a^oi^i < a^ou^u + *j* (b.v. ba^oi^im bouw jullie);

oi^i < oi^i + *j* (b.v. $sgoi^im$ schooi jullie);

o^ui^i < o^ui^i + *j* (b.v. sno^ui^im snoei jullie) en < o^uu^u + *j* (b.v. do^ui^im (naast do^ui^im vgl. § 195 B) doe jullie, ho^ui^im hoe jullie);

ui^i < ui^i + *j* (b.v. $stui^im$ stoei jullie);

$ä^öi^i$ < $ä^öe^i$ + *j* (b.v. $grä^öi^im$ groei jullie);

ö^{ü}*i*^{i} < *ö*^{ü}*ü*^{ü} + *j* (verba op -*ö*^{ü}*ü*^{ü}*n* ontbreken; bij 't eenige op -*ö*^{ü}*ü*^{ü}*m*: *hö*^{ü}*i*^{i}*m* hoef jullie, zeldzamer *hö*^{u}*jə*, *hö*^{ü}*j*u);
alsmede eenige genasaleerde diphthongen (zie § 195 B).

Over de tweeklanken, ontstaan uit een diphthong, welke op *u*^{u} eindigt, + *w* in *wə*, *wi* (b.v. *ba*^{o}*wə* naast *ba*^{o}*u*^{u}*wə* bouwen we) valt niets bijzonders op te merken; over de ook hier voorkomende nasaleering zie § 195 B. Versmelting met *wι* komt bij de diphthongen niet voor.

Opm. 2. In plaats van *a*^{o}*i*^{i}*m*, *ä*^{ö}*i*^{i}*m*, *ö*^{ü}*i*^{i}*m* zeggen sommigen *a*^{o}*u*^{u}*m*, *ä*^{ö}*e*^{i}*m*, *ö*^{ü}*ü*^{ü}*m*. Ook *a*^{o}*jə* vervangen dezen veelal door *a*^{o}*u*^{u}*jə*, dat er natuurlijk naast staat.

Met *jm*, *jə* of *j*u trekt *a*^{o}*u*^{u} ook wel samen tot een *triphthong*, b.v. *ba*^{o}*u*^{u}*i*^{i}*m*. Evenzoo hoort men soms *sgre*^{i}*u*^{u}*i*^{i}*m*, *sgre*$^{i}_{u}$*u*^{u}*i*^{i}*m*, *sgrü*^{ö}*u*^{u}*i*^{i}*m* schreeuw jullie voor *sgre*^{i}*u*^{u}*j*e$_{i}$*m* enz., doch geen *sgre*^{i}*i*^{i}*m* of andere diphthong; *piu*^{u}*i*^{i}*m* (vgl. § 10) hoort men slechts zelden voor *piu*^{u}*j*e$_{i}$*m*.

§ 195. Genasaleerde vocalen en diphthongen versmelten in 't algemeen met de *j* of *w* van een volgend pronomen en van *j*a, *wι* op dezelfde wijs, als niet genasaleerde. Deze versmelting wordt mogelijk, doordat de „auslautende" *n* (zelden *m*, zie ben.) hier facultatief wordt gesyncopeerd, terwijl daarenboven enkele woorden op een nasale vocaal uitgaan. De zoo ontstane diphthongen zijn steeds in hun geheel genasaleerd (vgl. § 28).

A. Uit vocalen:

a$_{i}$^{i}, *a*$_{u}$^{u}: bij de verba op -a*nn* vormen als *bra*$_{i}$^{i}*m* brand jullie, *bra*w^{m}ə, -w^{m}i, branden wij; daarenboven met syncope *kwa*$_{i}$^{i}*m*, *kwa*j^{n}ə kwam jullie, *kwa*w^{m}ə, soms *kwa*w^{m}i kwamen wij (naast het niet-diphth. uitgesproken *kw*aj^{n}e$_{i}$*m* of *kwa*j^{n}e$_{i}$*m* (waarvoor echter gwl. *kw*a*mj*e$_{i}$*m*), *kw*aj^{n}ə of *kwa*j^{n}ə (minder zeldzaam naast *kw*a*mje*, *kw*aj^{n}u of *kwa*j^{n}u (gwl. *kw*a*mj*u), *kw*aw^{m}ə of *kwa*w^{m}ə (minder zeldzaam naast *kw*a*mwə*), *kw*aw^{m}i of *kwa*w^{m}i (gwl. *kw*a*mwi*); *na*$_{i}$^{i}*m* nam j., *n*a*wə* namen wij (naast *n*a*mj*e$_{i}$*m*, *n*a*mwə;* in de andere vormen zelden syncope en dus zeer zelden een diphthong);

a^{o}$_{i}$^{i}, *a*^{o}$_{u}$^{u}: *a*) met korte a^{o} bij de verba met den plur. prs. of praet. op -a^{o}*nn* en bij *n*a^{o} nu, *n*a^{o} naar (b.v. *va*^{o}$_{i}$^{i}*m* vond j., *na*^{o}$_{i}$^{i}*m* nu j.; ook b.v. *na*^{o}$_{i}$^{i}*m* *to*^{u}*u*^{u} naar j. toe, doch zeldzaam, daar men meestal hoort *n*a^{o} *j*e$_{i}$*m* *to*^{u}*u*^{u});

b) met facultatief lange of zeer lange *a*^{o} bij de verba op -*a*^{o}*nn*, bij *ga*^{o}*n* gaan en *sta*^{o}*n* staan (b.v. *ma*^{o}$_{i}$^{i}*m* maan j., *sta*^{o}w^{m}ə staan we);

e^{a}$_{i}$^{i}, *e*^{a}$_{u}$^{u}: bij de verba op -e$_{i}$*nn* staan deze diphthongen naast

e_ii^i, e_iu^u, m. a. w. de e_i wordt facultatief tot e^a verscherpt (b.v. ke^ai^im ken, kun jullie, $ke^aw^m\partial$ kennen, kunnen we; ke^aw^mi = $ke_iw^me^al$ kan wel); verba op -e^ann bestaan niet; evenzoo be^ai^im naast be_ii^im ben jullie, $be^aw^m\partial$ naast $be_iw^m\partial$ zijn wij;

e_ii^i, e_iu^u (zie de vorige diphthongen);

ei^i, eu^u: bij 't eenige verbum op -enn en bij de imperf. der sterke verba op -inn (b.v. $vrvei^im$ verveen jullie, $sgew^m\partial$ schenen wij); met syncope 't eenige verbum op -emm: nei^im neem j., $new^m\partial$ nemen wij (in andere vormen zelden syncope en dus zeer zelden een diphthong);

e^ii^i, e^iu^u: bij de verba op -e^inn (b.v. we^ii^im win jullie, $we^iw^m\partial$ winnen wij);

ii^i, iu^u: bij de verba op -inn (b.v. vi^im vind jullie, $viw^m\partial$, vinden we);

oi^i, ou^u: bij de verba op -onn (b.v. woi^im woon jullie, $wow^m\partial$) en in koi^im, $koj^n\partial$ kom jullie, $kow^m\partial$ (naast het niet-diphthongisch uitgesproken koj^ne_im, koj^nu, $kow^m\partial$, kow^mi en $komje_im$, $komw\partial$, $komwi$);

ui^i, uu^u: bij 't eenige verbum op -unn, nl. $stunn$ stuursch zijn, hoort men: $stui^im$, $stuw^n\partial$;

$\ddot{a}^{\ddot{o}}i^i$, $\ddot{a}^{\ddot{o}}u^u$: bij de verba op -$\ddot{u}^{\ddot{o}}nn$ staan deze diphthongen naast $\ddot{u}^{\ddot{o}}i^i$, $\ddot{u}^{\ddot{o}}u^u$, m. a. w. de verscherping van 't eerste element is facultatief, evenals bij de verba op -e_inn (zie boven); de voorb. zijn: $g\ddot{a}^{\ddot{o}}i^im$ gun jullie, $b\partial g\ddot{a}^{\ddot{o}}i^im$ begin jullie, $g\ddot{a}^{\ddot{o}}w^m\partial$, $b\partial g\ddot{a}^{\ddot{o}}w^m\partial$; verder hoort men deze tweeklanken bij 't eenige verbum op -$\ddot{a}^{\ddot{o}}nn$: $r\ddot{a}^{\ddot{o}}i^im$ ren jullie, $r\ddot{a}^{\ddot{o}}w^m\partial$;

$\ddot{u}^{\ddot{o}}i^i$, $\ddot{u}^{\ddot{o}}u^u$ (zie de vorige diphthongen);

$\ddot{o}i^i$, $\ddot{o}u^u$: bij de verba op -$\ddot{o}nn$ (b.v. $l\ddot{o}i^im$ leun jullie, $l\ddot{o}w^m\partial$);

$\ddot{u}i^i$, $\ddot{u}u^u$: bij 't eenige verbum op -$\ddot{u}nn$, nl. $str\ddot{u}nn$ rondloopen om iets te kapen of te beluisteren, hoort men: $str\ddot{u}i^im$, $str\ddot{u}^{\ddot{u}}w^m\partial$, -$w^mi$.

B. Uit diphthongen:

$a^{\ddot{a}}i$ < $a^{\ddot{a}}i$ + j (b.v. $da^{\ddot{a}}im$ dien jullie);

o^ui^i < o^uu^u + j (nl. in bo^ui^im boen jullie en do^ui^im naast do^ui^im doe jullie; vgl. § 194 B);

voor versmelting van $\ddot{a}^{\ddot{o}}e^i$, $\ddot{o}^{\ddot{u}}\ddot{u}^{\ddot{u}}$ met j hebben we toevallig geen voorb.

Versmelting met de w van $w\partial$, wi komt natuurlijk slechts voor bij o^uu^u, daar geen andere diphthong op u^u genasaleerde is. Het product is:

o^uu^u; voorkomende in $bo^uw^m\partial$, -w^mi boenen we en $do^uw^m\partial$, -w^mi doen wij (naast $do^uu^uw\partial$, -wi, $do^uw\partial$, -wi vgl. boven do^ui^im naast do^ui^im).

§ 196. Diphthongen, ontstaan door versmelting met de j of w

van een volgend woord, vertoonen zich in 't algemeen slechts, als de volgende syllabe minder klemtoon heeft dan de voorafgaande; verder ook, waar op die wijze geaccentueerde bijvormen bestaan. In *ma*^{o}*já*! maar ja! zullen we dus wel navolging hebben van *ma*^{o}*jawá*^{e}*l!* (waar de eerste syllabe wel niet, zooals elders, den hoofdtoon, maar toch den bijtoon heeft). Evenzoo zijn *ojá*! *ojá*^{o}! te verklaren uit *ója*! *ója*^{o}! Vgl. de nimmer diphthongische *o wé*! *Ito*^{a}*lija*$^{\acute{o}}$*n* Italiaan, *rijo*^{u}*u*^{u}*l* riool, *güjá*^{a}*no* guano, enz.

CORRIGENDA ET ADDENDA.

Behalve een paar onnauwkeurigheden, die de lezer licht verbetert, als het niet aanduiden der nasale qualiteit van een vocaal vóór een nasaal of *e* in toonlooze lettergrepen in plaats van *ə* (als *za^{o}gt(e)* voor *za^{o}gt(ə)* zocht), heb ik de volgende feilen en leemten opgemerkt:

§ 6 lees 97 voor 96 Opm. — 118 voor 117 Opm. aan 't eind — 154 en 187 voor 200.

Vóór de *Opm.* bij § 6 lees: De ö^{r} is dus in klank = de ü^{ö} van § 5; de dubbele schrijfwijs moge de woorden lichter doen herkennen (b.v. *krü^{ö}p* kribbe ⟨ **crubbi*, *vö^{r}r* voor, waarnaast toonloos *vö^{r}r* in plaats van *vü^{ö}r*).

P. 5 r. 7 v. b. lees §§ 188 en 189.

Ib. *Opm.* 2 schrap zin 2.

§ 10 al. 3 schrap: (vgl. § 180) — al. 4 aan 't slot l. 180 i. p. v. 181 — l. aan 't eind der § *kr$_{e}$$^{ij^{n}}$tjəbre^{ai}i*.

P. 8 r. 4 v. b. l. *ve^{a}j$_{a}$nt.*

§ 32. Evenzoo in den 1sten en 2den ps. pl. prs. en impf. van *n$_{e}$mm* nemen, doch meestal alleen in de vormen *nei^{i}m*, *nai^{i}m*, *n$_{e}$w^{m}ə*, *n$_{a}$w^{m}ə* (cf. § 195 A).

§ 34 l. *ve^{a}j$_{a}$nt.*

P. 15 r. 16 v. b. l. *məsga^{ä}in.*

§ 41 r. 1 schrap postconsonantische.

P. 16 noot r. 1 schrap sonans.

P. 17 *β* al. 2. *Kar$_{m}$no^{a}də* moet misschien gebracht worden tot de gevallen van § 42; vgl. thans *Ndl. Wb.* II 796, waar *karmenade* als tot de Hollandsche volkstaal behoorend wordt vermeld.

§ 42 al. 1 l. os. *-isli*;

§ 68* al. 2. Voeg bij de vormen, aldaar vermeld, nog *bo^{a}k* naast *bo^{a}k$_{ŋ}$* baak (vgl. *Ndl. Wb.* II 805).

§ 70 r. 2 v. o. lees ι^{n}, r^{n}.

§ 72 r. 3. *Kəta°n* kanton, behoort in § 76, begin van r. 2.

§ 78. Ook voor *haiⁱtnmé̩m* geldt het omtrent *beᵃpmbéᵃs* enz. opgemerkte.

§ 83 r. 2 l. met jongere rekking e^{i} of e^{u} — r. 11 l. e^{a} of $e^{ə}$.

P. 36 r. 8 v. o. l. 111 voor 109.

P. 38 r. 3 v. b. l. *n*e_{i}*mt* (vgl. over de e_{i} § 149).

P. 39 r. 10 v. b. l. 168 voor 171.

§ 106 schrap *vro"u"n* — *wrôtian*).

§ 109. Vgl. hiermee §§ 138 en 167.

§ 117 *Opm.* 1 l. § 114 voor 110.

P. 55 r. 5 l. *rr* voor *r*.

P. 57 r. 4 v. o. l. den (verloren) singul.

§ 140 al. 4. Bij *arə-*, *arbaiⁱdr* kan de „Umlaut" ook phonetisch zijn (vgl. § 125).

§ 141 r. 5 l. **röstn*.

§ 143. Zie voor de svarabhakti § 40. In reg. 3 is 88 te veranderen in 90.

P. 63 r. 3 l. zonder of met rekking.

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

Het Hd. *Art*, Ndl. *aard*, is niet verwant met het Got. *arjan*, noch met het Lat. *ars*.

II.

Het Hd. *Frist* kan zeer goed verwant zijn met *frei*.

III.

De *ch* van het Mhd. *schâch* is toe te schrijven aan volksetymologie.

IV.

De door NOREEN (*Abriss der urgm. Lautl.* p. 161) op het voetspoor van MAHLOW (zie PAULS *Grundr.* I 375) aangenomen verklaring van het Mhd. impf. *gie* uit een grondvorm **ga-ȳja* is niet goed te keuren.

V.

Het Ofri. *sīa* is door NOREEN (*Abriss d. urgm. Lautl.* p. 46) ten onrechte in verband gebracht met een „asl. *sī*, urnord. *sijosteR*" enz.

VI.

Ten onrechte beweert Dr. E. SEELMANN (bij BECHTEL, *Die Hauptprobleme der idg. Lautlehre*, p. 136 noot): „die kleinste Mundöffnung würde [tusschen *k* of *g* en *m̥*] einem Vocale Raum geben und dem *m* als Sonanten den Garaus machen".

VII.

Er bestaat geen voldoende grond om met KOEGEL, *Gesch. der deutschen Litt.*, I 273 vlg., in het *Wessobrunner Gebet* ten deele een paraphrase te zien van *Ps.* 89 vs. 2. De „Eingangsformel" vat men het best op als alleen op het eerste, heidensche deel van het gedicht slaande.

VIII.

Hêl. 483. De opvatting dezer plaats door SCHLÜTER (*Unters. z. Gesch. der as. Spr.* p. 23) is te verwerpen. Met SIEVERS (*Zfdph.* XVI 112) is een compositum *friđu-wâra* aan te nemen.

IX.

Hêl. 2424 vlg. Lees: *that wi it al aftar thi || cristinfolke cûdean môtin.*

X.

Os. Gen. 288. De meening van prof. GALLÉE, *Tschr.* XIII 303, dat *huoam* een verschrijving zou zijn voor *lioman*, is weinig aannemelijk.

XI.

Meisje is van zuiver Nederlandschen oorsprong.

XII.

De *l* van *blaffen* is voor epenthetisch te houden.

XIII.

Ten onrechte stelt prof. VERDAM, *Gesch. der Ndl. Taal*, bl. 164, den klemtoon van *-in* en aarzelend dien van *-loos* op rekening van den bastaarduitgang *-es* en van woorden als *dangeroos.*

XIV.

Onjuist is de meening, dat *dominee* oorspronkelijk alleen bij het aanspreken van een Protestantsch geestelijke werd gebezigd.

XV.

Zonder voldoenden grond worden in 't *Mnl. Wb.* voor *crop(pe)* de beteekenissen „romp" en „lichaam" aangenomen.

XVI.

Da Costa, *Vijfentwintig jaren*, r. 5 vlg. vóór de slothymne:

. . . . . Ja, voorzegd is de ingeschonken wijn
der gramschap.

Ten onrechte worden deze woorden in de uitgave van A. H. M. Ruyten verklaard als een toespeling op *Jesajá V.*

XVII.

Bilderdijk heeft in zijn *Napoleon* Helmers ten deele nagevolgd.

XVIII.

Wiselius heeft in zijn *Lentefeest* gebruik gemaakt van Poots *Mei.*

XIX.

Vanden seven vroeden binnen Rome 762: „een serpent dat lach ende *lutoerde*". Lees: *lukoerde.*

XX.

Die passie ons Heren p. 65, r. 3 en 2 v. o.: „doe seide Jhesus *van vroechden.*" Lees: *ende vraechden.*

XXI.

Ferg. 946—948. Deze regels zijn niet met Verwijs voor misplaatst te houden.

XXII.

Ib. 1195 lees:

Haer aerme lanc, cleine *die* (of *haer*) hande.

